БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЧЕРНІГІВЩИНИ

Збірник матеріалів
ІІ обласної науково-практичної конференції
м. Чернігів, 9–10 жовтня 2019 р.

Чернігів

2020

Департамент культури і туризму, національностей та релігій
Чернігівської обласної державної адміністрації
Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. В. Г. Короленка
Громадська організація «Чернігівське обласне відділення
Української бібліотечної асоціації»
Чернігівська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЧЕРНІГІВЩИНИ

Збірник матеріалів ІІ обласної науково-практичної конференції
м. Чернігів, 9–10 жовтня 2019 р.

Чернігів
2020

УДК 02:908
Б 59

Упорядники: А. М. Мальована, І. Я. Каганова

Б 95 **Бібліотечне краєзнавство Чернігівщини** : зб. матеріалів ІІ обл. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 9–10 жовтня 2019 р. / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Черніг облдержадмін., Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Громад. орг. «Черніг. обл. від-ня Укр. бібл. асоц., Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; упоряд.: А. М. Мальована, І. Я. Каганова. – Чернігів, 2020.

Збірник містить доповіді та повідомлення учасників ІІ обласної науково-практичної конференції «Бібліотечне краєзнавство Чернігівщини», яка відбулася 9–10 жовтня 2019 р. Конференція набула всеукраїнського рівня.

У збірнику розкриваються питання ролі краєзнавства у бібліотечній справі; сучасної модернізації краєзнавчої діяльності; участі відомих громадських діячів Чернігівщини в історії та розвитку бібліотек регіону.

Збірник розрахований на бібліотечних фахівців, науковців, краєзнавців, усіх, хто цікавиться краєзнавством та бібліотечною справою.

Автори поданих матеріалів відповідають за достовірність викладеної інформації, мовну стилістику, дотримання правил орфографії та пунктуації, цитування та посилання на джерела.

УДК 02:908

© Чернігівська ОУНБ
ім. В. Г. Короленка, 2020

ЗМІСТ

Смілянець С. І. Електронні краєзнавчі ресурси НІБУ – інструмент методичного супроводу краєзнавчої діяльності бібліотек.....5
Покропивна О. В. Краєзнавчі цифрові колекції / електронні бібліотеки на сайтах ОУНБ України.....8
Половець В. М. Роль краєзнавства у розвитку бібліотечної справи.....14
Рахно О. Я. Бібліотека Чернігівського губернського земства та її доля.....21
Шара Л. М. До питання про каталогізацію бібліотеки Чернігівської губернської земської управи.....26
Демченко Т. П. Журнал «Просвещение» як джерело вивчення культурного життя Чернігівщини у 1919 р. 30
Морозов О. С. Науково-просвітницький проєкт бібліотеки Ніжинського державного університету імені М. В. Гоголя: «Музейно-меморіальна кімната українського навколосвітнього мореплавця Юрія Лисянського».....35
Карбовська Н. В. До історії будівлі Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка.....40
Пиріг П. В., Конопля Ю. М. Валерія Євгенівна Козловська: сторінки наукової біографії.....56
Котельницький Н. А. Земська ліберальна фронда Північного Лівобережжя та Чернігівська громадська бібліотека (70–80-х рр. XIX ст.).....61
Прядко М. В. Бібліотеки – центри краєзнавчої інформації.....65
Горбань Н. І. Модернізація краєзнавчої роботи в бібліотеці.....68
Гусєва Л. Г. Із глибини історії: Ніжинська центральна міська бібліотека.....73

Мокроснoп Н. П. Хай пам'ять в забуття не лине (Увічнення пам'яті Леоніда Тереховича).....81
Прочай Н. В. Взаємодія Ічнянської районної бібліотеки з архівними установами, музеями, місцевими краєзнавчими осередками.....84
Кривець Н. І. Сільські бібліотеки – центри відродження і збереження історико-культурної спадщини рідного краю та історичної пам'яті народу.....88
Казакова Л. М. Електронні краєзнавчі ресурси Чернігівської обласної бібліотеки для дітей як інструмент адаптації в медійному середовищі та засіб залучення дітей до читання.....92
Іваненко О. І. Віра Устимівна Дейша (Коцюбинська) та Чернігівська громадська бібліотека (нині ОУНБ ім. В. Г. Короленка).....96
Герасименко О. В., Солонікова В. І. Проскрипційні списки спецфонду ОУНБ ім. В. Г. Короленка 20–90-х років ХХ ст. 107
Каганова І. Я. Серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини» як джерело науково-дослідницької інформації.....118
Студьонова Л. В. Зведений краєзнавчий каталог ОУНБ ім. В. Г. Короленка: історія створення та сучасний стан.....127
Поліщук Л. М. Відділ мистецтв Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка та творчі осередки чернігівських митців: грані співпраці.....132
Помаз В. Л. Культурна дипломатія юнацької бібліотеки.....141
Яременко Н. Д. Медично-краєзнавчий аспект Чернігівської обласної наукової медичної бібліотеки (постаті).....144
Відомості про авторів.....150

Світлана Смілянець

ЕЛЕКТРОННІ КРАЄЗНАВЧІ РЕСУРСИ НІБУ – ІНСТРУМЕНТ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Національна історична бібліотека України (далі НІБУ) є провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним державним закладом, що здійснює функції науково-дослідного та науково-методичного центру з питань бібліотечного краєзнавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечно-інформаційної справи.

На допомогу регіональним книгозбірням НІБУ здійснює методичний супровід, який проводиться в таких основних напрямах:

– *моніторинг* краєзнавчої діяльності регіональних бібліотек;

– *підготовка і проведення науково-практичних конференцій* в рамках «Краєзнавчих читань пам'яті Петра Тронька», які проходять один раз на два роки;

– *створення краєзнавчих інформаційних ресурсів, зокрема БД:* «Історія міст і сіл України»; «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення»; «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства»; «Краєзнавчі посібники бібліотек України»;

– *укладання та видання поточних та ретроспективних науково-допоміжних бібліографічних посібників з історії України, теорії, методики і практики бібліотечного краєзнавства, краєзнавчої бібліографії.*

Понад 30 років поспіль фахівці НІБУ проводять моніторинг краєзнавчої діяльності ОУНБ країни, в рамках якого здійснюються щорічні наукові дослідження. У 2019 році, зокрема, проводиться дослідження на тему «Сучасна

організаційна структура і кадрове забезпечення краєзнавчої діяльності в регіональних бібліотеках України».

Мета дослідження – вивчити сучасний стан організації краєзнавчої бібліотечної діяльності, визначити шляхи її оптимізації в контексті інноваційного розвитку бібліотек. Результати кожного наукового дослідження оприлюднюються в інформаційному бюлетені «Краєзнавча робота в бібліотеках України», який розміщується на сайті НІБУ в розділі «Наші видання».

У 2014 році за результатами багаторічного моніторингу був створений новий інформаційний продукт *«Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України»* – це своєрідний анотований довідник, в якому зібрані посилання на краєзнавчі ресурси відповідного регіону, що зосереджені на сайтах цих бібліотек. Кожна сторінка Путівника присвячена окремій бібліотечній установі та містить зображення головної сторінки вебсайту. Дані про краєзнавчі ресурси згруповані в окремі блоки, що зручно для користувачів.

Одним з провідних напрямів роботи НІБУ є підготовка та проведення науково-практичних конференцій в рамках Краєзнавчих читань пам'яті академіка Петра Тронька, започаткованих нашою бібліотекою. Вже відбулися чотири такі форуми, які, безумовно, сприяли поглибленню краєзнавчої діяльності бібліотек як вагомого фактора у відродженні національної пам'яті, досягненні національної єдності українського суспільства. У листопаді 2019 року в рамках П'ятих краєзнавчих читань відбудеться Всеукраїнська науково-практична конференція «Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті українського народу», яка присвячується 80-річчю Національної історичної бібліотеки України. На конференції розглядатимуться

сучасні теоретичні та методичні проблеми бібліотечного краєзнавства, крос-медійні технології в бібліотеках: краєзнавчі ресурси, продукти та послуги в онлайновому середовищі, створення краєзнавчих цифрових колекцій та ін. Планується видати збірник матеріалів конференції та оприлюднити його на сайті НІБУ у розділі «Наші видання».

Аби допомогти регіональним книгозбірням у краєзнавчій діяльності, фахівці НІБУ створюють ретроспективні науково-допоміжні бібліографічні посібники з теорії, методики і практики бібліотечного краєзнавства, краєзнавчої бібліографії другого ступеня.

Бібліографічний покажчик «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства», який створюється на основі однойменної БД, видається один раз на десять років, зокрема, останній посібник побачив світ у 2017 році і містить інформацію про опубліковані у 2007–2016 роках книги, автореферати дисертацій, статті з наукових збірників, періодичних та продовжуваних видань, що за своїм змістом відповідають проблематиці цього посібника.

Бібліографічний покажчик «Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України», видається один раз на п'ять років, останній побачив світ у 2017 році. Черговий випуск метабібліографії містить інформацію про краєзнавчі бібліографічні, методично-бібліографічні та вебліографічні посібники, підготовлені публічними бібліотеками України у 2011–2015 роках. Зокрема є інформація про бібліографічні посібники, присвячені видатним діячам краю – представникам корінних народів та національних меншин.

Крім того, нагадаємо про найвідоміше видання НІБУ, до якого радимо звертатися – це щорічний науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія України», розділи якого також

містять інформацію краєзнавчого змісту. У 2018 році побачив світ ювілейний 50-й випуск Покажчика. На сайті НІБУ розміщено електронний кумулятивний ресурс у вигляді бази даних «Історія України» за 2008–2017 роки та повнотекстових версій цього ж покажчика за 1996–2007 роки, який становить понад 200 тис. бібліографічних записів.

Підсумовуючи викладені тези, запрошую Вас заходити на сторінку сайту НІБУ під назвою «Бібліотекарю-краєзнавцю», де ви знайдете методичні та інформаційні інструменти, які допоможуть у здійсненні краєзнавчої діяльності бібліотеки.

Ольга Покропивна

КРАЄЗНАВЧІ ЦИФРОВІ КОЛЕКЦІЇ / ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ НА САЙТАХ ОУНБ УКРАЇНИ

Сьогоднішнє інформаційне суспільство та швидкий розвиток інноваційних технологій потребує від бібліотечних установ сучасних підходів у їхній діяльності. На державному рівні підтримується перехід від документального ресурсного забезпечення у цифрову систему, за допомогою якого здійснюється: збереження документів національного значення, рідкісних і цінних видань, надається доступ до архівних та інших документів, що складають історичну та культурну цінність, інформаційна підтримка наукових державних програм і досліджень, створення зручних пошукових інформаційних систем тощо.

Бібліотеки мають значну ресурсну базу, надають доступ до різних інформаційних баз знань, створюють електронні фонди та репрезентують їх на своїх сайтах. Це не лише підвищує якість бібліотечних послуг, популяризує книжкові зібрання бібліотеки, а

й забезпечує збереження місцевих та рідкісних видань, які вже фізично зношені, але мають цінність для дослідників.

Варто зазначити, що в країні ще не вирішені питання правового, методичного, фінансового та організаційного забезпечення створення Е-бібліотек / Е-колекцій у бібліотечних установах, тож кожна бібліотека розв'язує його залежно від своїх технічних, фінансових можливостей, кваліфікаційних якостей персоналу та інших факторів.

Національна історична бібліотека України (далі НІБУ) як методичний центр з бібліотечного краєзнавства здійснює науково-дослідну, науково-методичну діяльність, проводить аналіз краєзнавчої діяльності ОУНБ України та висвітлює їх сучасний стан та інноваційний розвиток. У рамках дослідження, яке проводилося фахівцями науково-методичного відділу НІБУ у 2019 році, здійснений аналіз краєзнавчих електронних колекцій, їх частки в існуючих електронних бібліотеках на сайтах ОУНБ України. У моніторингу брали участь 18 регіональних бібліотек України – баз дослідження (Харківська ДНБУ, Вінницька ОУНБ, Волинська ОУНБ, Житомирська ОУНБ, Запорізька ОУНБ, Івано-Франківська ОУНБ, ОУНБ м. Кропивницький, Львівська ОУНБ, Миколаївська ОУНБ, Одеська ОУНБ, Полтавська ОУНБ, Рівненська ОУНБ, Сумська ОУНБ, Тернопільська ОУНБ, Хмельницька ОУНБ, Черкаська ОУНБ, Чернігівська ОУНБ, Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва). Результати дослідження є важливими для подальшого інноваційного розвитку бібліотечного сервісу та впровадження стратегічного курсу розвитку інформаційних бібліотечних ресурсів на регіональному рівні.

Експертною групою дослідження здійснено вивчення фактичного доступу на сайтах бібліотек-респондентів до

повнотекстових електронних краєзнавчих документів у Е-бібліотеках / Е-колекціях книгозбірень з точки зору користувача, за такими критеріями:

а) зручність навігації на сайті до сторінки Е-бібліотеки;

б) наявність різних пошукових можливостей в Е-бібліотеці;

в) доступ до повнотекстових е-документів через електронний каталог (ЕК);

г) наявність посилань на Е-бібліотеки / Е-колекції інших інформаційних установ.

У процесі аналізу сайтів бібліотек – баз дослідження встановлено, що Е-бібліотеки ОУНБ України включають такі види повнотекстових електронних краєзнавчих документів: краєзнавчі видання з рідкісних фондів бібліотек, краєзнавча література і видання місцевих авторів, видання бібліотеки краєзнавчого спрямування. У дослідженні ми планували виявити частку краєзнавчих документів у загальній структурі електронних бібліотек, однак з'ясувалося, що виокремити цей показник у більшості випадків неможливо у зв'язку з розпорошеністю цих документів по різних тематичних розділах Е-колекцій та обмеженими технічними можливостями. Разом з цим, КБД є пріоритетною діяльністю ОУНБ України, тому основу цих Е-бібліотек, гіпотетично, має складати краєзнавча література. У результаті аналізу також з'ясовано: половина з опитаних регіональних бібліотек надають доступ до краєзнавчих е-документів, що не мають друкованого аналогу у фонді бібліотеки. Їхня кількість сягає від одиниць до кількасот видань.

Посилаючись на суб'єктивні враження експертів щодо відвідування сайтів бібліотек-респондентів у режимі віддаленого користувача книгозбірні та аналізуючи їх за критеріями, бібліотеки було поділено на три групи.

Перша група – бібліотеки, що набрали найбільшу кількість балів за вказаними критеріями (шкала оцінювання – від 1 до 5 балів за кожним з критеріїв) – від 16 до 20 балів. Оптимальними в аспекті надання віддаленого доступу до повних текстів краєзнавчих документів визначено ОУНБ м. Кропивницький; Вінницьку, Житомирську, Тернопільську та Чернігівську ОУНБ; Харківську ДНБ ім. В. Г. Короленка. На сайтах цих бібліотек є окремо виділена закладка / розділ «Е-бібліотека» зі зручною навігацією та, переважно, з ефективними пошуковими можливостями (наявність пошукового поля / вікна тощо).

За результатами експертної оцінки, Тернопільська ОУНБ має найкращу навігацію та зручний доступ до повних текстів видань краєзнавчої Е-бібліотеки: на сайті чітко виокремлено розділ «Е-бібліотека», пошук краєзнавчих документів можна здійснити в ЕК через перехід до БД «Електронна бібліотека краєзнавчих видань» – за ключовими словами, автором, роком видання. Посилання на е-ресурси також виокремлено в розділі «Регіональний інформаційний портал Тернопільщина».

Електронна бібліотека ХДНБ ім. В. Г. Короленка об'єднує краєзнавчі видання Бібліотеки, оцифровані видання та публікації про край з фонду бібліотеки, частково оцифровані дослідження і спогади краєзнавців з архіву клубу «Краєзнавець», а також статті сучасних дослідників місцевої історії, що публікуються за згодою авторів. Користувач може легко знайти необхідні видання за посиланнями, які згруповані за алфавітом. Краєзнавча електронна бібліотека цієї книгозбірні найбільша за обсягом, чітко структурована і надзвичайно потужна за змістом. Пошукове вікно є, але не працює, і це вплинуло на експертну оцінку. Є зовнішні посилання – на ресурс «Краєзнавство Харківщини в Інтернеті», «Бібліотекарям».

На сайті Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка навігація до «Е-бібліотеки», на думку експертів, досить зручна: на головній сторінці сайту розміщено вкладку «Електронна бібліотека», що містить підрозділ «Положення про Електронну бібліотеку», в якому розкриваються основні засади формування, зберігання та умови використання «Е-бібліотеки». Сама Е-бібліотека поділена на колекції: «Іменні колекції», «Тематичні колекції», «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина» і т. ін.; є можливість знайти необхідну інформацію у «зоні пошуку» – за автором, ключовими словами, роком видання. Важливо, що існують посилання на повні тексти документів з ЕК. Доступним є перехід на Головні сторінки бібліотечних установ України та на «Бібліотеки української літератури за кордоном».

Друга група – бібліотеки, які отримали від 8 до 14 балів, тобто, мають певні недоліки у наданні користувачам пошукових можливостей на своїх сайтах (не завжди зручний пошуковий механізм у розділах Е-бібліотеки, наприклад, немає «пошукового поля» або ускладнена навігація до сторінки Е-бібліотеки, немає посилань на повні тексти в ЕК). Це Запорізька, Івано-Франківська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська ОУНБ; Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва.

Найкращою у цій групі визнана Е-бібліотека Публічної бібліотеки імені Лесі Українки м. Києва, яка містить краєзнавчу колекцію «Рідкісні та раритетні видання про м. Київ» (понад 40 документів). Краєзнавча тематика широко представлена також у рубриках розділів «Видання бібліотеки», «Галузева література» і т. ін. Однак пошук у каталозі до колекції здійснюється лише шляхом суцільного перегляду за абеткою. Описи краєзнавчих видань у загальному ЕК не мають посилань на свої цифрові

копії, що певною мірою знижує якість інформаційного сервісу для віддаленого користувача. Додамо, що бібліотека спільно з іншими організаціями та установами бере участь у проєкті «Цифрова бібліотека “Київ”». Вона представлена на окремій сторінці, де розміщена уся інформація в рубриках: «про проект», «елементи», «цифрові колекції», «цифрові бібліотеки», «цікаві факти про Київ» тощо. Водночас такий потужний і цікавий проєкт майже непомітний на сайті Публічної бібліотеки імені Лесі Українки м. Києва, велика кількість банерів, розміщених поряд з банером «Цифрова бібліотека “Київ”» в одній кольоровій гамі, відволікає користувача.

Третя група ОУНБ (Волинська, Львівська, Сумська, Хмельницька, Черкаська) на своїх сайтах не мають окремо виділеної сторінки Е-бібліотеки / Е-колекції, як правило, виокремлено лише повнотекстові версії видань бібліотеки. Недосконала навігація, відсутність зв’язків з ЕК знижують якість дистанційних послуг, які має отримати користувач бібліотечного сайту.

Таким чином, встановлено, що сьогодні ОУНБ України на своїх сайтах представляють значну кількість Е-бібліотек, різних за обсягами та якістю. Однак не всі регіональні книгозбірні виокремили електронні колекції краєзнавчих документів, на бібліотечних сайтах не завжди працює вікно «пошук» та бібліографічні записи в краєзнавчих електронних каталогах мають відповідні посилання на повнотекстові версії видань.

Отже, зважаючи на зростаючий попит електронних сервісів та враховуючи критерії, які нині пропонують бібліотекознавці для загального оцінювання якості віддаленого доступу до повнотекстових електронних документів, з метою оптимізації організації краєзнавчого контенту на бібліотечному сайті

регіональним книгозбірням за наслідками дослідження рекомендовано:

• використовувати всі сучасні можливості для надання якісних послуг користувачам у висвітленні бібліографічної, фактографічної, реферативної і повнотекстової інформації краєзнавчої тематики та комбінувати різні способи доступу до краєзнавчих документів – через електронний каталог і/або краєзнавчі бази даних, Е-бібліотеку / Е-колекції, віртуальні виставки тощо;

• організовувати зручний доступ до розділу «Е-бібліотека / Е-колекції». Треба пам'ятати про правило «3-х кліків» – неофіційне правило навігації на сайті у вебдизайні: користувач повинен мати можливість знайти будь-яку інформацію не більше ніж за 3 «кліка»;

• на сторінці «Е-бібліотеки / Е-колекції» зазначати мету та принципи її створення, учасників, правила користування та алгоритм пошуку за краєзнавчою тематикою;

• регулярно поповнювати краєзнавчі Е-колекції, використовувати посилання на зовнішні ресурси та, по можливості, використовувати різні формати завантаження е-документів.

Володимир Половець

РОЛЬ КРАЄЗНАВСТВА У РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

У 1995 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу». У ньому зазначається, що здобута Україною незалежність і побудова суверенної держави обумовили реорганізацію бібліотечної справи. Виникли умови для відродження кращих національних традицій побудови бібліотечної мережі. Наголошується на ролі бібліотек у

відновленні історичної пам'яті народу, вихованні гідності й патріотизму.

У законі дається сучасне визначення бібліотеки як культурно-освітнього закладу, що має відповідні джерела та фонди інформації, головним завданням якого є забезпечення науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб відвідувачів. Людина, яка працює бібліотекарем, є експертом з пошуку та організації інформації та інтерпретації інформаційних потреб.

Бібліотека характеризується колекцією джерел, починаючи від традиційних – книг, журналів і газет, і закінчуючи сучасними – інтернетом, вікіпедією, гуглом, аудіо- і електронними книгами, DVD-джерелами та ін. Бібліотеки організовуються як державою, так і установами, корпораціями та приватними особами. Сучасні бібліотеки зазвичай використовуються як місце для наукової роботи, доступу до електронних ресурсів, інтернету. Також вони використовуються як заклади, де людина бере участь у навчанні протягом усього життя. Тут відкриваються інститути і факультети для навчання людей похилого віку інформатиці, використання інтернету, психології, педагогіці, соціології та ін. Як громадські центри, бібліотеки набувають все більшого значення для надання допомоги сільським громадам.

Указом Президента «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» (2001 р.) наголошується, що краєзнавча робота є одним з головних напрямів діяльності бібліотек. Особлива увага у цьому Указі звертається на роль місцевих публічних бібліотек. Саме у цих бібліотеках започатковані кращі традиції формування, збереження і надання в громадське користування краєзнавчих і місцевих видань. Нині такі бібліотеки є центрами краєзнавчої роботи у своїх регіонах. Для більш поглибленої краєзнавчої діяльності бібліотеки все

частіше працюють за спеціальною програмою «Бібліотеки в системі краєзнавства».

Така «Програма» спрямована на культурний розвиток регіону, використання природних ресурсів, поширення місцевого досвіду, повагу до історії, взаємодію з державними та місцевими органами, виховання національної самосвідомості.

Програма передбачає створення банку даних у кожному районі про краєзнавців, місцевих колекціонерів, майстрів народних промислів. Стало доброю традицією, що бібліотеки координують свою роботу з навчальними закладами, музеями, архівами, осередками Всеукраїнської спілки краєзнавців. Зміст краєзнавчої роботи бібліотеки визначається такими складовими частинами: формування краєзнавчого фонду, створення довідкового апарату, популяризація краєзнавчих видань, відповідне оформлення бібліотеки.

Формування краєзнавчого фонду. Він є основою краєзнавчої роботи бібліотеки. До фонду належать документи незалежно від тиражу, мови, місця виявлення, політичної спрямованості. Своєрідність фонду у тому, що ці документи зберігаються незалежно від їх актуальності і не підлягають списанню як застарілі. Це стосується уродженців регіону, їхніх творів, незалежно від популярності.

Організація фонду краєзнавчих документів. Основним документом краєзнавчого відділу бібліотеки є «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури України». Окрім видань загального змісту, до фонду вносяться матеріали про фабрики, заводи, фермерські господарства, місцеві громадські організації та ін.

Краєзнавчий довідково-бібліографічний апарат. Від нього залежить успіх краєзнавчої роботи бібліотеки. На основі нього

будується вся робота щодо задоволення запитів читачів, пов'язаних з історико-культурними, природничо-науковими, промислово-економічними аспектами життя району. Важливу роль тут відіграють краєзнавчі картотеки і каталоги.

Популяризація краєзнавчих документів. Популяризація відбувається такими засобами: виставки, огляди літератури, конференції, диспути, літературні вечори та ін. З комплексних заходів популяризації краєзнавчих документів є такі: краєзнавчі дні (тижні, місячники), читання, презентації, зустрічі з відомими людьми краю, вченими, краєзнавцями, конкурси на кращого знавця краю, клуби та об'єднання краєзнавців, свято села; онлайн-розповіді; краєзнавчі аукціони та книги, історико-поетичні альманахи; історична екскурсія, подорож-бесіда; генеалогічні об'єднання.

Напрямки краєзнавчої роботи. Основні: історичне краєзнавство, культурне, етнографічне та бібліотечна історія.

Історичне краєзнавство. Основна увага – відтворення історії рідного краю, міста, села. Здійснюють: бібліотекарі, «просвітяни», краєзнавці. Мета – організація, вивчення та донесення знань про історичну пам'ять народу, про історію, культуру, дух українства.

Вирішальною є пошукова робота: пошук старовинних книг; літописів; періодичних видань; речей побуту; взірців одягу; фотографій; оформлення альбомів, кутків та кімнат народознавства. Завдання: дослідити історію усіх сіл, що були знищені або зникли на Чернігівщині з різних причин, залишити про них пам'ять для нащадків. Звернути увагу на популяризацію історичної літератури, збирання легенд, переказів, спогадів старожилів, відтворення історичних подій та імен визначних людей краю.

У контексті зазначеного наголосимо, що вивчення біографій регіональних діячів історії і культури сприяє передачі наступним поколінням історичної пам'яті про земляків, їхнього життєвого досвіду, патріотичних традицій, участі у розвитку соціально-економічного і культурного життя регіону. За своєю формою і змістом краєзнавство має багато спільного з біографістикою – спеціальною історичною дисципліною, галуззю історичної науки.

Для нас, краєзнавців, взірцем має бути історіографія української історичної біографістики, яка була започаткована ще Нестором-літописцем у «Повісті временних літ», де створені перші портрети давньоруських князів, продовжена у «Житії Бориса і Гліба» та інших творах. Особливого розвитку ця тема набула наприкінці XIX – на початку XX ст. у працях Д. Бантиш-Каменського, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського. Немало зробили для розвитку української біографістики історики П. Толочко, В. Смолій, В. Степанков, Р. Пиріг та ін.

Значний вклад у розвиток історичної біографістики внесли М. Котляр працею «Полководці Давньої Русі», В. Верстюк та Т. Остапко – «Діячі Української Центральної Ради», автори колективних праць: «Генералітет українських визвольних змагань», «Полководці Війська Запорізького», «Герої та знаменитості в українській літературі», «Національний біографічний словник», сторінки «Історичного календаря» та історичних журналів, зокрема й «Сіверянського літопису».

При Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського створений Інститут біографічних досліджень, що видає збірник наукових праць «Українська біографістика», на сторінках якого висвітлюються наукові погляди на біографічні знання та біографічну творчість, дослідницьку й біографічно-інформаційну

діяльність. Інститут звертає увагу авторів збірника на достовірність історико-біографічної термінології, біографічних даних та видів біографічної продукції, використання словниково-інформаційних джерел.

Отже, Інститут біографічних досліджень і його «Збірник» є зразком і прикладом для краєзнавців-істориків у наукових пошуках та глибокому вивченні зазначеної теми.

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка має великий досвід в організації краєзнавчої роботи. Достатньо згадати про «Історію міст і сіл Чернігівської області», яка писалася науковцями, краєзнавцями, бібліотекарями, журналістами та вчителями. Коли вийшло друком видання українською мовою по всіх областях і містах, Києву і Севастополю, АН СРСР звернулася до Українського уряду з проханням перевидати «Історію міст і сіл…» російською мовою. Такий том по Чернігівщині вийшов друком у 1983 р. тиражем 15 тис. екз. (українською – 1972 р.). Суть такого перевидання – позбутися допущених помилок і розіслати у союзні республіки як приклад для наслідування. До «Історії міст і сіл Чернігівщини» належить 46 нарисів і 460 довідок про історію районних центрів і великих населених пунктів області.

Якщо зняти ідеологічні нашарування, характерні для того часу, то для підготовки цих видань використані архівні та опубліковані джерела м. Києва, С.-Петербурга, Москви, археологічні матеріали, спогади, статистично-економічні видання. Для науковців, краєзнавців, бібліотекарів застарілих книг не буває. За кожною з них стоїть історія села, краю, країни, яку потрібно знати.

Велику організаційну і наукову роботу проводить обласна організація краєзнавців на чолі з професором О. Б. Коваленком. У ній бере участь майже 100 науковців, учителів та працівників

культури. Вони активно виступають з краєзнавчими розвідками, нарисами, науковими статтями та монографіями. Велику допомогу їм надає Всеукраїнський науковий журнал «Сіверянський літопис» та інші краєзнавчі видання країни. Скажу про себе як краєзнавця Чернігівщини. Після закінчення аспірантури (1972 р.) я опубліковав понад 150 наукових розвідок, в основному по нашій області, більшість із них опубліковано саме у «Сіверянському літописі». Крім того, мої сім монографій теж пов'язані з Чернігівщиною. Це дві монографії по історії кооперативного руху в Лівобережній Україні, дві по генеалогії чернігівських половців, три по спадкоємцях козацької Чернігівщини («Визначні постаті Чернігівщини», «Федір Михайлович Уманець», «Олександр Михайлович Маркович») і нині працюю над черговою книгою про Павла Павловича Білецького-Носенка. На мій погляд, монографія «Визначні постаті Чернігівщини», видана у 2018 р., в якій міститься двадцять наукових нарисів про спадкоємців Чернігівського козацтва, дає можливість наступним краєзнавцям по кожному з нарисів писати окрему книгу.

Отже, у сучасних умовах, коли бібліотеки переживають складні часи своєї історії, краєзнавча робота має стати тим необхідним фундаментом, який приверне до бібліотеки більше читачів і згуртує навколо неї національно свідому частину населення.

Олександр Рахно

БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ЗЕМСТВА ТА ЇЇ ДОЛЯ

Чернігівське губернське земство (1865–1919) відіграло помітну роль у розвитку бібліотечної справи в губернії. Водночас, при губернській земській управі була зібрана чи не найбільша на той час у губернії бібліотека. Втім, цей аспект його діяльності не знайшов відображення в історичній літературі. Дана стаття присвячена з'ясуванню цієї проблеми.

Зазначимо, що створені згідно із Земським положенням від 1 січня 1864 р. органи земського самоврядування відіграли помітну роль у підйомі соціально-економічного та культурного рівня життя населення регіону. Значну роль у цьому відіграв і виконавчий орган губернського земського зібрання – Чернігівська губернська земська управа, яку в різний час очолювали відомі тогочасні громадські діячі: К. Троцина, О. Карпінський, В. Хижняков, Ф. Уманець, О. Свєчин, М. Савицький, О. Бакуринський.

Для функціонування управи була необхідна відповідна література з питань, віднесених до компетенції земства. Відтак, у канцелярії Чернігівської губернської земської управи фактично з перших днів її функціонування (перший склад обрано 28 вересня 1865 р.) почали накопичуватися законодавчі акти, книги та часописи, які і започаткували книгозбірню цієї установи. Незабаром був заснований і архів. Значним поштовхом до зростання бібліотеки стало придбання губернським земством у серпні 1870 р. Іллінської друкарні [1, с. 136] та заснування власного журналу «Земский сборник Черниговской губернии», що виходив друком у 1869–1916 рр., та газет «Черниговская земская неделя» (1913–1916 рр.) та «Черниговская земская газета» (1917–1918 рр.).

Наявність власної видавничої бази дозволила бібліотеці Чернігівської губернської земської управи наприкінці XIX – на початку XX ст. щорічно отримувати в обмін на видання Чернігівського губернського земства понад 70 часописів губернських земств, чимало газет і журналів, зокрема газету «Киевлянин», «Труды Вольного экономического общества», «Университетские известия Киевского университета» тощо. Крім того, за обміном Чернігівська губернська земська управа отримувала від усіх 33 губернських земських управ, а також і деяких повітових земств їхні періодичні видання: журнали зібрань, звіти і доповіді управ, а також кошториси видатків і прибутків губернських і повітових земств, звідні описи і збірники постанов з різних питань земського господарства [2, с. 381–383]. З 1903 р. «Земский сборник Черниговской губернии» став на своїх сторінках оприлюднювати щомісячні надходження до бібліотеки [3].

Зростання фонду бібліотеки змусило керівництво губернського земства наприкінці XIX ст. провести його каталогізацію. На початку XX ст. бібліотека розміщувалася у двох невеличких кімнатах при канцелярії управи. Бібліотекар канцелярії губернської земської управи відав бібліотекою і архівом. Як архіваріус-бібліотекар він отримував платню 600 руб. на рік [4, с. 241].

Згідно зі звітом Чернігівської губернської земської управи за 1915 р. її бібліотека займала одну з кімнат у будинку губернської земської управи. Її фонди були структуровані за 15-ма напрямами – від богослов'я і філософії, словесності і історії до мап, планів, креслень та періодичних видань. У цій же кімнаті знаходилася література найбільш необхідна для роботи земців: X («Технический отдел. Сельское хозяйство. Ремесла, промыслы, дорожное дело» – 2405 томів) та XI відділів

(«Земский и городской отделы; журналы и постановления земских собраний и городских дум. Отчеты, доклады, сметы и т. п.» – 8780 томів). Решта фондів бібліотеки була розміщена у підвальному поверсі будинку управи, а також у холодному «амбарі-архіві». Книгами та часописами користувалися, крім складу губернської земської управи, всі службовці її канцелярії та відділів, співробітники «Земского сборника» та «Земской недели», деякі земські гласні та інші особи [5, с. 244–245].

На придбання книг і періодичних видань для бібліотеки та їх збереження на 1915 р. було асигновано губернським земським зібранням 475 руб. За 1915 р. фонди бібліотеки зросли на 156 томів – з 23059 до 23215 томів. Нові надходження записувалися у систематичний каталог з 15 відділів та алфавітний покажчик до нього. Поповнення фондів протягом 1915 р. здійснювалося здебільшого шляхом обміну періодичних видань Чернігівського губернського земства на відповідні книги і видання інших земств та видавництв. Зокрема, протягом року бібліотека отримала 33 видання за обміном і 27 часописів було придбано за кошти. До того ж Бібліотека придбала низку книг через Чернігівський земський книжковий склад [5, с. 245–248]. Загалом за 15 років XX ст. з 1901 р. по 1915 р. фонди бібліотеки збільшилися більш ніж у два рази (11466 томів на 1 січня 1901 р. – 23215 томів на кінець 1915 р.) [2, с. 379; 5, с. 248].

Як відомо, 12 січня 1919 р. Богунський полк 1-ї Української радянської дивізії під командуванням М. О. Щорса захопив Чернігів. Того ж таки дня у місті було сформовано Тимчасовий військово-революційний комітет. Незабаром вся територія губернії й Україна опинилися під владою більшовиків. Знищуючи інститути старої влади, більшовики зруйнували й земські установи. Губернське земство було перетворено у Раду

народного господарства. Вже 25 січня 1919 р. місцева преса повідомляла, що губернський комісаріат народного господарства очолив А. Г. Козачок [6]. Були розпочаті радянські перетворення.

Бібліотека губернської земської управи перейшла у відання щойно створеного Чернігівського губернського комісаріату народного господарства. Вже 15 лютого 1919 р. місцева преса повідомляла, що керівництво комісаріату звернуло серйозну увагу на «запущенность, перешедшей в его ведение библиотеки бывшей земской губернской управы». У зв'язку з цим, було ухвалено тимчасово припинити видачу книг приватним особам, дозволивши користування ними у виняткових випадках лише співробітникам і тільки за спеціальними дозволами завідувачів відділень. Вирішено розпочати складання загального карткового каталогу і, нарешті, перед співробітниками бібліотеки ставилася вимога «с покидающих службу в комиссариате сотрудников требовать непременной сдачи книг». Такі рішучі заходи можна було вітати, оскільки бібліотека останні роки не поповнювалась, а значна кількість книг зникла, оскільки практикувалось хронічне їх «зачитывание» [7].

Мабуть, під час централізації бібліотечної справи у 1920–30-х рр. частина фондів бібліотеки була передана до центральної бібліотеки. На жаль, під час Другої світової війни архівні сховища та книгозбірні Чернігова зазнали значних втрат, оскільки знаходились у центрі міста і постраждали від бомбардувань, пожеж та були певною мірою розтягнуті населенням. Сьогодні незначні залишки колишньої найбільшої книгозбірні Чернігова – бібліотеки Чернігівської губернської земської управи розпорошені по книгозбірнях Державного архіву Чернігівської області, обласного історичного музею імені В. В. Тарновського. Мабуть, вони є і у фондах обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

Список використаних джерел:

1. О приобретении в собственность земства Ильинской типографии : постановления Черниговской губернской управы по разным вопросам и другие сведения // Зем. сб. Черниг. губ. – 1870. – № 8. – С. 135–137.

2. Библиотека губернской управы // Отчет Черниг. губ. зем. управы за 1901 год. – Чернигов, 1902. – С. 376–384.

3. Список книг, поступивших в библиотеку губернской управы в течение мая месяца 1903 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1903. – № 7. – С. 86–87.

4. Канцелярия губернской земской управы и ее делопроизводство // Отчет Черниг. губ. зем. управы за 1915 год. – Чернигов, 1917. – С. 236–243.

5. Библиотека и архив губернской управы // Отчет Черниг. губ. зем. управы за 1915 год. – Чернигов, 1917. – С. 244–249.

6. Объявление // Известия Черниг. Временного военно-рев. комитета. – 1919. – № 8 (25 янв.). – С. 1.

7. О библиотеке комиссариата народного хозяйства: хроника // Известия Черниговского Временного Военно-Революционного Комитета. – 1919. – № 25 (15 февр.). – С. 3.

Любов Шара

ДО ПИТАННЯ ПРО КАТАЛОГІЗАЦІЮ БІБЛІОТЕКИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНСЬКОЇ ЗЕМСЬКОЇ УПРАВИ

Земські інституції, поставши в українських губерніях згідно з Положенням 1864 р. та зазнавши переформатування на підставі закону 1890 р., залишили по собі помітний слід важливих напрацювань у різноманітних сферах господарсько-побутового й культурно-духовного життя. Поміж них – бібліотечна справа.

Книгозбірня Чернігівської губернської земської управи почала формуватися від початку виникнення виборної влади та наповнювалася двома шляхами: обміном на власні видання й купівлею. Втім, систематизацію книг не здійснювали, не беручи до уваги примітивного упорядкування за хронологією надходжень. Протягом 33 років накопичилося чимало тематичної літератури та періодики, що розташовувалися «в одній з кімнат канцелярії губернської управи, на полицях і у восьми зачинених шафах». Без сумніву, очевидною була потреба у каталогізації, але для того не мали окремого приміщення.

Ситуація зрушилася з місця, коли зробили прибудову до управи й перемістили туди частину канцелярії, вивільнивши дві кімнати для книгозбірні. 2 листопада 1898 р. земці, нарешті, ухвалили рішення «створити систематичний каталог бібліотеки з нумерацією книг по кожному відділу й алфавітний покажчик». Наступного дня, 3 листопада, розпочалася робота.

Загальне керівництво процесом каталогізації здійснював секретар губернської земської управи Борис Грінченко, якому допомагали найняті працівники, систематизуючи літературу та обліковуючи її на картках. На постійній основі працювали дві особи, щоденно, з 10 до 15 год і з 19 до 22 год, отримуючи по 30 р. за місяць [1, с. 301]. Взявшись за формування каталогів, додатково запросили ще шістьох містян, сплачуючи поденно, по

1 р. До справи, звісно, залучався бібліотекар, проте його участь обмежувалася поточними завданнями, зокрема й в архіві земства.

Механізм упорядкування книгозбірні полягав у наступному. Кожну книгу записували на окрему картку, що потому сортувалися по відділах, розміщувалися у межах відділу в алфавітному порядку і фіксувалися у каталог-книзі. Усі екземпляри у відділі нумерувалися, крім періодичних видань, де номер присвоювали не виданню, а року його виходу. Записавши книги у картки, їх рознесли у відділи і поставили на полиці. Картки з відділів забрали, упорядкувавши з них загальний алфавітний покажчик, без диференціації по відділах, і створивши, таким чином, систематичний каталог.

На каталогізацію бібліотеки витратили понад 4 місяці, стартувавши, як вказувалося, 3 листопада 1898 р. і завершивши її 19 березня 1899 р. У фінансовому плані робота обійшлася у 511 р. 08 к., з яких 474 р. 19 к. – заробіток найнятих працівників, 36 р. 89 к. – вартість карток, бланків для каталогів, їх переплетення тощо [1, с. 302].

Упорядкувавши книги, нарахували 9380 екземплярів, 757 періодичних видань та 13 географічних карт і планів [1, с. 303, 304]. Їхня тематика й географія видавництва дуже широка, що засвідчують назви відділів і друкарень. Літературу структурували за 12-ма напрямами: «богослов'я, філософія і логіка» (відділ № 1), «красне письменство» (відділ № 2), «історія, археологія, історія літератури, наук і мистецтва, критика і бібліографія» (відділ № 3), «географія, подорожі, мовознавство, етнографія і народна поезія» (відділ № 4), «правознавство, закони і розпорядження уряду» (відділ № 5), «політичні та соціальні науки: політична економія, економіка, статистика, торгівля, межування, громадська опіка, благодійність, кредит,

емеритура» (відділ № 6), «природознавство, антропологія, математика, метеорологія» (відділ № 7), «медицина і ветеринарія» (відділ № 8), «народна освіта, педагогіка, підручники і дитячі книги» (відділ № 9), «механічний відділ: сільське господарство, ремесла, промисли, дорожні роботи, будівельне мистецтво» (відділ № 10), «земський і міський відділ: журнали й постанови земських зібрань і дум, звіти та доповіді» (відділ № 11), «довідковий відділ» (відділ № 12). До окремого, 13-го відділу, увійшли «періодичні видання: літературно-наукові, політичні, прикладних знань та інші», до 14-го відділу – «карти географічні і плани» [1, с. 303–304].

Ареал надходжень до книгозбірні – практично уся територія Російської імперії, але домінували видання з російських міст. Приміром, поміж усієї періодики нараховувалося 16 російських типографій і лише 5 – українських («Відомості Казанського університету», «Відомості Санкт-Петербурзького лісового інституту», «Вісник Володимирського земства», «Вісник Ярославського земства», «Орловський листок оголошень», «Відомості Ніжинського історико-філологічного інституту», «Київська старовина», «Киянин» та інші) [1, с. 304–307].

Послуговуючись бібліотекою земської управи, вочевидь, можна було проаналізувати процес формування та діяльності губернських і земських інституцій на російських теренах від столичних міст до Казані й Симбірська. Щоправда, досконально розкрити будь-який аспект роботи виборного управління вкрай складно, бо документація діловодства надходила не систематично, а у різнобій. Натомість земські та міські самоврядування Наддніпрянщини були представлені Чернігівською, Київською, Харківською, Херсонською й Катеринославською губерніями. Ситуація почала змінюватися наприкінці першого десятиліття XX ст., коли більшість звітних

матеріалів надсилалися земствами та міськими думами з українських теренів і, у першу чергу, – з повітів Чернігівської губернії.

Поповнення бібліотеки літературою анонсувалося на сторінках «Земского сборника Черниговской губернии» з повним бібліографічним описом нового екземпляра. Перегортавши кілька номерів «Земского сборника» за 1911–1912 рр., можемо твердити про динамічне збільшення книгозбірні. Так, протягом листопада–грудня 1910 р. отримали 34 видання [2, с. 174–176], березня–квітня 1911 р. – 28 [3, с. 213–214], травня–липня 1911 р. – 65 [4, с. 181–184], жовтня–грудня 1911 р. – 23 [5, с. 186–187; 6, с. 219–220], січня–лютого 1912 р. – 33 [7, с. 207–208]. Попри це, скористатися надходженнями, як, власне, й усіма фондами бібліотеки, унеможливлювалося для пересічних чернігівців. Доступ до них мали лише представники земського управління.

Отже, у Чернігові, від початку заснування земських інституцій, було зібрано тематично широку книгозбірню, здійснено її каталогізацію, але призначалася вона виняткова для власних потреб губернського і повітових земств.

Список використаних джерел:

1. Библиотека губернской управы // Отчет Черниг. губ. зем. управы за 1898 г. – Чернигов, 1899. – С. 301–307.

2. Список книг, поступивших в библиотеку Черниговской губернской земской управы в ноябре и декабре 1910 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1911. – № 1. – С. 174–176.

3. Список книг, поступивших в библиотеку Черниговской губернской земской управы в марте и апреле месяцах 1911 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1911. – № 6. – С. 213–214.

4. Список книг, поступивших в библиотеку Черниговской губернской земской управы в мае, июне и июле месяцах 1911 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1911. – № 8. – С. 181–184.

5. Список книг, поступивших в библиотеку Черниговской губернской земской управы в октябре месяце 1911 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1911. – № 11. – С. 186–187.

6. Список книг, поступивших в библиотеку Черниговской губернской земской управы в ноябре и декабре 1911 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1912. – № 1. – С. 219–220.

7. Список книг, поступивших в библиотеку Черниговской губернской земской управы в январе и феврале 1912 года // Зем. сб. Черниг. губ. – 1912. – № 4. – С. 206–208.

Тамара Демченко

ЖУРНАЛ «ПРОСВЕЩЕНИЕ» ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ЧЕРНІГІВЩИНИ у 1919 р.

Хоча 1919-й рік через сто років здається мало придатним для будь-якого культурного розвитку, але саме тоді виходив перший в історії чернігівської періодики журнал «Просвещение» (з квітня по серпень включно того ж року побачило світ 11 номерів). Тематично він охоплював проблеми освіти та культури в краї. Про освітянський аспект їхніх публікацій ми вже писали [3].

Метою цієї розвідки є з'ясування культурологічних аспектів матеріалів часопису, який був органом губернського відділу народної освіти (перший завідувач А. Риндич, потім Г. Ідліс). Фактично ж журнал видавався чернігівськими письменниками й культурними діячами. Колектив авторів «Просвещения» був молодим, непогано освіченим. Редактором його став Зиновій Давидов (1892–1957) – двадцятисемирічний чернігівець, який у

1912–1917 рр. навчався у Київському університеті, ймовірно, на історико-філологічному факультеті, в майбутньому – російський радянський письменник, автор історичної белетристики [6]. «”Просвещение”, – сформулював редактор у статті, якою відкривався перший номер, – хочет объединить вокруг себя не только деятелей народного образования в узком значении этих слов, но и вообще всех заметных деятелей литературы, науки и искусства нашего края. Ведь время научной и литературной централизации уходит в безвозвратное прошлое. Прошло время, когда только то, что имело на себе марку Москвы и Петрограда считалось хорошим. На местах органически вырастает новая жизнь, ищут выхода и рвутся наружу новые свежие силы». Автор віддав належне і такій актуальній проблемі, як «друкарська криза і паперовий голод» [3, с. 5]. Життя у Чернігові при більшовиках було важким. Донька В. Хижнякова М. Черносвітова писала С. Мельгунову з Праги 19 березня 1924 р.: «Вдруге більшовики прийшли в Чернігів 30 грудня 1918 р. і пробули до приходу Денікінських військ, тобто до 28 вересня 1919 р. Всього згідно з підрахунками місцевих жителів було розстріляно в Чернігові понад 500 осіб» [12, с. 88].

У Чернігові тоді мешкало чимало діячів, що повтікали від більшовиків з Росії, сподіваючись пересидіти напасть у тихому місці. Тепер їм доводилося пристосовуватися до цієї малосимпатичної їм влади й тут. У питаннях культури, літератури вони розбиралися добре, в педагогіці значно слабше, а про марксизм годі й говорити. Журнал виходив російською мовою, але траплялися й україномовні матеріали. Особливу активність у сфері літератури проявив уродженець Чернігівщини, досвідчений петроградський журналіст Михайло Могилянський (1873–1942). Йому належать цікаві публікації про Михайла Коцюбинського [9], Лесю Українку [8], Івана Франка [7].

Автором більшості критичних матеріалів (зокрема й про київські журнали «Книгарь», «Наше минуле») теж був М. Могилянський. У журналі були вміщені україномовні вірші його доньки Ладі Могилянської.

З огляду на брак місця, хотілося б привернути увагу до статті А. В. (ймовірно, Аркадія Верзілова), присвяченій Чернігівській громадській бібліотеці [1]. Тема ця достатньо висвітлювалася [5], і я не буду повторюватися. Цікаво відзначити дещо інший аспект. У статті колишнього міського голови й громадського діяча названі імена засновників бібліотеки – 20 прізвищ, серед них родини – Варзери, Ліндфорси, Милорадовичі, Русови. Список «батьків-засновників» поданий в алфавітному порядку – від О. Борсук до І. Ясінського. Це, за визначенням автора, «група демократичної інтелігенції» [1, с. 19], хоча серед них були й ті, кого більшовицька влада трактувала як «буржуїв» і нацьковувала на них пролетарів. У 1917 р. 20 разів (!) перевидали брошуру Вільгельма Лібкнехта «Павуки і мухи», де «зображалися класові вороги робітника». Взагалі-то це цілком могли бути й люди, одягнуті по-міському [2, с. 43]. Далі А. Верзілов писав, що кожне нове покоління «давало нових діячів». І знову ми бачимо прізвища осіб, дуже далеких від ідей більшовизму, але зацікавлених у тому, щоб чернігівці читали якісну науково-просвітницьку, публіцистичну літературу та белетристику. У 1919 р. бібліотеку «рішенням Губнаросвіти про централізацію бібліотечної справи реорганізували у Чернігівську Центральну зразкову губернську бібліотеку» [10, с. 19]. Постає питання, як радянська цензура могла пропустити імена графа Милорадовича чи О. Свєчина? Через декілька років це точно було б неможливо. У середині 1920-х рр. до заборонених книг зарахували працю «батька радянського металозварювання» Є. О. Патона «Залізні мости», казку Ш. Перро «Кіт у чоботях»

[11, с. 16]. А 31 серпня 1919 р. силами українського аматорського колективу була поставлена п'єса Лесі Українки «Бояриня», яка перебувала під цензурною забороною ледь не до кінця існування СРСР. Нічого від комуністичної ідеології немає і у поетичних творах Ладі Могилянської, І. Ерде, К. Маригодова. Що може бути спільного між натхненною візією величного майбутнього Волта Вітмена (Уота Уитмана в журналі) й більшовизмом? [13].

Ймовірно, на відміну від заповзятливих агітаторів, котрі задовольнялися декількома поширеними гаслами, творчі особистості дійсно вірили у свободу, а можливо, співпрацюючи у більшовицькому часописі, заробляли собі пайки й, головне, плекали надію, що їм пощастить уникнути арешту. Владі ж було не до ретельного аналізу матеріалів у журналі: не сварять більшовиків – і гаразд. Ось так і з'явився на короткий час цікавий і нестандартний часопис, матеріали якого дають певне уявлення про перебіг культурного життя у Чернігові.

Список використаних джерел:

1. В. А. (Верзилов А.?) К открытию общест[венной] библиотеки в Чернигове / А. В. // Просвещение. – 1919. – № 6 (июнь). – С. 19–20.

2. Верстюк В. Донбас від Лютого до Жовтня 1917 року: регіональний вимір Української революції / В. Верстюк // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: зб. наук. ст. / гол. ред. В. Ф. Верстюк. – Київ, 2015. – Вип. 11. – С. 5–47.

3. Давыдов З. В путь-дорогу / З. Давыдов // Просвещение. – 1919. – № 1 (апр.). – С. 3–5.

4. Демченко Т. «Просвещение» – перший педагогічно-культурологічний журнал на Чернігівщині / Т. Демченко //

Четверті Фльорівські читання: матеріали наук.-практ. конф. – Чернігів, 2015. – С. 23–25.

5. Каганова І. Я. Внесок Іллі Шрага у створення та діяльність Чернігівської громадської бібліотеки / І. Каганова // Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 12 листоп. 2015 р. – Київ, 2015. – С. 86–92.

6. Краткая литературная энциклопедия / глав. ред. А. А. Сурков. – Москва, 1964. – Т. 2. – С. 487.

7. Могилянский М. Иван Франко (к третьей годовщине со дня смерти) / М. Могилянский // Просвещение. – 1919. – № 5 (май). – С. 8–16.

8. Могилянский М. Леся Украинка (к шестой годовщине со дня смерти) / М. Могилянский // Просвещение. – 1919. – № 10 (август). – С. 6–8.

9. Могилянский М. Творческий путь М. М. Коцюбинского. (К шестой годовщине со дня смерти) / М. Могилянский // Просвещение. – 1919. – № 3 (май). – С. 6–11.

10. Соколов В. Особливості еволюції публічних бібліотек у губернських містах в Україні у XIX – на початку XX ст. / В. Соколов // Бібл. вісн. – 2019. – № 3. – С. 13–24.

11. Ченцов В. Табу – на думку, заборона – на слово. За матеріалами роботи політконтролю НК–ДПУ у 20-ті роки / В. Ченцов // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1994. – № 1. – С. 12–21.

12. Черносвитова М. В. Большевики в Чернигове / М. В. Черносвитова // Красный террор глазами очевидцев / составл., предисл. С. В. Волкова. – Москва, 2009. – С. 86–92.

13. Уитман У. Годы современные // Уот Уитман // Просвещение. – 1919. – № 7–8 (июль). – С. 1.

Олександр Морозов

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ БІБЛІОТЕКИ НДУ ІМЕНІ М. ГОГОЛЯ: «МУЗЕЙНО-МЕМОРІАЛЬНА КІМНАТА УКРАЇНСЬКОГО НАВКОЛОСВІТНЬОГО МОРЕПЛАВЦЯ ЮРІЯ ЛИСЯНСЬКОГО»

Краєзнавча робота в сучасних бібліотеках України набуває все більшого значення. І це не дивно, тому що краєзнавство є одним із дієвих засобів культурно-просвітницької та патріотично-виховної діяльності. Це не тільки корисний засіб активного та інтелектуального заповнення сфери дозвілля, це ще й надзвичайно дієвий процес пізнання історії рідного краю, народу, держави, формування патріотичного світогляду молоді. Зрештою, краєзнавство – це завжди цікаво.

Бібліотека та Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя має цікавий позитивний досвід краєзнавчої діяльності. Сьогодні ми ведемо декілька таких напрямків. Перший напрямок – це популяризація історії нашого навчального закладу через ознайомлення громадськості з життям, творчістю та діяльністю найвидатніших його вчених, педагогів та вихованців за весь 200-літній період його існування. Другий напрямок традиційний – літературне краєзнавство, популяризація творчості місцевих авторів. Третій – це співпраця з місцевими національно-культурними товариствами. Ми підтримуємо тісні взаємини з польською та грецькою спільнотами багатонаціонального Ніжина, що виливається у проведення цікавих спільних культурно-просвітницьких заходів. І, зрештою, четвертий напрямок, який тісно пов'язаний з усіма попередніми – це виставково-експозиційна робота нашого Музею рідкісної книги, яка дозволяє творчо презентувати результати трьох попередніх.

У 2018 році нам пощастило успішно реалізувати на базі нашого Музею рідкісної книги культурно-просвітницький проєкт «Меморіальна кімната навколосвітнього мореплавця Юрія Лисянського» з постійно діючою виставкою «Мандрівник козацького роду», яку було відкрито у травні 2018 року до Дня міста. Це був спільний проєкт, до якого долучилися не тільки співробітники бібліотеки та університету, але й громадські активісти, яких нам вдалося скоординувати через соціальні мережі. Власне, можна сказати в дусі часу, що це був своєрідний «волонтерський» проєкт.

Ідея створення музейної експозиції, присвяченої нашому земляку-ніжинцю, нащадку давньої козацької родини, навколосвітньому мореплавцю та першовідкривачу Юрію Федоровичу Лисянському (1773–1837) виникла ще у 2013 році, коли наша бібліотека відзначала 240-річчя від дня народження мандрівника. Річ у тому, що хоча Ю. Лисянський і не мав прямого відношення до Ніжинського університету, але у фондах нашого Музею дбайливо зберігаються унікальні книги, які наш земляк особисто передав до бібліотеки тоді ще Ніжинського Ліцею князя О. Безбородька. У 1803 році Юрій Лисянський подарував у Ніжин (через свого старшого брата Івана, священика ніжинської Іоанно-Богословської церкви) видану в Санкт-Петербурзі книгу «Движение флотов» відомого англійського теоретика військово-морської тактики Джона Клєрка у власному авторському перекладі [1]. Згодом, вже після завершення навколосвітньої експедиції 1803–1806 рр., Ю. Ф. Лисянський у 1824–1827 рр. передає для нашої бібліотеки комплект видання своєї книги «Путешествие вокруг света на корабле ”Нева”» з атласом «Собрание карт и рисунков к путешествию флота капитана Ю. Лисянского». Це видання Ю. Лисянський власним коштом опублікував у 1812 році [2].

Під час підготовки до виставки та укладання біобібліографічного покажчика, присвяченого Ю. Лисянському, ми з приємністю констатували, що у нашій бібліотеці, крім вищеозначених унікальних книг, презентована достатньо повна колекція видань, присвячених навколосвітній подорожі Крузенштерна та Лисянського 1803–1806 рр. Серед них – не тільки видання радянського періоду, але й середини та другої половини XIX ст. Вдалося виявити книги А. І. Крузенштерна, інших учасників подорожі, унікальні видання з історії географічних відкриттів, а також колекцію географічних карт та атласів XVIII–XIX ст. Ці видання ми об'єднали в єдину колекцію. З метою створення експозиції ми провели активний пошук архівних документів у чернігівському, ніжинському та київських архівах, виготовили факсимільні копії унікальних документів, які розкривають життя родини Лисянських у Ніжині. У результаті пошуку в інтернеті вдалося придбати нові унікальні сучасні видання, присвячені життю та діяльності А. Крузенштерна та Ю. Лисянського. Надійшла велика кількість подарунків від сучасних авторів. Так, петербурзький історик Сергій Козлов подарував нам видання щоденників першої закордонної подорожі Ю. Лисянського 1793–1799 рр., видане ним у 2007 р. [3]. Відомий польський вчений та мандрівник Станіслав Ракуза-Сущевський надіслав нам власний переклад «Подорожі» Ю. Лисянського польською мовою, виданий у 2012 р. видавництвом Варшавського університету [4]. З далекої Австралії наша колишня співвітчизнмця, професор Канберрського університету Олена Говор надіслала власну книгу «12 днів на Нуку-Гіва», у якій розповідається про перебування експедиції Крузенштерна-Лисянського на Маркізьких островах у 1805 р. Звідти ж, з австралійського букіністичного магазину, нам вдалося отримати факсимільне перевидання 1968 року (F) книги Ю. Лисянського

«Voyage around the World» – видання, яке повністю відтворює книгу, видану нашим земляком-мандрівником у власному англійському перекладі в Лондоні у 1814 р. [6]. Санкт-Петербурзький етнографічний музей «Кунсткамера» надав нам примірники кольорових ілюстрованих каталогів, у яких описана колекція побутових та ритуальних речей американських індіанців, зібрана Лисянським під час перебування на Алясці. Надалі до створення виставки долучилися ентузіасти-волонтери, завдяки яким ми наповнили нашу експозицію музейними репліками нагород Ю. Лисянського, філателістичною та нумізматичною колекціями, морською атрибутикою, цікавою колекцією рідкісних мушель, коралів тощо. Географія надходжень вражає – це Ніжин, Київ, Петербург, Канберра, Мурманськ, Варшава… Ніжинський державний університет надав нам цікаву колекцію старовинних меблів XIX ст., які лягли в основу побутової частини експозиції, яку ми назвали «Кабінет Ю. Лисянського». Силами майстерні університету за оригінальним проєктом було виготовлено вітринне обладнання. Інтерактивність музею забезпечують моделі навігаційного обладнання за часів подорожі Ю. Лисянського, гармати, озброєння морського офіцера, штурвала, корабельної ринди та інших предметів, до яких ми дозволяємо відвідувачам торкатися руками. Книги з Музею видаються читачам у спеціалізованому читальному залі. Ведеться оцифровування книжкової колекції, електронні версії книг будуть найближчим часом виставлені на спеціальній сторінці нашого сайту. За час, що пройшов від дня відкриття кімнати у травні 2018 року, її відвідали понад 1000 відвідувачів. Це переважно діти, учнівська молодь та студенти, гості Ніжина. У травні 2019 року «Меморіальна кімната мореплавця Ю. Лисянського» отримала відзнаку «Найкращий науково-просвітницький проект року»

загальноміського конкурсу «Людина року–2018». Співробітники бібліотеки та Музею рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя ще раз переконалися самі і довели іншим, що спільні громадські волонтерські культурно-просвітницькі проєкти можуть бути успішними.

Список використаних джерел:

1. Клерк Дж. Движение флотов / Соч. господина Джона Клерка; пер. с англ. флота капитан-лейтенант Юрий Лисянский: [в 2 ч.]. СПб. : Печатано в Императорской тип., 1803. – Ч. 1. [6], IV, 139, [4] с. : 30 л. черт.; Ч. 2. [4], 77, [2] с. : 20 л. табл.

2. Лисянский Ю. Путешествие вокруг света в 1803, 4, 5. и 1806 годах, по повелению его императорскаго величества Александра Перваго, на корабле Неве, под начальством флота капитан-лейтенанта, ныне капитана I-го ранга и кавалера Юрия Лисянскаго [в 2 ч.] / Ю. Ф. Лисянский. – СПб. : В типографии Ф. Дрехслера, 1812; Собрание карт и рисунков, принадлежащих к Путешествию флота капитана 1-го ранга и кавалера Юрия Лисянского, на корабле Неве / Ю. Ф. Лисянский. – СПб. : Гравировано и печатано при Морской типографии, 1812. – 1 атл.: 19 л.

3. Козлов С. Путевые записки Ю. Ф. Лисянского и И. Ф. Крузенштерна 1793–1800. Предыстория первого путешествия россиян вокруг света / С. Козлов. – СПб. : Историческая иллюстрация, 2007. – 304 с. : ил.

4. Lisianski J. Podróż dookoła świata w latach 1803, 1804, 1805 i 1806 na okręcie Newa / J. Lisianski; tlum. S. Rakusa-Suszczewski. – Warszawa : Wyd. Uniwersytet Warszawski, 2012. – 286 s.

5. Govor Elena. Twelve Days at Nuku Hiva: Russian Encounters and Mutiny in the South Pacific / Elena Govor. – Honolulu : University of Hawai'i Press, 2010. – 320 p.

6. Lisiansky U. Voyage round the world in the years 1803, 1804, 1805 and 1806 / U. Lisiansky. – (Bibliotheca Australiana; nr. 42). – Amsterdam : N. Israel; New York : Da Capo Press, [1968]. – XXI, 388 p.

Наталя Карбовська

ДО ІСТОРІЇ БУДІВЛІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОУНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА

(1913 р.)

Будинок відділення колишнього Дворянського земельного та селянського поземельного банку в Чернігові є однією з перлин українського архітектурного модерну кінця XIX – початку XX сторіч. Безперечно, будинок є окрасою Чернігова і завжди привертає увагу мешканців і гостей міста.

Спробуємо пояснити, чому будівля банків мала такий не характерний для української архітектури вигляд. Спочатку історичні факти.

1906 року в Російській імперії розпочалась Столипінська реформа – ряд законодавчих актів, спрямованих на перерозподіл селянської земельної площі та підвищення продуктивності сільського господарства. Ця аграрна реформа була комплексом послідовних і пов'язаних між собою заходів, які здійснювались адміністративними, правовими і фінансовими інститутами

держави. Фінансову допомогу реформам надавали акціонерні банки, а також Селянський поземельний банк, який був створений у 1882 р., і Дворянський земельний банк, діяльність якого розпочалась у 1885 р.

У Чернігові відділення Селянського поземельного банку було відкрите у 1883 році, а відділення Державного дворянського земельного банку – у 1885 році. Власних будівель до 1910 року ці банки не мали.

У 1908 році були розроблені технічні вимоги до проєктів спорудження власних будівель Селянського поземельного та Дворянського земельного банків у Самарі, Пензі та Саратові. У цьому документі зазначалось: «Сама постройка собственного здания производится Банками с возможной бережливостью. При составлении плана постройки главное внимание обращается на то, чтобы внутренние помещения сооружаемого здания были достаточных размеров, располагались удобно для банковских отделов и отвечали условиям гигиены, и чтобы по внешнему виду удовлетворяли основным требованиям архитектурной цельности и красоты при условии полного отсутствия роскоши в отделке. При производстве работ особое внимание должно уделяться прочности здания, доброкачественности материалов, тщательности выполнения работ, соблюдению норм строительного дела». Взимку 1909 року на розгляд особливої комісії Центрального Управління Селянського поземельного банку було представлено 54 конкурсні проєкти. Усім вимогам відповідали два різні проєкти академіка архітектури Олександра Івановича фон Гогена. Для Пензи був затверджений проєкт фон Гогена у стилі декоративного модерну (пізніше він був обраний і для Чернігова), для Самари – його ж проєкт у стилі північний модерн, що було рідкісним явищем для адміністративної будівлі у Російській імперії [18].

Будівля Самарських відділень Селянського поземельного та Дворянського земельного банків. Проєкт академіка, архітектора О. І. фон Гогена, 1909.
Дата спорудження 1909–1910 роки.

Будівля Пензенських відділень Селянського поземельного та Дворянського земельного банків. Проєкт академіка архітектора О. І. фон Гогена, 1909.
Дата спорудження 1910–1912 роки.

На відміну від історії будівництва Самарських і Пензенських відділень земельних банків історія спорудження будівлі Чернігівського відділення банків не повністю досліджена, не всі імена будівничих відомі. Можливо, це пов'язане з тим, що під час окупації багато архівних документів було втрачено. По краплинах збирали історію будинку чернігівські краєзнавці. Член-кореспондент Української академії архітектури, почесний член Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Всеукраїнської спілки краєзнавців Андрій Карнабід досліджував історію будівництва цієї величної споруди. Його дослідження під назвою «Маленька перлина великої архітектури. Як вона творилася» увійшло у збірку матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з часу заснування Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка. Про цей будинок на сторінках місцевої преси («Чернігівський вісник», «Деснянська правда») писали й краєзнавці – журналіст Віталій Леус, поет і журналіст Володимир Сапон.

Як зазначив Андрій Карнабід: «…При використанні загальної композиції (плану, фасадів) за проєктом О. Гогена головний будівничий чернігівського банку Д. Афанасьєв за участю і допомогою місцевих майстрів майоліки, мурування та металістів створив суто місцевий український варіант. Він вирізняється від подібних споруд таких же банків у Пензі, Самарі й інших містах Росії, у Вітебську…» [4].

Спробуємо віднайти українські риси в оформленні фасаду та інтер'єрі приміщення.

Варіант будівлі ближчий до українського архітектурного модерну, заснованого на прадавніх народних традиціях, але у будівлі простежуються й риси архітектурного стилю під назвою «північний модерн». Розглянемо коротко риси цього стилю.

Головні зовнішні прикмети архітектури «північного модерну» – з великим смаком підібрані поєднання природних та штучних оздоблювальних матеріалів, кожен з яких виграє з сусідства з іншим. Цоколь часто облицьований фінським гранітом, в основному грубо обтесаним, а деінде гладко тесаним. Площини стін верхніх поверхів фактурно потиньковані чи муровані цеглою. До елементів оздоблення введені орнаменти, на які надихає північний фольклор, образи північної флори і фауни. Часто використовується майоліка, кольорова керамічна плитка. Форми будівель масивні, вільні від дрібного декору. Контрастні поєднання фактур, кольоровотональних площин, форм, різноманітність віконних отворів та поєднання їх з простінками – все це перетворює фасади у буквальному сенсі слова у складну холодну структуру, що нагадує і північні скелясті ландшафти і масштабні середньовічні споруди. Усі ці риси ми бачимо і в чернігівській банківській будівлі. Але є і своєрідні штрихи.

На початку XX століття митці творчо застосовували український традиційний контекст для формування національного стилю в архітектурі України. Розвиток українського національно-романтичного напряму в архітектурі на початку XX століття живився історичними та фольклорно-етнографічними дослідженнями. Архітектори цієї течії, за висловом академіка, історика архітектури Євгенії Кириченко були зайняті пошуками не стільки нового, скільки національного стилю. Для них поняття «нове» було персоніфіковане у поняття «національне» і у вітчизняній спадщині вони бачили підтвердження і доказ власної національної традиції, намагаючись її відродити, а якщо минуле не дає достатніх до того матеріалів, не зупиняються перед складнощами її свідомого конструювання, спираючись на дані народного мистецтва [9].

Можливо, чернігівський інженер Дмитро Дмитрович Афанасьєв і прагнув надати будівлі у стилі «північний модерн» українських рис.

Дах

Башта

На думку академіка, історика архітектури Віктора Чепелика, саме дахи будівель національно-романтичної стилістики, які наслідували мотиви форм покрівель народних хат, шатрових та купольних завершень церков та дзвіниць, ставали символічними ознаками належності будівель до української традиції [15].

Для стилю «український модерн» характерним є те, що баштоподібні виступи нерідко увінчували пірамідальні дахи, іноді із заломами або грушо-подібними банями, навіть з маківками. Поширеним було застосування металопластики, що прикрашала шпилі башт чи дахи. Часом застосовували трапеційної форми фронтони або ж трикутні щипці біля коньків даху. Саме ці архітектурні елементи ми бачимо у будівлі банку. Вхідну вежу увінчує монументальна, квадратна у плані, вхідна

вежа з шатровим верхом. У минулому вона була вкрита лускоподібним дахом зі спеціально виготовлених деталей; не повністю досліджена. За дослідженням Андрій Карнабід зазначав, що під час одного із ремонтів у 1970-і роки це покриття, замість його реставрації, було знято і замінено великими смугами звичайного покрівельного оцинкованого заліза, через що завершення вежі і всього будинку значно втратило у виразності й оригінальності. Подібні до них, на щастя, збереглися на покритті даху півкруглого еркера на південному ризаліті центральної частини головного фасаду [4].

Фасад

Дентикули

В українському модерні застосування мальовничих живописних засобів посилювало виразність архітектури, надавало їй оригінальних рис, але таких, що відбивали суто народні уподобання, які сформувалися у процесі виконання традиційних хатніх розписів, вишивок чи гаптувань. Серед декоративних форм найбільшого розвитку набули тондо, розетки, трикутні вставки, фризи, кольорові смуги, ритмізовані

вкраплення у вигляді окремих плиток, які значно пожвавлювали площину стіни.

Фасад споруди прикрашають дентикули (зубчики, сухарики). Дентикули – декоративний мотив у вигляді кубиків на карнизах. Прообразом дентикул були виступи поперечних дерев'яних балок глинобитних перекриттів в архітектурі Іонії. В архаїчних будівлях дентикули мали круглий переріз. Починаючи з епохи Відродження використовуються і у декорі творів ужиткового мистецтва.

Квіти

Віктор Чепелик у своєму дослідженні «Формування українського архітектурного модерну початку XX ст. у контексті інтернаціональних творчих зв'язків» відзначав такі характерні для українського модерну риси, як декоративні прикраси на фасадах. «Декоративні прикраси на фасадах мали вигляд керамічних вставок з узагальненими, переважно геометричними або більш натуралістичними за характером кольоровими орнаментами, побудованими на поєднанні квітів і птахів, елементів геральдики, які в окремих випадках переростали у складні мальовничі панно» [15].

Центральне місце у таких композиціях зазвичай займають зорі, сонце, пізніше трансформовані у квіти.

Квіти

Таке оздоблення ми можемо бачити на фасаді будівлі Чернігівського Дворянського земельного і Селянського поземельного банків.

Сонце

На трикутній вставці над ризалітом ми можемо бачити сонце. Форма трикутника вибрана не випадково, адже трикутник – символ тріади, символ вогню, прагнення до вдосконалення; міг символізувати воду, дощову хмару, богиню неба. Трикутник з

основою внизу символізує вогонь і потяг до небесних сил. Якщо геометрична фігура розташована вершиною вгору, то це є світлим сонячним символом. У християнській міфології трикутник символізував Святу Трійцю [20].

Ананаси

Верхня зона фасаду будівлі над трикутним балконом прикрашена панно з екзотичними овочами, фруктами і дивовижними квітами.

Це декоративний мотив, тісно пов'язаний з ідеєю зростання і буйного цвітіння. Можливо, архітектор таким чином бажав процвітання банківській установі, що мала розміщуватись у будівлі. Проводячи паралелі з сьогоденням зазначимо, що ця символіка і для бібліотеки має важливе значення – наші користувачі отримують у бібліотеці інформацію, збагачують свої знання для власного розвитку, становлення особистості і процвітання нації.

Вікна

У фасадному декорі використовуються народні мотиви: трапеційні завершення вікон другого поверху, орнаментальні пояски, вставки над вікнами. Важливими елементами, що визначали образ будівлі, завжди були форми отворів, входів, порталів, балконних та парапетних огорож, даху. Архітектори XX століття вважали скошений шестикутний отвір головною ознакою української архітектури.

Ця характерна деталь українського стилю зустрічається в українських дерев'яних церквах і деяких хатах XVII–XIX ст. і є своєрідним національним елементом.

Історик архітектури Борис Кириков у своєму дослідженні «Северный модерн Петербурга, Киева и Харькова» зазначав: «Не можна вважати її цілковито оригінальною, тому що її можна помітити і в дерев'яних будинках інших країн, наприклад, Фінляндії та Норвегії. Відмінність трапецієвидних вікон північного модерну від вікон українського модерну є і в різних розмірах сторін трапеції і різних кутах нахилу бокових сторін, а головне – в різному характері заповнення отворів та їх обрамлення» [6].

Вестибюль бібліотеки

Маскарони

У вестибюлі бібліотеки – поєднання стильових напрямів українського та північного модерну: вестибюль прикрашений фітоморфним (рослинним) орнаментом, бігунцем, а колони вестибюля прикрашені дивовижними маскаронами.

Маскарон – це рельєф у вигляді маски, що зображує людське обличчя чи голову тварини. Використовується у класицизмі, бароко та модерні. Ці маскарони виконують роль апотропеїв для будівлі. За визначенням тлумачного словника апотропей – тварина або міфічна істота (сфінкс, ламассу, шеду, керуб, грифон, чинте, химера тощо), зображення якої виконувалося чи встановлювалося перед входом до споруди, комплексу, і котрій згідно з віруваннями приписувалася магічна сила відганяти носіїв злих сил, демонів тощо і охороняти приміщення та його мешканців, врожаї, посіви.

У будівлі вони розміщені на двох колонах по чотири – їх погляд спрямований в усі боки світу. Маскарони, безперечно, не є

типовими для української архітектури, але в усіх українських приміщеннях за звичаями були обереги. Поєднання функції захисту і прикраси і є призначенням цих незвичних для народних традицій рельєфів.

Двері

Стіни вестибюля багато прикрашені накладним рослинним і геометричним орнаментом. Під високою стелею розміщено декоративний орнамент у вигляді пояска заглиблених квадратів. Зауважимо, що за значенням геометричної символіки квадрат – символ упорядкованості, стабільності, визначеності, раціонального інтелекту, а також символ певної ділянки землі, чотири дії роботи на землі – підготовка грунту, сівба, доглядання посівів, збирання врожаю [20]. Можливо, саме це значення надавали оздобленню прикрасами архітектор та інженер, коли проєктували споруду земельного банку.

Повздовж мармурових сходів викладений накладний бігунець – орнаментальний фриз у вигляді трикутників, які своїми вершинами звернуті попеременно догори і донизу.

На давньоукраїнських предметах народного мистецтва домінували динамічні композиції, які відтворювали вихорний

рух по колу з центральними опорами – розетками, колами, квадратами, сваргами, спіралями та ін. Такими декоративними елементами прикрашене приміщення.

Як вестибюль будівлі, так і операційна зала (читальна зала сучасної бібліотеки) багато оздоблені віньєтками, гірляндами з рослинним та геометричним орнаментом, розетками.

Декоративне оздоблення інших приміщень будівлі не таке багате, лише колові розетки на стелях і по кутах приміщень є їхньою окрасою. Можливо це пов'язане з тим, що відступаючи, окупанти серед інших спалили і будинок колишнього банку. Загальна композиція і архітектура змін не зазнали. Можливо, оздоблення внутрішніх приміщень було відновлено не в повному обсязі.

Сучасний вигляд

Отже, зазначимо, що будинок колишнього відділення Дворянського земельного і Селянського поземельного банків має українські національні риси у вигляді декору фасаду і внутрішніх приміщень і це є знаковою відмінністю від інших банківських споруд, які побудовані на початку XX ст.

Список використаних джерел:

1. Вітченко Д. Український модерн Євгена Сердюка / Денис Вітченко // Пам'ятки України: історія та культура. – 2016. – № 2. – С. 72–81.

2. Иконников А. Новая архитектура Финляндии / А. В. Иконников. – Москва : Стройиздат, 1972. – 143 с.

3. Карнабед А. А. Маленька перлина великої архітектури. Як вона творилася / А. А. Карнабед // Невичерпне джерело знань : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю з часу заснування Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка / упоряд. Л. В. Феофілова. – Чернігів, 2004. – С. 12–15.

4. Карнабед А. А. Історія нашого дому / А. А. Карнабед ; Черніг. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Чернігів : [б. в.], 2002. – 12 с.

5. Карнабіда А. А. Чернігів : іст.-архітектур. нарис / А. А. Карнабіда. – Київ : Будівельник, 1969. – С. 34.

6. Кириков Б. «Северный» модерн Петербурга, Киева и Харькова / Борис Кириков, Юлия Ивашко // БудМайстер. – 2013. – № 4. – С. 4–7.

7. Кирикова Л. А. «Северный модерн» в архитектуре Петербурга / Л. А. Кирикова // Дизайн и строительство. – 2004. – № 1 (22).

8. Кириллов В. В. Архитектура русского модерна (опыт формологического анализа) / В. В. Кириллов. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 214 с.

9. Кириченко Е. И. Русская архитектура 1830–1919 годов / Е. И. Кириченко – Москва : Искусство, 1978. – 399 с.

10. Курбатов Ю. И. Хельсинки / Ю. И. Курбатов. – Ленинград : Искусство, 1985. – 247 с.

11. Леус В. У стилі українського модерну / В. Леус // Черніг. вісн. – 1990. – 29 берез. – С. 2.

12. Маслюков О. Київ у стилі модерн / О. Маслюков, М. Ганцева // Київ. – 2015. – № 3/4. – С. 58–76.

13. Самойлович В. П. Народное архитектурное творчество Украины / В. П. Самойлович. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев : Будивэльнык, 1989. – 342, [2] с., [8] л. ил.

14. Сапон В. Будинок дворянського і селянського поземельного банку в Чернігові / В. Сапон // Десн. правда. – 2005. – 11 серп. – С. 6.

15. Чепелик В. Формування українського архітектурного модерну початку ХХ ст. у контексті інтернаціональних творчих зв'язків / В. Чепелик // Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку ХХ ст. / НАНУ ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ : Наукова думка, 2000. – С. 164–183.

16. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / В. Чепелик ; упоряд. З. В. Мойсеєнко-Чепелик. – Київ : КНУБА, 2000. – С. 277.

17. Ясиевич В. Е. В поисках национального и регионального своеобразия / В. Е. Ясиевич // Строительство и архитектура. – 1984. – № 2. – С. 26–29.

18. Губернаторская улица. Крестьянский поземельный банк [Электронный ресурс] // Пенза, которой нѣтъ. – Электрон. текст. и изобразит. данные. – [Б. м.], 2008 – Режим доступа: https://sites.google.com/site/penzakotoroinet/penza-kotoroj-n-t/g/gubernatorskaa-ulica – Дата обращения: 30.07.2016. – Назв. с экрана.

19. Северный модерн на Волге. Крестьянский и Дворянский банки в Самаре (ныне корпус № 2 СамГТУ) [Электронный ресурс] // Livejurnal. – Электрон. текст. и изобразит. данные. – [Б. м.], 2015, 15 нояб. – Режим доступа:

https://kraeham.livejournal.com/87234.html. – Дата обращения: 30.07.2016. – Назв. с экрана.

20. Символіка фігур [Електронний ресурс] // Про Україну. Скарбниця українського народу. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2009–2018. – Режим доступу: http://about-ukraine.com/simvolika-figur/. – Дата звернення: 30.07.2016. – Назва з екрана.

Петро Пиріг, Юрій Конопля

ВАЛЕРІЯ ЄВГЕНІВНА КОЗЛОВСЬКА: СТОРІНКИ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ

Цьогоріч виповнилося 130 років від дня народження нашої землячки (народилася у с. Бурімка нинішнього Ічнянського району на Чернігівщині), знаного музейного працівника й науковця Валерії Євгенівни Козловської (20.06.1889–06.05.1956) [3, с. 437]. Ім'я її, внаслідок певних причин, протягом тривалого часу залишалося незаслужено забутим. Та й після повернення його із забуття сторінки життя й діяльності вченої відомі лише вузькому колу фахівців і потребують детального вивчення [8, с. 70]. Це стосується насамперед наукової біографії В. Є. Козловської.

Ще під час навчання на історико-філологічному відділенні Вищих жіночих курсів у м. Києві Валерія серйозно захопилася археологією, яка стала її покликанням і справою всього життя. Формування В. Є. Козловської як професійного археолога відбувалося під безпосереднім впливом легендарного Вікентія В'ячеславовича Хвойки (1850–1914). Їхні наукові вподобання збігалися й перетиналися. Після смерті вчителя Валерія Євгенівна гідно продовжила його справу, вийшла на нові рубежі в археологічній науці й досягла неабияких успіхів.

Як авторитетний дослідник В. Є. Козловська зарекомендувала себе, зокрема, на ниві вивчення проблем трипільської культури. Пам'ятки останньої відкрив В. В. Хвойка 1893 р. у Середньому Придніпров'ї [9, 10]. А згодом вчений зазначив, що загалом «описувана мною (Хвойкою. – авт.) культура… розповсюджена на величезному просторі … а саме починаючи з Київського, Васильківського, Канівського, Черкаського, Чигиринського, Звенигородського, Уманського і Липовецького повіту Київської губернії, до північної частини Херсонської та у всій північній частині Подільської губернії до самого кордону Галичини і далі, а також по лівому березі р. Десни в Остерському повіті Чернігівської губернії» [11, с. 98].

Отже, обширна територія проживання племен трипільської культури включала й Чернігівщину. В. Є. Козловська, постійно дбаючи про розширення географії археологічних досліджень, мала це на увазі. Коли у поле зору потрапило село Євминка, яке було важливим північним пунктом трипільської культури, Валерія Євгенівна організувала розвідувальну наукову експедицію в Остер та його околиці, до якої, крім неї, ввійшли авторитетні вчені А. З. Носов і М. М. Ткаченко [6, с. 49].

В. Є. Козловська визнала доцільним проведення археологічних розкопок на Остерщині, вважала їх справою досить цікавою й перспективною [5, с. 70]. І не помилилася.

У 1925–1926 рр. М. О. Макаренко здійснив розкопки Євминської стоянки [7]. Речі з неї у переважній більшості були представлені керамікою. Остання відігравала досить важливе значення в житті трипільців. Оскільки трипільська культура мала яскраво виражений землеробський характер, кераміка була потрібна для зберігання зерна, приготування їжі з нього і т. д.

Керамічні вироби з Євминської стоянки було передано для зберігання до музеїв Остра, Чернігова та Всеукраїнського

історичного музею ім. Т. Г. Шевченка у Києві. На підставі музейних збірок В. Є. Козловська здійснила детальне вивчення їх.

Трипільську культуру називають культурою української мальованої кераміки [4, с. 153]. Однак із зазначеної стоянки до музейних збірок такої кераміки потрапило небагато. Наявні фрагменти мають жовто-рожевий колір. Посудини виготовлено з чудово обмуленої глини, яку було дуже гарно випалено. Орнамент нанесено темно-брунатною, майже чорною, фарбою у вигляді комбінації товстих і тонких рис.

Переважав немальований посуд. Для нього характерна така оздоба: шийки й вичеревки схожих на макітру посудин було оброблено дрібними неглибокими прямовисними рисками, між якими наносились втиснені ямки чи риски, а також всілякі опуклини тощо [6, с. 51].

Трипільській орнаментації євминської кераміки були властиві також комбінації з глибоких рисок [6, с. 52]. Це характерно для племен трипільської культури лукашівської локальної групи, які мешкали на території правого й лівого берегів Середнього Дніпра й зберігали традицію виготовлення кераміки з поглибленим орнаментом [2, с. 245]. У хронологічному відношенні це був пізній період Трипілля, до якого відноситься і Євминська стоянка.

Аналогічною була й досліджена В. Є. Козловською кераміка з Бортницької трипільської стоянки (між селами Бортничі та Гнідин – нині Бориспільський район Київської області), яку виявив В. В. Хвойка навесні 1912 р. [6, с. 53–55].

Бортницька кераміка входить до так званого софіївського типу. Софіївські пам’ятки належать до різного часу. Найраніші серед них саме з Бортницької стоянки. Згодом населення

пам’ятників цієї групи зійшло з історичної арени під тиском чи то середньодніпровської, чи ямної культури [2, с. 247–249].

Деякі дослідники пунктом трипільської культури на Чернігівщині вважали с. Виповзів (Остерщина). Свого часу А. Г. Розанов представив кераміку типу трипільської культури, яку, за його словами, було знайдено на північному схилі території, що колись займало Виповзівське городище. На думку В. Є. Козловської, це була частина євминської кераміки. А «цілковита схожість обох цих керамік, – як зазначала дослідниця, – дає підставу скептично поставитися до походження Виповзівського пункту Трипільської культури» [6, с. 49].

Доречно зазначити, що це питання й досі є дискусійним. Хоч зазначений населений пункт і включено нині до реєстру пам’яток трипільської культури, деякі сучасні вчені вважають, що Виповзівське городище виникло на місці, де жодних поселень раніше не існувало. А знайдена там кераміка була виготовлена руками слов’янського населення в IX ст. [5, с. 77].

Вивчення трипільської культури на Чернігівщині розпочалося, як бачимо, з Остерщини. Нині у межах сучасної Чернігівської області нараховується 10 її поселень [1, с. 699, 700], що належать до пізнього етапу Трипілля (IV–III тис. до н.е.).

Так чи інакше, на Чернігівщині ця культура не набула широкого розповсюдження. В. Є. Козловська певною мірою заперечувала її місцевий характер. Вчена вважала, що сюди вона потрапила з Правобережжя, де мала значне поширення.

Подальший розвиток трипільської культури на Чернігівщині відбувався на основі місцевої енеолітичної культури. Зі свого боку остання досягла високого рівня розвитку, напевно, під впливом культури трипільської [6, с. 56, 57]. Поставлене дослідницею питання про необхідність вивчення їх взаємовпливу і досі не втратило своєї актуальності.

Отже, В. Є. Козловська по суті справи започаткувала наукове вивчення трипільської культури на Чернігівщині. Її цікавили й інші проблеми далекого минулого краю. Втім, це вже зовсім інша історія.

Список використаних джерел:

1. Археологічні пам'ятки трипільської культури на території України. Реєстр // Енциклопедія трипільської цивілізації : в двох томах. – Київ, 2004. – Т. 1. – Кн. 1. – С. 563–700.

2. Археология Украинской ССР. Т. 1. – Киев : Наук. думка, 1985. – 568 с.

3. Білокінь С. І. Козловська Валерія Євгенівна / С. Білокінь // Енциклопедія історії України. – Київ, 2007. – Т. 4. – С. 437.

4. Відейко М. Ю. Трипільська культура / М. Відейко // Енциклопедія історії України. – Київ, 2013. – Т. 10. – С. 153–155.

5. Коваленко В. Виповзів – дружинний табір у Нижньому Подесенні / В. Коваленко, В. Скороход // Вісн. Черніг. держ. пед. ун-ту. – Чернігів, 2009. – Випуск 73. Серія: історичні науки. – № 6. – С. 66–81.

6. Козловська В. Неолітичні та трипільські знахідки на Чернігівщині / В. Козловська // Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. – Київ, 1928. – С. 42–61.

7. Макаренко М. Досліди на Остерщині / М. Макаренко // Коротке звідомлення за археологічні досліди року 1925. – Київ, 1926. – С. 62–63.

8. Павлова В. В. Сторінки життя та наукова діяльність В. Є. Козловської / В. Павлова // Археологія. – 2007. – № 4. – С. 70–83.

Назар Котельницький

ЗЕМСЬКА ЛІБЕРАЛЬНА ФРОНДА ПІВНІЧНОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ ТА ЧЕРНІГІВСЬКА ГРОМАДСЬКА БІБЛІОТЕКА (70–80-х рр. XIX ст.)

Серед багатьох напрямів модерної, подвижницької діяльності земського ліберального руху на півночі Лівобережної України маловідомим та малодослідженим явищем залишається багатогранна гуманітарна політика цієї течії визвольного руху у Російській імперії другої половини XIX ст. Одним з яскравих сегментів вказаної програми була прогресивна робота ліберальних земців у сфері бібліотечної справи.

Без жодних сумнівів можна стверджувати, що найбільшим досягненням демократичних кіл громадськості північної України та земських лібералів регіону в галузі стало заснування, створення та забезпечення функціонування Чернігівської громадської бібліотеки. Репрезентанти опозиційної аристократичної фронди краю мали безпосереднє відношення до її виникнення, становлення, розвитку та поступу. Так, ідеолог та одна з фундаторів епохально важливого закладу культури, видатний член українського національно-визвольного руху в Російській імперії С. Русова у своїх мемуарах свідчила про те, що велику допомогу в організації наукової установи їй надав керманич земської ліберальної партії – І. Петрункевич [2, с. 48–49], який мав великий сентимент і компліментарність як до «українського питання», так і до національної культури, зокрема – бібліофілії [1].

9 лютого 1877 р. Міністерство внутрішніх справ Російської імперії затвердило Статут Чернігівської громадської бібліотеки, і вже 15 березня книгозбірня була офіційно відкрита у північному «П'ємонті». Співзасновниками архіважливої культурологічної інституції стали члени опозиційної аристократичної фронди

північної України – В. Варзар, О. Карпінський, В. Хижняков, І. Шраг, П. Червінський. До складу Правління бібліотеки були обрані П. Червінський, М. Константинович, В. Варзар.

Першими доброчинниками бібліотеки стали прогресивні земці: О. Карпінський пожертвував 50 рублів, П. Червінський – 25 рублів. Загальний фонд приватних благодійних внесків для потреб установи у перший рік її існування склав майже 1167 рублів. Функціонування інституції та її життєдіяльність підтримувались регулярними субсидіями та дотаціями Чернігівського міського банку, який очолював відомий земський ліберал – О. Карпінський [3, с. 1–5].

Наступ політичної реакції на початку 80-х рр. XIX ст., гнітюча атмосфера у суспільстві та велика внутрішня напруга стимулювали відхід прогресивного соціуму від використання філантропічних досягнень доби Великих реформ (1856–1874) у Російській імперії. 6 грудня 1881 р. член земської ліберальної партії В. Хижняков запропонував передати Чернігівську громадську бібліотеку у власність Чернігівського міського банку, адже так було логічніше утримувати культурний заклад. Після того як ця ініціатива не знайшла підтримки, він оприлюднив інший варіант порятунку бібліотеки – звернутись до Чернігівського повітового земства з клопотанням про фінансове субсидіювання установи з повітового земського бюджету. Правління бібліотеки погодилось на цей варіант і підписало відповідний пакет угод з повітовим земством на умовах юридичних гарантій.

Слід наголосити на тому факті, що Правління, після переходу установи під «земський патронаж», отримало більший ступінь свободи у прийнятті рішень. Наприклад, був ухвалений принцип про придбання та оптову закупівлю до фондів бібліотеки комплексу видань та періодики українською, або, у

шовіністичній термінології російського імперіалізму XIX – поч. XX ст. – малоросійською мовою. У 1884 р. громадська бібліотека стає виключно комерційною організацією, і, об'єднавши зусилля з Чернігівським музично-драматичним гуртком, створеним прогресивною демократичною інтелігенцією, почала дислокуватись у спільно з гуртком орендованому приміщенні.

В умовах кризи бібліотеки один з лідерів ліберальних земців – М. Константинович, прямо заявив на засіданні Правління, що без підтримки соціуму міста та міської думи Чернігова існування інституції буде знаходитись під величезною загрозою. 18 жовтня 1885 р. Правління звернулось за допомогою до Чернігівського міського банку з метою врятувати існування установи. Після перемовин з громадською банківською установою було ухвалено рішення про те, що у міському банку відкривається спеціальний банківський рахунок бібліотеки як громадської організації, на рахунок якої буде зараховуватись мінімум 10% фінансових зборів від усього комплексу культурної діяльності бібліотеки, зокрема – концертної. Кошти будуть вкладені як депозитарний внесок, на комерційний прибутковий відсоток від якого і буде утримуватись інституція.

Паралельно з цим, у такий же банківський спосіб, був утворений і спеціальний фонд – рахунок для зібрання грошей з метою побудови спеціального приміщення громадської бібліотеки. Одними з меценатів будівництва стали представники земського ліберального руху: В. Варзар пожертвував – 4 рублі 50 копійок, В. Хижняков – 2 рублі, І. Шраг – 3 рублі. 17 листопада 1888 р., вже в умовах повної поразки демократичного курсу в Російській імперії та фронтального наступу ортодоксальної реакційної реставрації, Правління

бібліотеки ухвалило рішення – друкувати увесь спектр власної продукції та публічних звітів у типографії ліберального «Земского сборника Черниговской губернии», адже жодна з інших друкарень Чернігова категорично не погодилася це робити [4, с. 6–69].

Як бачимо, члени опозиційної аристократичної фронди Північного Лівобережжя стали не тільки засновниками першої публічної громадської бібліотеки у регіоні, але й її меценатами, доброчинниками та благодійниками. В умовах епохи Контрреформ у Російській імперії, вони, по суті, були її спонсорами і рятівниками, оскільки лише зусиллями земських лібералів, які очолювали Чернігівський міський банк, була вирішена проблема фінансування закладу, а потім і побудови інфраструктурної бази.

Список використаних джерел:

1. Котельницький Н. А. І. І. Петрункевич та В. І. Вернадський – репрезентанти українського земського лібералізму: штрихи до політичного портрету / Н. Котельницький // Розумовські зустрічі : зб. наук. праць. – Чернігів, 2018. – Вип. 5. – С. 117–123; Він же. «Українське питання» у Російській імперії другої половини XIX ст. очима земського лібералізму Північної України: візія І. І. Петрункевича (1843–1928) // Сіверщина в історії України : зб. наук. праць. – Глухів ; Київ, 2019. – Вип. 12. – С. 218–222; Він же. Іван Ілліч Петрункевич (1843–1928): життя та діяльність в Україні. – Riga : GlobeEdit, 2019. – 197 с.

2. Русова С. Ф. Мої спомини / С. Русова. – Київ : Віта-Україна, 1996. – 208 с.

3. Русов А. А. Очерк развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет ее существования (1877–1896). Отчет библиотеки за 1897 год / А. Русов, И. Шраг. – Чернигов : Типография губ. земства, 1898. – 120 с.

4. Там само.

Марина Прядко

БІБЛІОТЕКИ – ЦЕНТРИ КРАЄЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Ще у 20-х роках минулого століття висувалися ідеї про посилення ролі бібліотек у краєзнавчому русі. Науковці теоретично доводили важливу ознаку бібліотечного краєзнавства – краєзнавчий фонд та його складові. Тому з часом бібліотечне краєзнавство як осередок практичної діяльності та галузь бібліотекознавства змогло напрацювати широку систему засобів популяризації краєзнавчих матеріалів. Кожна бібліотека зараз займається збиранням, створенням та доведенням до користувача краєзнавчої бібліографічної інформації. На сьогодні надзвичайно активну краєзнавчу роботу проводять публічні бібліотеки: готують краєзнавчі бібліографічні посібники, популярності набули краєзнавчі осередки та гуртки, у кожній сільській бібліотеці Чернігівщини організовано краєзнавчі куточки, а у багатьох ще й меморіально-літературні куточки на честь славетних земляків.

Розвиваючи власні краєзнавчі здобутки, наші книгозбірні вивчають і досвід публічних бібліотек інших регіонів, сусідніх країн. Цікавим і корисним було ознайомлення з досвідом бібліотек Польщі, які вже давно й активно займаються краєзнавчою роботою, зокрема, проводять серії краєзнавчих зустрічей з письменниками, журналістами, місцевими мандрівниками, громадськими діячами [6, с. 28]. Подібні заходи у

бібліотеках Чернігівщини є дієвим засобом популяризації свого краю.

Нині розвиток та популяризація знань про свій край вважається одним з пріоритетних напрямів у діяльності сучасних бібліотек. Сьогодні, у зв'язку зі складною ситуацією в країні, існують об'єктивні умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства. Влада повинна підтримувати бібліотеки у відновленні історичної пам'яті народу нашої держави, становленні його національної свідомості. Вона повинна бути зацікавлена у висококваліфікованих бібліотечно-інформаційних кадрах, адже бібліотечне краєзнавство потребує фахівців, які здатні ефективно діяти у якісно нових політичних, економічних, соціокультурних умовах розвитку регіонів України з огляду на реалії сьогодення. Але успіх краєзнавчої діяльності бібліотеки залежить не тільки від того, наскільки бібліотечні фахівці віддані своїй справі та є професіоналами, але й від їхніх особистісних якостей. Адже бібліотекарі-краєзнавці повинні добре знати місцеву історію, звичаї, побут населення, любити та вивчати свій край, вважати край своїм особистим життєвим простором, уміти налагоджувати тісний зв'язок з етнічними, національними, краєзнавчими спілками, бібліотеками, музеями, архівами, інформаційними центрами та іншими організаціями, які проводять краєзнавчу роботу [3, с. 15, 354]. Це ще більше сприятиме розвитку краєзнавства в бібліотечному середовищі, втіленню в життя цікавих краєзнавчих проєктів, спрямованих на згуртування громадськості навколо публічних бібліотек.

Здійснюючи меморіальну та краєзнавчу діяльність щодо набуття і популяризації історико-краєзнавчих знань, бібліотекарі таким чином впливають на становлення та розвиток особистості користувача. Акумулюючи документальну спадщину, бібліотеки

зберігають для нащадків код народу, тобто його історію, без знання якої безповоротно зникають імена предків, втрачаються опори культурного і духовного середовища. Сучасний інтерес суспільства та влади до проблем краєзнавства дав можливість усвідомити, що любов до Батьківщини, почуття патріотизму, відповідальності за її долю формуються з дитинства і не без участі бібліотек [3, с. 474, 478].

Отже, у XXI ст. ми спостерігаємо розвиток та оновлення бібліотечного краєзнавства в Україні, зокрема на Чернігівщині. Воно стало новим якісним утворенням, мета якого – задоволення краєзнавчих інформаційних потреб користувачів. Бібліотечне краєзнавство є відкритою динамічною системою. Воно зазнає постійних змін у своєму змісті та структурі відповідно до змін у зовнішньому середовищі, які виявляються в зміні краєзнавчих інформаційних потреб користувачів.

Список використаних джерел:

1. Більченко Є. Бібліотека як транскультурний простір: діалог минулого і сучасного / Є. Більченко // Бібл. планета. – 2015. – № 2. – С. 29.

2. Кушнаренко Н. М. Історія бібліотечного краєзнавства в Україні : навч. посіб. / Н. М. Кушнаренко ; Харк. держ. ін-т культури. – Харків : ХДІК, 1993. – 150 с.

3. Кушнаренко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник / Н. М. Кушнаренко. – Київ : Знання, 2007. – 502 с. – (Вища освіта XXI століття).

4. Кушнаренко Н. Н. Краеведческая деятельность библиотек : учеб. пособ. / Наталья Кушнаренко ; Моск. гос. ин-т культуры. – Москва : МГИК, 1993. – 96 с.

5. Кушнаренко Н. Н. Библиотечное краеведение: теоретико-методологический аспект : автореф. дис ... д-ра пед. наук : 05.25.03 / Наталья Кушнаренко ; Моск. гос. ин-т культуры. – Москва, 1993. – 34 с.

6. Мальована А. Бібліотеки Польщі: досвід для України / А. Мальована // Бібл. планета. – 2018. – № 3. – С. 27–30.

7. Прокопчук В. Бібліотечне краєзнавство: сутність та перспективи [Електронний ресурс] / Віктор Прокопчук. – Режим доступу: http://elar.kpnu.edu.ua. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 28.08.2019.

Ніна Горбань

МОДЕРНІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В БІБЛІОТЕЦІ

Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ, свою землю – і ти побачиш свій шлях у життя…

Г. Сковорода

Історія – це не тільки підручники, артефакти, музейні установи і т. д. Це, перш за все, життя кожної людини, яка проживає його у єдності із суспільством: у подіях, зустрічах, досягненнях, відкриттях.

Історія рідного краю, як на мене, це не просто маленька частина великої історії, а основне підґрунтя для всіх історичних дисциплін.

На рубежі XXI ст., коли почуття патріотизму, відповідальності за долю рідної землі лежить саме на нас, сучасниках, коли відбувається переоцінка цінностей, ми визнаємо, що знання рідного краю стають справжньою зброєю для освіченої людини.

Працівники бібліотек найпершими відчули потребу в підсиленні роботи краєзнавчого напряму діяльності закладів, зосередженні уваги на збереженні всіх документів і артефактів, які висвітлюють події сьогодення та напрацювань минулих років.

Так, Прилуцька міська центральна бібліотека імені Любові Забашти визнає краєзнавчу функцію однією із найпріоритетніших у діяльності закладу.

Бібліотека постійно формує краєзнавчий фонд, який на сьогодні налічує понад 5 тис. пр. документів.

Попри сучасні віяння у всіх галузях культури і освіти, просування інтернету в усі сфери життя, бібліотекарі дотримуються перевіреної і сталої форми роботи із краєнавства – Дні краєзнавства у бібліотеці. Вони є своєрідними звітами за певний період, гарними практичними підказками для вчителів історії і літератури, бібліотекарів, краєзнавців, письменників, митців, колекціонерів і просто небайдужих до минулого і сьогодення рідного краю людей.

«Прилуччина у слові, подіях, фактах та віртуальному просторі» – один із кращих Днів краєзнавства у бібліотеці за 2018 рік. Працівники бібліотеки показали, що бібліотечна робота з краєзнавства модернізується, трансформується у нові форми діяльності. Це своєрідний підсумок з краєзнавства за рік. Під час його проведення ми розповіли про всі напрями роботи. Зупинимось на них більш детально.

Кожна бібліотека свою роботу з питань краєзнавства проводить у кількох напрямах: історичному, природничо-географічному, народознавчому, літературному і мистецькому. Тому у День краєзнавства ми хотіли охопити всі розгалуження інноваційних методів роботи.

Визначною подією на культурному просторі Прилуччини стала книга краєзнавця Олени Клочко «Маслови». Цю книгу

можна назвати енциклопедією краю через вивчення історії життя однієї родини. Вивчений і поданий автором матеріал стає не просто книгою з історії рідного краю, а підручником морального виховання. Книга презентувалась тричі: один раз у краєзнавчому музеї ім. В. Маслова і двічі у міській центральній бібліотеці – один раз за участю авторки. Повага до свого роду, до своїх рідних, збереження сімейного фотоархіву та збереження жанру приватного листування (епістолярного жанру) у літературі як жанру минулого століття ми використали як головний меседж книги, тому для студентської молоді презентція пройшла у нетрадиційній формі. Вона почалась із запитань: «Чи знаєте ви, із якого матеріалу виготовлений ваш сімейний святковий сервіз?», «Чи знаєте ви, чим пригощали друзів ваші родичі під час свят?», «Чи знаєте ви, із якої тканини пошитий одяг вашої бабусі, що на старих фотографіях?». Із цих, здавалось би, легких запитань пробуджується інтерес до нової книги. Із сімейного листування Маслових ми дізнаємось про їхній побут, матеріальне становище, суспільну діяльність, естетичні смаки, і, відповідно, даємо відповіді на поставлені запитання. Вивчення епохи відбулось не на опрацюванні фактографічного матеріалу (рік народження, переїзду, навчання і т. д.), а із сімейних традицій цілого роду: посиденьок на веранді, меблювання приміщень, одягу, посуду.

Така форма популяризації книги історичного спрямування видалась вдалою і ефективною.

Сучасний формат діяльності бібліотек у краєзнавчій роботі передбачає популяризацію літератури, яка висвітлює сторінки історії рідного краю, його етнічні, мовні, культурні традиції, творчість митців – земляків. Це найкраще проявляється у творчості місцевих письменників. Так, у нових книгах Надії Маринохи «На побачення з долею», Ніни Кочубей «Земні

миттєвості», Олександра Забарного «Обриси на серці» простежуються саме ці історичні мініфакти із життя краю.

Із появою інтернету змінилась і популяризація творчості поетів. Наприклад, Ніна Заболотна, Надія Маринoха, Валентина Грибенко ведуть свої сторінки в мережі Інтернет, що дає можливість швидше дізнатись про нове у творчості митців. Поетеса Світлана Коробова створює гарні авторські відеопоезії, а от розміщувати їх у ютубі їй не вдавалося. Бібліотекарі прийшли на допомогу, і тепер поетка легко рекламує свою творчість в інтернеті. У бібліотеці створили окрему теку, в яку збирають вірші авторки про Прилуки, мешканців міста і т. д. та використовують у проведенні масових заходів.

Найбільш успішною формою популяризації краєзнавчої літератури є тематичні буктрейлери. Буктрейлер на книгу Ольги Лукаш «Таємниця прилуцьких вулиць» отримав багато схвальних відгуків та зацікавив людей різних поколінь. Відеоролик представляє театральне дійство вулицями міста як подорож у часі. Його мета – визначити, як прилучани реагують на історичних персонажів із минулого (актори театру «Рампа»), які шукають будинки та установи із XVIII–XIX ст. у сучасному місті, і як добре знають історію міста пересічні містяни.

Інколи екстремальні, непередбачувані обставини підказують вихід із ситуації. Так, презентація першого тому «Вибране» доктора філософії у галузі освіти, Почесного професора Міжнародної кадрової академії, директора Прилуцького агротехнічного коледжу Павла Чернікова відбулась у відеозаписі. Автор не зміг з'явитись на зустріч у зв'язку зі своєю зайнятістю, тому ми записали його відеозвернення до аудиторії. Книга має більш фахове спрямування, але окремі розділи можна використовувати як краєзнавчі есеї: це спогади автора про людей, з якими доводилось зустрічатись, які відвідували наше місто або

є уродженцями Прилуччини. Цікавий розділ «Історичне», де вміщено інформацію про Прилуцький полк, його бойовий шлях, добу Руїни і Прилуччину.

Однією із визначних подій року у культурному житті міста є чергова фотовиставка газети «День». Крім фотовиставки, редакція привезла до Прилук журнал «Прилуки. Маршрут № 1», присвячений історії та персоналіям міста. Працівники бібліотеки стали безпосередніми розповсюджувачами журналу.

Знаковою подією для міста став Всеукраїнський пленер паркових скульптур «Історія і духовність». Десять скульпторів України у стислих часових межах працювали над артоб'єктами. Працівники бібліотеки організували зустріч із ними просто неба. Михайло Горловий – член НСХУ та НСПУ ознайомив з тематичним навантаженням кожної скульптури, які з часом прикрасили історичну зону міста, та подарував бібліотеці збірки власних поезій.

Сьогоднішній день уже є історією завтра. А нам випало жити в буремний час. І саме ми, прилучани, пишемо історію, яку, може, не завжди фіксуємо у документах, даючи можливість це зробити тим, хто прийде після нас. Але роль книги залишається такою ж вагомою як і раніше. Інколи під час акції «Книга воїну» ми чули різні репліки про те, чи треба книга на фронті. Під час зустрічі з прилуцьким бардом, поетом і волонтером Віктором Погуляєм ми використали відеоматеріал ТСН, де показано книгу пана Віктора в окопах на Донбасі, що стало доказом протилежного.

Дуже приємно, що молодь по-своєму захоплюється історією краю. Так, фотограф Максим Дрожніков реанімує старовинні фото, вивчає їх, дає нове життя і виставляє у соцмережах. Такі фотографії отримують багато схвальних відгуків. За згоди автора бібліотека використовує фото у своїй роботі.

Досвід показує, що успіх краєзнавчої роботи бібліотек залежить не лише від добре укомплектованого краєзнавчого фонду, а й від добре організованого довідково-бібліографічного апарату, на основі якого будується вся робота щодо задоволення запитів читачів.

Краєзнавча картотека постійно поповнюється новими розділами: «Лауреати літературно-мистецької премії ім. Л. Забашти ”Квіт папороті”», «Прилучани особливі», «Нова архітектура міста» та ін.

Як пише у своїх поезіях Велика українка сучасності Ліна Костенко «Шматок землі, ти звешся Україною. Ти був до нас. Ти будеш після нас», то напрошується висновок, що успіх приходить до тих, хто має тверду основу під ногами. Історія рідного краю і є тим стрижнем впевненості. І нам, бібліотекарям, випала нагода монолітизувати знання минулого, напрацювання сьогодення і зберегти це для майбутніх поколінь.

Любов Гусєва

З ГЛИБИНИ ІСТОРІЇ: НІЖИНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА МІСЬКА БІБЛІОТЕКА

У Ніжині перші бібліотеки з’явилися на початку XVII століття. В Олександрівському грецькому училищі діяла бібліотека з рідкісними старовинними книгами. Фонди її поповнювалися завдяки меценатам. Митрополит Стефан Яворський подарував Благовіщенському монастирю 609 книг, які збирав протягом свого життя. З відкриттям Ніжинської гімназії вищих наук у 1820 році започаткувалася й бібліотека. Утримувало свою бібліотеку і єврейське казенне училище. Але ці бібліотеки не були загальнодоступними. Їх фондами користувалися учні та викладацький склад. У той період поширеними були комерційні бібліотеки.

Від XIX до початку XXI століття бібліотеки Ніжина пережили кілька епох. На їх долю випало багато випробовувань. Протягом свого існування вони змінювали назву, підпорядкування, виконували різні соціальні функції, розвивали структуру, збільшували фонди. Так, наприклад, 12 травня (за ст. ст.) 1897 року за ініціативи Ніжинського повітового земства було відкрито безкоштовну народну бібліотеку-читальню в Ніжині. Ця бібліотека займала 2 кімнати при Земській управі. Як свідчать архівні джерела, умови для роботи були не дуже сприятливі, тому траплялися випадки крадіжок та псування книг. Кошти на утримання бібліотеки виділялися повітовими земськими зборами. Також приймалися грошові пожертви та подарунки – книги від різних закладів, приватних осіб. Також збори від лекцій, вистав, концертів. Перші два роки існування бібліотеку відвідували в основному діти та підлітки.

У ті роки бібліотекарі стикаються з проблемою задоволення читацького попиту. *«Если бы увеличилось число разрешённых газет, тогда, можно надеяться, число посетителей читальни могло бы ещё больше усилиться. Доказательством предположению служит спрос на газеты в недавно устроенном частном киоске, где выписываемые газеты ежедневно почти что расхватываются и расхватываются теми слоями населения, которые лишь недавно освоились с печатным словом, не потерявшим ещё в глазах их своего обояния, для которых печатное слово – святыня и закон».* Негативно на діяльності народних бібліотек відобразилися «Правила про безкоштовні народні читальні та про порядок нагляду за ними», затверджені у 1890 році. За діяльністю бібліотек був встановлений потрійний нагляд – міністерства внутрішніх справ, міністерства народної освіти та духовного відомства. Вивчаючи звіт бібліотеки-читальні за 1904 рік, можна побачити, що за 8 років існування

бібліотеки мало що змінилося – такі ж 2 невеликі кімнати, незадоволені читацькі запити, несприятливі умови для зберігання книг: *«Книги в существующих шкафах не помещаются, других шкафов нет, приходится поневоле сваливать книги в кучу одну на другую. При всём желании библиотекарши лишены возможности содержать в должном порядке библиотечные книги».* Далі читаємо, що *«Ещё есть выход из этого положения в более сносных и ведущих к своей прямой цели условиях находятся на Руси так называемые публичные библиотеки. А Нежин, где вовсе нет библиотек и больше чем какой-либо другой город, нуждается в такой библиотеке. Пусть же Земство возьмется за дело открытия публичной библиотеки и его труды и деньги не пропадут бесследно».*

Ідея про відзначання 100-річчя від дня народження Миколи Гоголя заснуванням публічної бібліотеки його імені належить Міській Думі. І ця мрія виношувалася з 1903 року. Але з 1909 року по 1917 рік ця ідея не виходила за межі мрії – *«Все возможные сознательные и несознательные гасильники мысли тормозили создание этого важного и крайне необходимого для города культурного очага».* 21 лютого 1917 року в день пам'яті Миколи Гоголя публічна бібліотека у Ніжині була відкрита. Ось як про це повідомляла «Чернігівська земська газета»: «21 февраля в день кончины великого русского писателя земли русской и бывшего ученика Нежинского лицея Н. В. Гоголя, нежинское городское самоуправление открыло в Нежине публичную библиотеку имени Н. В. Гоголя». На день відкриття бібліотека налічувала понад 5000 томів і розміщувалася вона у приміщенні чоловічої гімназії на вулиці Гоголя. Але хоча кількість книг та читачів за 1917 рік збільшилася, матеріальна база не покращувалася – *«Многие отцы города не только*

материально не поддерживают городское детище, но всячески тормозят отпуск средств на городскую библиотеку». Ситуацію рятували благодійні пожертви. *«Несмотря однако на все внешние и внутренние неблагоприятные обстоятельства, правление библиотеки надеется, что с миновением общей розрухи и господства низменных инстинктов над интеллектуальными запросами благое дело не погибнет, и городская публичная библиотека имени Гоголя будет достойна и Гоголя, и города».*

Історію розвитку бібліотечної справи неможливо відокремити від історичних подій у державі. Події жовтневої революції, громадянська війна, розруха. Все це не сприяло розвитку бібліотечної справи в Україні. Але саме тоді бібліотеки поповнювалися суспільно-політичною, художньою літературою, творами класиків марксизму-ленінізму. Саме тоді бібліотекам пропонувалося активно брати участь у роботі з ліквідації неписьменності. Поступово бібліотеки стають інструментом у пропаганді комуністичної ідеології. І це продовжувалося аж до 1991 року. В той час перед бібліотеками ставилося завдання *«способствовать читателю в выработке пролетарского коммунистического миросозерцания».* Підкреслюючи те, що бібліотека є *«самым живым проводником революционного настроения».*

20-30-і роки – це період експериментів у сфері освіти, культури та мистецтва. З одного боку, у цей період відбувалося ламання стереотипів, пошук нового, а з іншого – швидкими темпами наростала тотальна ідеологізація, загальне зниження рівня культури.

Трагічною була доля міської бібліотеки у роки нацистської окупації. Вона знаходилася поруч з бібліотекою університету. Під час окупації Ніжина німцями у 1941–1943 рр. дві мужні жінки – завідувачка бібліотеки педінституту Ніна Наркевич та бібліограф

Зінаїда Константинова, врятували частково свою бібліотеку від розграбування, адже книги за наказом німців винесли до приміщення міської бібліотеки. Ось як про ці події згадувала завідувачка інститутської бібліотеки Н. Г. Наркевич: *«У лютому 1943 року розпорядженням комендатури було запропоновано очистити ліву половину приміщення міської бібліотеки, що поряд з бібліотекою інституту. Було запропоновано знайти місце і шафу з правої сторони приміщення, а стелажі просто розбирались. Бібліотеці дорого обійшлося це розпорядження. Винесені в сусіднє приміщення книги загинули. 14 вересня 1943 року, під час відступу з міста, окупанти підірвали міську бібліотеку і весь її фонд загинув».* Цікавий факт, що Ніна Наркевич, яка врятувала частково фонд бібліотеки університету, працювала у міській бібліотеці з 1920 до 1934 року бібліотекарем, а у 1932–1934 рр. – завідувачкою бібліотеки, одночасно працюючи у бібліотеці педінституту, а з 1934 по 1957 рік – завідувачкою бібліотеки Ніжинського педагогічного інституту.

Після визволення Ніжина спільними зусиллями громадськості та населення міста бібліотеку було відроджено. Книгозбірня знаходилась у приміщенні інститутської бібліотеки, займаючи тут дві кімнати. Як згадує наша колишня колега Алла Федорівна Єфремова, *«ще бувши школяркою, дуже полюбляла ходити до бібліотеки, у читальний зал, який знаходився на другому поверсі. Там вчила уроки, бо вдома не було умов для навчання».* Незважаючи на досить скрутні умови існування, бібліотека вела жваву культурно-просвітницьку діяльність у місті. Уже у 1958 році до послуг ніжинців було 40 630 примірників книг з різних галузей знань. Книгозбірня передплачувала 57 назв журналів, 20 назв газет. *«Люблю я приходити в нашу міську бібліотеку. Хоч і приміщення тіснувате, але, не дивлячись на це, завжди відчуваєш тут турботу про читачів. Адже число*

читачів весь час зростає, 200-300 відвідувачів буває тут щодня. Чому ж так цінують ніжинці свою бібліотеку? Перш за все книга увійшла в побут трудящих, і без неї ми не мислимо нашого життя», – так написав читач М. Корський у газеті «Радянський Ніжин» за 24 листопада 1958 року. Усі ці роки велося довге, часом безперспективне листування про надання бібліотеці більш зручного приміщення. 1962 року міська бібліотека для дорослих переїхала в окреме приміщення на вулиці Луначарського, 7 (нині Яворського). Умови роботи і в цьому приміщенні не можна було назвати комфортними – пічне опалення, високі стелажі, вузькі проходи між стелажами. Але, незважаючи на всі складнощі, у цьому ж році за плідну роботу бібліотека отримала звання «Бібліотека відмінної роботи». У 1970 році міська бібліотека для дорослих – переможниця Всесоюзного громадського огляду бібліотек. 1971-й рік – за підсумками культурно-шефської роботи в обслуговуванні працівників сільського господарства міську бібліотеку для дорослих нагороджено дипломом Міністерства культури СРСР, ЦК профспілки працівників та службовців сільського господарства. 1980 року бібліотеки міста об'єдналися у Ніжинську міську централізовану бібліотечну систему. З того часу наша установа стала Центральною міською бібліотекою. У період централізації було створено відділ комплектування та обробки літератури і єдиний фонд ЦБС, яким могли користуватися й інші бібліотеки за попереднім замовленням. Активно стала надаватися послуга – міжбібліотечний абонемент, за допомогою якого потрібна книга або журнал надсилалися з різних куточків Радянського Союзу. У цей період урізноманітнилися форми масової, інформаційної та виховної роботи. За активну роботу з інтернаціонального і патріотичного виховання ЦМБ отримала Диплом І ступеня.

У 90-і роки, незважаючи на негаразди у країні, бібліотека стала більше приділяти уваги краєзнавчій роботі, народознавству, популяризації творчості місцевих авторів. У серпні 2000-го року центральна бібліотека переїхала у більш просторе приміщення за адресою пл. Марії Заньковецької, 8. У цьому ж році Рішенням 13-ї сесії XXIII-го скликання Ніжинської міської ради бібліотеці було повернуто ім'я Миколи Гоголя. 2004-го року за сприяння Посольства США в Україні та за підтримки міської влади у рамках міжнародної програми LEAP-IV (Інтернет у публічних бібліотеках) у центральній бібліотеці було відкрито Інтернет-центр. Ця подія дала можливість задовольняти інформаційні потреби ніжинців значно швидше і якісніше. З 2005 року візитною карткою центральної бібліотеки є «Календар знаменних і пам'ятних дат міста Ніжина». З 2012 року календар кольоровий, ілюстрований, випущений типографським друком. Містить перелік дат за місяцями, вміщує енциклопедичні дані, ілюстративні матеріали та іменний покажчик. 2014 року Центральна міська бібліотека отримала ІІ місце в обласному рейтинг-конкурсі «Краща бібліотека року», а у 2018 році – І місце. Сьогодні Ніжинська центральна міська бібліотека ім. М. В. Гоголя – не тільки багатопрофільний інформаційний центр, але і культурний, доступний користувачам різного віку, професій і соціальних груп осередок духовного спілкування, творчої та інтелектуальної діяльності й дозвілля громади.

Історія бібліотеки не закінчується, ми продовжуємо писати її разом з нашими читачами і колегами, створили теку-досьє «Бібліотека у спогадах бібліотекарів», а також запрошуємо до співпраці всіх небайдужих задля виявлення нових фактів щодо існування нашої книгозбірні.

Список використаних джерел:

Бесплатная народная библиотека-читальня Нежинского земства в Нежине: третий год существования 1899 г. – Нежин : Тип. М. В. Глезера, 1900. – 58 с.

Отчет Нежинской земской бесплатной народной библиотеки-читальни за 1904 год. – Нежин : Тип. В. К. Меленевкого, 1906. – 18 с.

Бібліотека у спогадах бібліотекарів : папка-досьє. – Ніжин : [б.в.], 2017.

Допоможемо міській центральній бібліотеці // Вісті. – 2000. – 11 серп. – С. 6.

Єфремова А. Як до храму знань / А. Єфремова // Вісті. – 1997. – 10 жовт. – С. 4.

З історії Ніжинської центральної міської бібліотеки: до 100-річчя заснування : (бібліогр. покажч.) / Черніг. держ. обл. універс. наук. бібліотека ім. В. Г. Короленка ; Ніжин. центральна міська бібліотека. – Чернігів, 1997. – 26 с.

Коваленко І. День перегляду технічної літератури / І. Коваленко // Рад. Ніжин. – 1961. – 15 квіт.

Корський М. Хороше місце відпочинку / М. Корський // Рад. Ніжин. – 1958. – 24 листоп.

Петрик З. …Імені великого письменника : (до 110-ї річниці Ніжинської центральної міської бібліотеки імені М. В. Гоголя) / Зінаїда Петрик // Бібл. планета. – 2007. – № 3. – С. 32–34.

Хачатурян Р. Наша духовна скарбниця / Р. Хачатурян // Вісті. – 1997. – 10 жовт. – С. 4.

Ніна Мокроснop

ХАЙ ПАМ'ЯТЬ В ЗАБУТТЯ НЕ ЛИНЕ (ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЛЕОНІДА ТЕРЕХОВИЧА)

Ім'я Леоніда Тереховича, поета-бунтаря з с. Кучинівка Сновського району, не так давно стало відомим на Чернігівщині.

Тільки зараз ми усвідомлюємо через його поезію всю трагедію життя, головними у якому були любов до Батьківщини та несприйняття брехні і приниження простої людини. У своїх віршах Терехович був відкритим, чесним, прозорливим.

Перша збірка його поезій «Свідомо став на муку» була видана у 1993 році за підтримки колективу незалежної газети Чернігівщини «Громада» уже після смерті автора.

У 2018 році побачила світ поетична збірка «...До правди незалежного життя», підготовлена Чернігівською ОУНБ ім. В. Г. Короленка. Вона містить усі виявлені на час укладання книги твори поета. Видання вийшло за підтримки Чернігівської облдержадміністрації і надійшло до бібліотек області.

Значний вклад у виявлення і поширення поезій Л. Тереховича, матеріалів про нього робить Аркадій Натаріус. Він широко висвітлює свої знахідки стосовно поета в інтернеті і у друкованому вигляді. Докладає зусиль щодо відновлення будинку, де жив поет, упорядкування місця його поховання.

До роботи зі збереження пам'яті про самобутнього поета долучилась і Сновська центральна бібліотека.

До 75-річчя від дня народження поета бібліотекарі виготовили «захалявну книжечку» поезій Тереховича і через волонтерів передали нашим землякам на Схід, у зону бойових дій.

З утворенням Сновської територіальної громади започаткували проведення Дня пам'яті Леоніда Тереховича 22 серпня, коли перестало битися серце поета. Бібліотека виступила з

ініціативою, яка підтримана відділом культури і туризму Сновської міської ради, провести до цієї дати конкурс патріотичної поезії.

З 2018 року у громаді проводиться щорічний літературний конкурс патріотичної поезії ім. Леоніда Тереховича з врученням грошової премії Сновської міської ради. Його мета – формування патріотичних почуттів до Батьківщини, відданості своєму народові, гордості за національну історію і культуру; підтримка поетично обдарованих людей; вшанування пам'яті Леоніда Тереховича.

Конкурс проводиться з 10 травня по 10 серпня у двох вікових категоріях від 18 до 35, від 36 років і старші.

З усіх куточків України до нас надходять поезії: із Запорізької і Хмельницької, Івано-Франківської і Чернігівської областей, із Вінниці і Харкова, Рівного і Києва.

У такий спосіб ім'я Леоніда Тереховича стає відомим за межами нашого краю. Ми вдячні усім учасникам, бо вірші отримуємо дуже цікаві. На жаль, Положення про конкурс передбачає нагородження тільки одного переможця у номінації. Щоб зацікавити і підтримати учасників, бібліотека збирає під одну обкладинку твори всіх конкурсантів і видає збірку, яку дарує авторам. У 2017 році збірка вийшла під назвою «Ми – великий народ! І пора почуватись великими!», у 2018 році – «З Україною в серці». У визначений день учасників запрошуємо до бібліотеки, вручаємо книги. Тим, хто далеко – надсилаємо.

У День пам'яті Л. Тереховича бібліотекарі не тільки спілкуються з учасниками конкурсу, але й розповідають про життя і творчість поета, читають його вірші.

Так, цього дня у 2017 році у центральній бібліотеці відбувся перегляд документального фільму про Леоніда Тереховича «Колискова для дорослих». Потім виїхали до с. Кучинівка, де

була презентована літературно-музична композиція «Тут земля – Україна, що лише розквітає під грозами» і підбиті підсумки поетичного конкурсу «Ми – великий народ! І пора почуватись великими!». Учасники зустрічі ознайомились з виставкою публікацій творів Леоніда Тереховича та матеріалів про нього, поклали квіти на могилу поета, відвідали будинок, у якому він жив і помер. Сценарій Дня пам'яті, у роздрукованому вигляді, Сновська центральна бібліотека дарувала своїм колегам.

У 2018 році у Кучинівці відбулася презентація книги Л. Тереховича «...До правди незалежного життя», участь у якій взяв Володимир Бойко, кандидат історичних наук, причетний до видання книги.

Цьогоріч у центральній бібліотеці представлялась поетично-музична композиція за творами Леоніда Тереховича «З вірою в Україну, в її майбутнє». Відкрив її квартет народних інструментів Сновської дитячої музичної школи виконанням творів Георга Фрідріха Генделя і Жака Обера. Поезії читали бібліотекарі. Доповнили їхній виступ матеріали інформдайджесту «Штрихи до портрета. Леонід Терехович».

Потім були оголошені підсумки конкурсу патріотичної поезії ім. Леоніда Тереховича. Звучали вірші учасників, спомини про поета. Своє слово сказали члени журі, серед яких була секретар міської ради Наталія Самойлова. Вона дякувала організаторам за роботу з вшанування пам'яті знаного земляка, бажала творчої наснаги учасникам і, зі свого боку, запевнила, що влада завжди підтримає творчі починання і долучиться до їх реалізації.

В одному з останніх творів поет писав: «...По смерті одного лиш хочу, аби не позабули швидко».

А що може бути кращим для збереження пам'яті, ніж об'єднання навколо імені Леоніда Тереховича людей, яким по-справжньому болить Україна як Батьківщина і як ба́тьківщина.

Список використаних джерел:

1. З Україною в серці : збірка патріотичної лірики / Сновська ЦБ ; відп. за вип. Н. П. Мокросноп. – Сновськ : [б.в.], 2018. – 76 с.

2. Ми – великий народ. І пора почуватись великими! : збірка патріотичної лірики / Сновська ЦБ ; відп. за вип. Н. П. Мокросноп. – Сновськ, 2017. – 47 с.

3. Терехович Л. Н. ...До правди незалежного життя : збірка віршів / Леонід Терехович ; уклад. : В. Солонікова, І. Аліференко. – Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2018. – 400 с.

4. Терехович Л. Н. Свідомо став на муку : вибране / Леонід Терехович. – Чернігів : Громада, 1993. – 32 с.

Надія Прочай

ВЗАЄМОДІЯ ІЧНЯНСЬКОЇ РАЙОННОЇ БІБЛІОТЕКИ З АРХІВНИМИ УСТАНОВАМИ, МУЗЕЯМИ, МІСЦЕВИМИ КРАЄЗНАВЧИМИ ОСЕРЕДКАМИ

Робота бібліотеки не може бути досить успішною і результативною без взаємодії зі школами, музеями, архівами, краєзнавчими товариствами, літературними об'єднаннями.

Ічнянська центральна районна бібліотека ім. С. В. Васильченка вже багато років співпрацює з Ніжинським державним архівом. Архівні матеріали потрібні були для написання історії Ічнянської бібліотеки для дорослих, необхідні і зараз, коли

краєзнавчий відділ бібліотеки працює над книгою «Історія села Івангород», згадки про яке сягають ще часів Київської Русі.

Бібліотека постійно співпрацює з Ічнянським історико-краєзнавчим музеєм. Так, до 115-ї річниці від дня народження поета Василя Чумака був проведений спільний захід, вечір пам'яті «Не згасне свіча пам'яті», що відбувся в Ічнянській центральній бібліотеці. Бібліотекарі підготували книжкову виставку та розповіли про життєвий і творчий шлях поета-земляка, а музейники ознайомили присутніх зі світлинами Василя Чумака, його родини та друзів, розповіли цікаві епізоди з його життя. Разом з музеєм було проведено творчий вечір для учнів місцевої гімназії, присвячений 115-й річниці від дня народження різьбяра Антона Гнатовича Штепи, присутні мали змогу ознайомитись з великою колекцією його скульптур з дерева.

З 2018 року Ічнянська бібліотека разом з історико-краєзнавчим музеєм започаткувала проєкт «Мій край – моя історія жива», метою якого є вивчення історичного минулого Ічнянщини, поширення кращих здобутків національної культури та духовної спадщини, виховання любові до рідного краю та сприяння всебічному розвитку особистості учнів на прикладі звичаїв та традицій свого народу.

Проєкт включає безкоштовні екскурсії Ічнянською центральною районною бібліотекою ім. С. Васильченка; Ічнянською районною дитячою бібліотекою ім. В. Чумака; Ічнянським історико-краєзнавчим музеєм; музеєм М. М. Ге; екскурсії по м. Ічня.

Як додаток до проєкту в Ічнянській центральній бібліотеці діє розгорнута краєзнавча виставка-подорож «Мій край – моя історія жива», яка складається з 5 розділів: «Сторінки історії

розповідають», «Рідний край – гордість моя», «У вінку духовної краси», «Земля квітучої краси», «Ічнянське районне літературне об'єднання "Криниця"». Протягом цього часу було проведено багато екскурсій для учнів шкіл Ічні та Ічнянського району.

Ічнянська ЦРБ ім. С. В. Васильченка співпрацює з Ічнянським районним літературним об'єднанням «Криниця», презентації нових книг та літературні зустрічі якого проходять у читальній залі бібліотеки.

Також успішно бібліотека взаємодіє з громадською організацією «Українська ініціатива» (керівник Ю. А. Косенко), філіал якої є в нашому місті.

ГО «Українська ініціатива» організовує цікаві зустрічі з видатними особистостями іноземних держав (зустрічі з художником, уродженцем Камбоджі, Ук Дара Чаном (була також представлена виставка його картин), послом Нігерії, представником посольства Естонії та кримськими татарами, відкриває меморіальні дошки уродженцям Ічнянщини, учасникам українських національно-визвольних змагань у населених пунктах, де вони народились.

Досить тісно бібліотека співпрацює з історико-краєзнавчим товариством «Ічнянщина» (керівник Микола Федосійович Терещенко). Краєзнавчий відділ Ічнянської бібліотеки разом з товариством займається дослідницькою та пошуковою роботою, готує та проводить зустрічі з видатними земляками, уродженцями Ічнянщини, презентує їхні книги. Так, нещодавно відбулася зустріч з відомим науковцем, дослідником спадщини Василя Горленка Іваном Михайловичем Забіякою.

Була проведена презентація книги «Качанівка» Оксани Юріївни Захарової, нашої землячки, у минулому професора Московського університету.

Також було віднайдено та впорядковано могилу ічнянки, засновниці першої жіночої приватної гімназії у м. Ічня Марії Павлівни Жуковської. На фасаді будинку колишнього навчального закладу було встановлено меморіальну дошку на честь освітянки.

Встановлено пам'ятний знак «Жертвам трагедії на Ічнянському спиртзаводі в 1943 році». Тоді від вибуху цистерни зі спиртом загинуло та отримало опіки близько двохсот ічнянців.

У червні цього року до 65-ї річниці від дня народження відомого земляка, журналіста, письменника, державного діяча Віталія Федоровича Шевченка на приміщенні Ічнянської школи № 3, де він навчався, на його честь встановлено меморіальну дошку.

Знайдено родинне поховання поміщиків-меценатів Величків на колишньому хуторі Величків, неподалік Ічні, і встановлено хрест.

Ічнянська бібліотека підтримує зв'язки з Прилуцьким історико-краєзнавчим музеєм ім. Василя Маслова та Прилуцьким краєзнавчим товариством. Бібліотекарі взяли участь у презентації книги «Маслови» Олени Клочко (внучатої племінниці Василя та Сергія Маслових, відомих науковців, родом з Ічні), що відбулася в Прилуцькому краєзнавчому музеї. А також відвідали засідання Прилуцького краєзнавчого товариства, де виступили з доповіддю «Ічнянський спиртовий завод Маслових».

У нашому містечку діє первинний Ічнянський осередок Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України. За активної участі його членів, бібліотекарів, вчителів та учнів гімназії ім. С. Васильченка на початку цього року відбулося свято на честь 140-річчя від дня народження письменника-земляка Степана Васильченка.

Протягом багатьох років Ічнянська ЦРБ тісно співпрацює з фондом В. Ф. Шевченка. Бібліотекарі входять до редакційної колегії серії видань з історії Ічнянського краю та постійно беруть участь у щорічному літературно-мистецькому конкурсі «Оживає минувшина» (історія села, кутка, вулиці), заснованого фондом В. Ф. Шевченка. Так, бібліотекар краєзнавчого відділу Надія Прочай неодноразово була дипломантом цього конкурсу, а у 2017 році за дослідження «З історії Ічнянської районної бібліотеки для дорослих» стала лауреатом. Краєзнавчі матеріали учасників друкуються в альманасі «Оживає минувшина. Творчість ічнянців». Уже видано 10 збірників.

Така взаємодія та співпраця бібліотеки з різними державними та громадськими організаціями підвищує її роль та значущість у суспільстві, допомагає якнайповніше популяризувати історичне та культурне надбання свого краю серед широкого загалу українців.

Наталія Кривець

СІЛЬСЬКІ БІБЛІОТЕКИ – ЦЕНТРИ ВІДРОДЖЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РІДНОГО КРАЮ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НАРОДУ

Зміни, що відбуваються в країні (соціально-культурні, політичні, економічні) суттєво змінюють роль і місце бібліотек в суспільстві, ставлять перед ними нові завдання, спонукають до інноваційної діяльності, пошуку сучасних форм і методів краєзнавчої діяльності, нових шляхів і засобів функціонування, організації нових взаємовідносин із суспільством.

Краєзнавство сьогодні – один із пріоритетних напрямів роботи Оленівської сільської бібліотеки-філії. Минуле і сьогодення краю, досвід попередніх поколінь, їхні традиції,

побут, звичаї природна своєрідність місцевості – все це є темою бібліотечних досліджень.

В Оленівській сільській бібліотеці-філії закладені давні традиції популяризації краєзнавчих знань серед односельців. Бібліотека завжди сприяла доступу користувачів до краєзнавчої інформації, розуміючи важливість популяризації краєзнавчих знань як для інтелектуального, так і для духовно-морального розвитку особистості.

Основою краєзнавчої діяльності нашої бібліотеки є краєзнавчий фонд, який включає документи, пов'язані з нашим краєм, з містом, походженням, опублікованими на території краю виданнями місцевих авторів. Зібрано тематичні добірки статей, сформовані «пресдосьє», «портфоліо». Окремі рукописи, на кшталт: «Кольє з калинових сердець», «Оленівський колорит», «Персона», «Стежками його дивосвіту» (П. Куліш), «Село моє, для мене ти єдине»; рукописні книжки, створені користувачами: «Мій родовід», «Моя вулиця», «Аура села – доля героя» та ін.

Використання краєзнавчого фонду лише тоді матиме інтенсивний і різнобічний характер, коли він знайде адекватне відображення у краєзнавчій картотеці, тематичних теках, альбомах, фототеках – колекціях оригінальних фото, що ілюструють минуле та сучасне життя села.

Важливою складовою краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату є власний доробок бібліотеки – рекомендаційні списки краєзнавчої тематики. Видаємо закладки, пам'ятки серії «Там, де живе мудрість» (про видатних людей краю).

Про нові надходження користувачів інформуємо за допомогою виставок-анонсів: «Увага! Нова краєзнавча книга», «Любіть своє село», виступів на районному радіомовленні (проєкт «Люди і долі»).

У бібліотеці організовано краєзнавчий куточок «Мій край – куточок серця України».

Широке коло користувачів отримує диференційовану краєзнавчу інформацію під час бібліографічних оглядів, інформаційних переглядів і виставок, днів музею.

Виставки оформляються з використанням предметної атрибутики (вишиванок, дитячих саморобок, малюнків). Наприклад, виставки-подорожі: «Мандрівка дідусевими стежками», «У похід по рідному краю», «Стара фотографія розповідає».

Користувачі зустрічаються у бібліотеці у групах за інтересами, на засіданнях клубу «За покликом душі», ознайомлюються з місцевими звичаями, святковими обрядами, пісенними традиціями села. Наприклад, етнокалейдоскоп «Паралелі духовних культур», фольклорама «Шануй і знай свій звичай», інсценований огляд літератури про лікарські рослини рідного села «Степова аптека», бібліотечні замальовки «Поезія рідної природи», родинні краєзнавчі конкурси «І дорослі, і малі знайдуть витоки свої», народознавчі посиденьки «Бабусина скриня».

На околиці села Оленівка притулився маленький острівець зеленої діброви з мальовничою назвою хутір Мотронівка. Хто хоч раз побував там, той на все життя закохається в його білокурі берізки, кучеряві верби, пишні сосни. Якщо нанести цей затишний куточок на карту України, то він буде маленькою зернинкою. Але ім’я славетного письменника П. Куліша змусило цю зернинку розквітнути червоною маківкою, яка палахкотить – пишається великим сином українського народу.

П. Куліш хоч і не був уродженцем нашого краю, але деякий час тут жив і творив, вписав Борзнянщину в свою особисту біографію.

На хуторі Мотронівка проживала велика знатна родина Білозерських, яка дала світові талановитих людей: Василя Михайловича Білозерського, Миколу Білозерського, Олександру Білозерську, відому пізніше на всю Україну як письменниця Ганна Барвінок.

Одного разу Василь Білозерський приїхав додому зі своїм університетським товаришем П. Кулішем. І тут П. Куліш зустрів свою майбутню дружину Олександру Білозерську.

У колі друзів і прихильників П. Куліша, був і Т. Г. Шевченко, який неодноразово відвідував наш край. І останній шлях великого Кобзаря пролягав через Оленівку і на перехресті двох доріг, де зупинилась траурна процесія, встановлено пам'ятний знак.

Літературне краєзнавство є найбільш розробленою темою в загальному комплексі краєзнавчої діяльності бібліотеки, що працює з користувачами різних категорій.

Ювілеї земляків – літераторів, митців є нагодою для співпраці з історико-меморіальним музеєм-заповідником П. Куліша «Ганнина Пустинь», який був відкритий у 2000 році. З цієї нагоди проводяться Дні музею, відкриваються майстерні популяризації творчої спадщини П. Куліша, Ганни Барвінок, Т. Шевченка, В. Забіли, організовуються ексклюзивні виставки з циклу «Наш край письменницький», виставки-календарі «Ювілеї та ювіляри», «У кого нині іменини».

Важливу роль у популяризації творчості поетів та письменників відіграють буктрейлер – невеликі рекламні відеоролики. Створено кейс буктрейлерів «Оленівський край для нащадків передає», до якого входить відеофільм до 200-ліття з дня народження П. Куліша.

Поєднання масових форм роботи з індивідуальними бесідами за книжками, обговорення проблем із життя села,

району, допомагає кожному користувачеві відчути свою причетність, відповідальність за майбутнє рідного краю.

Борзнянщина… Свята моя земля,
Духовності народної колиска,
Де кожен камінь храму й обеліска
Нащадкам одкровення промовля…
Тут музи Білозерських, Куліша,
Куровського, Саєнка та Забіли
Красу землі поліської відкрили.
І тут повік зосталась їх душа.
То ж будемо ретельно берегти
Все те, що наші пращури надбали,
Аби святі духовні ідеали
Орієнтиром стали у житті.

Ю. Кантур

Лариса Казакова

ЕЛЕКТРОННІ КРАЄЗНАВЧІ РЕСУРСИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ В МЕДІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО ЧИТАННЯ

Краєзнавство у бібліотеках завжди було і залишається унікальною та важливою сферою їх діяльності. Головними напрямами краєзнавчої роботи є: по-перше, формування, зберігання та використання фонду краєзнавчих і місцевих документів; по-друге, формування, ведення та використання краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату; по-третє, створення системи краєзнавчих бібліографічних посібників, баз даних та бібліотечно-бібліографічне обслуговування щодо надання краєзнавчо-інформаційних ресурсів користувачам.

Впровадження у бібліотечну галузь комп'ютерних та телекомунікаційних технологій відкрило нові можливості для реалізації цих завдань, зумовило перехід від традиційних до електронних форм роботи, дало змогу розширити репертуар краєзнавчих ресурсів, поліпшити обмін краєзнавчою інформацією, удосконалити зберігання краєзнавчої документної інформації, підвищити доступ до краєзнавчих, бібліографічних ресурсів тощо.

Краєзнавчий каталог є головним засобом обміну краєзнавчою інформацією, тому представлення його на вебсайті бібліотеки – основна умова оперативності, а якісне наповнення його бібліографічними описами нових надходжень за допомогою корпоративної каталогізації прискорює доступ до даних через мережу Інтернет.

Вебсайт обласної бібліотеки для дітей успішно працює, надаючи доступ до краєзнавчих інформаційних ресурсів віртуальним користувачам, які мають змогу насамперед ознайомитися з історією бібліотеки, що представлена в розділах «Наша бібліотека» та «ЗМІ про бібліотеку». До речі, звернень на вебсайт бібліотеки за рік – 221 680, що свідчить про популярність сайту серед громади.

«Календар знаменних і пам'ятних дат», розміщений на сайті нашої бібліотеки, включає розділ «Краєзнавство» і, звичайно, розширює доступ до краєзнавчої інформації.

На сайті бібліотеки створений краєзнавчий блог, що складається з декількох розділів:

1 – «Роде красний, роде наш прекрасний» – започаткований як видавничий проєкт, з розвитком електронних ресурсів переріс в інформаційний ресурс повнотекстових документів.

2 – «Обереги пам'яті» – висвітлено трагічні сторінки з історії Чернігівщини, зокрема Корюківська трагедія, голодомори, репресії.

3 – «Захищай! Примножуй! Бережи!» – надає розлогу природознавчу інформацію про рідкісних тварин і рослинність Чернігівщини, природні парки, водні джерела тощо.

4 – «Міста і містечка Чернігівщини» – переріс у електронний ресурс із започаткованого 2011 року видавничого проєкту, має великий попит серед користувачів.

5 – «Письменники Чернігівщини – дітям» – містить повнотекстові матеріали про відомих і не дуже письменників нашого краю.

Усі повнотекстові матеріали на сайті бібліотеки подані у форматі інтерактивних публікацій на сервісі «Calameo», з яким діти більше люблять працювати, роздивлятися, немов би гортаючи книжку, а також на сайті НБУ для дітей у форматі ELibrary.

6 – «З любов'ю до читача» – зібрано фото та бібліографічну інформацію про книги з автографами авторів із фонду бібліотеки.

7 – «Фаворит-книга» – інформує про книги-переможці у щорічних конкурсах, як-от «Краща книга року» та книги-лауреати найпрестижніших премій.

8 – Окремою сторінкою стали краєзнавчі проєкти, започатковані та втілені бібліотекою. Найновіші – «Дні музею в бібліотеці», «Дні бібліотеки в музеї».

Краєзнавчий блог постійно оновлюється. Створено розділ «Люди Свободи», який розповідає про героїв – уродженців нашого краю, які загинули під час Революції Гідності і війни на Сході України.

Інформаційні технології, які використовуються у бібліотеці, істотно впливають на оптимізацію обміну краєзнавчою

інформацією; на забезпечення доступності наявних ресурсів; удосконалення складу краєзнавчого фонду як через поповнення відповідними ресурсами у різних форматах, так і через створення нових, оригінальних електронних продуктів.

З 2014 року на сайт Національної бібліотеки для дітей наша бібліотека готує і подає огляди нових дитячих книжок Чернігівщини; також бібліотека надає свої матеріали з краєзнавства у розділ «Електронна бібліотека методико-бібліографічних матеріалів».

Сторінка «Новинки краєзнавчої літератури» блогу містить щорічну інформацію про краєзнавчі видання, що надійшли до бібліотеки, виконані у програмі PhotoPeach.

Отже, основними краєзнавчими електронними ресурсами нашої бібліотеки є:

• бібліографічна база даних «Край»; «Край-статті»;

• фонд дисків краєзнавчої тематики;

• масив краєзнавчої інформації, розміщений на сайті: розділ сайту «Край, де ми живемо», «Краєзнавчі дайджести» та блог «Мій край – частинка України».

Таким чином, електронне середовище дає змогу досягти одночасної презентації краєзнавчих знань (документів, інформації про край) і результатів краєзнавчої діяльності бібліотеки, тобто розкрити їх системно.

Сучасний інтерес суспільства до проблем краєзнавства дає можливість усвідомити всім, що любов до Батьківщини, почуття патріотизму, відповідальності за її долю формуються з дитинства. Саме це зумовлює визнання краєзнавчої функції однією з пріоритетних у діяльності бібліотек.

Список використаних джерел:

1. Дзюба Н. Й. Дитячі бібліотеки в Інтернеті: розвиваємо та вчитись допомагаємо / Н. Й. Дзюба // Шкільний інформаційно-бібліотечний центр. Бібліотечна робота. – 2013. – № 5. – С. 24–26.

2. Красножон В. М. Віртуальний крок до читання / В. М. Красножон, Н. Й. Дзюба // Шкільний інформаційно-бібліотечний центр. Бібліотечна робота. – 2014. – № 4. – С. 12–21.

3. Красножон В. М. Електронна мозаїка краєзнавчих бібліографічних ресурсів: [із збірки «Книга творить людину»] / В. М. Красножон, С. В. Кисельова // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 3. – С. 38.

Ольга Іваненко

ВІРА УСТИМІВНА ДЕЙША (КОЦЮБИНСЬКА) ТА ЧЕРНІГІВСЬКА ГРОМАДСЬКА БІБЛІОТЕКА

«Волю ніхто нікому на тарелі не підносить: її треба виболіти і вибороти».

Віра Коцюбинська

За роки свого існування Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка пройшла складний шлях від громадської до універсальної наукової бібліотеки, стала провідним інформаційним, краєзнавчим, науково-методичним та науково-дослідним центром області в галузі бібліотекознавства. Це передусім заслуга колективу, сотень людей, справжніх

подвижників своєї справи, які з моменту відкриття в 1877 році працювали в бібліотеці.

Чільне місце в історії книгозбірні займає непересічна особистість, активна громадська діячка кінця XIX – початку XX ст., дружина класика української літератури М. М. Коцюбинського – Віра Устимівна Дейша (Коцюбинська).

Віра Дейша народилась 22 вересня 1863 року в м. Ржеві колишньої Тверської губернії. Походила з дворян, з роду Гортинських. Мати її по смерті чоловіка переїхала до Чернігова, де жив брат – Василь Степанович Гортинський, який зробив сестрі протекцію на дуже відповідальну посаду. Юлія Степанівна Дейша працювала начальницею Чернігівського єпархіального училища і виховувала самостійно трьох дітей.

Віра закінчила Чернігівську гімназію і деякий час працювала в жіночому духовному училищі, де викладала французьку мову, математику та каліграфію. Потім, у 1885 році, вступила на природниче відділення Бестужевських вищих жіночих курсів у Петербурзі. На той час уряд чинив перепони щодо вступу жінок до вищих навчальних закладів, тож потрапляли на курси лиш ті дівчата, які дійсно прагнули знань, не хотіли стояти осторонь суспільного життя. Саме такою і була Віра Дейша.

Повернувшись до Чернігова, вона з головою поринула в громадську роботу. Долучилась до української організації «Громада», брала активну участь в культурно-просвітній роботі. У 1892 р. їй було доручено керівництво громадською бібліотекою [9, с. 31]. Навколо бібліотеки гуртувалася молодь, проводились збори, лекції. Праця в бібліотеці давала В. Дейші великі можливості зустрічатися з людьми, поширювати серед них нелегальні видання.

Активна праця Віри Устимівни насторожила жандармерію і в департамент поліції повідомляли, що в Чернігові існує революційна підпільна організація, тісно пов'язана з Варшавою, Петербургом, Києвом, і що одним з її керівників є В. У. Дейша. В справі зазначалось, що з 1892 по 1893 рік вона завідувала громадською бібліотекою та читальним залом при ній. Далі йдеться про одержання Вірою Устимівною з-за кордону забороненої царським урядом марксистської літератури та про поширення її серед чернігівців [10, с. 85].

Саме Вірі Устимівні в 1893 році члени правління бібліотеки доручили скласти каталог книг для читання. Вона була досить добре обізнана з літературою, яка виходила в той час, замовляла кращі твори художньої літератури.

Взявши за основу «Каталог систематичного читання» Одеського видання 1883 р. Дейша розпочала складати аналогічний каталог для Чернігівської бібліотеки. Звідти вона вилучила всі книги, які вважала зайвими або ж слабкими для самоосвіти, доповнила відповідні розділи політичної, наукової, педагогічної, художньої літератури кращими зразками, які існували на той час.

До розділу «Літературна критика, історія літератури і мистецтва» вона додала праці Пиріна, Костомарова, Міллера, Михайловського, Прудона тощо.

У каталозі Віра Устимівна віддала данину і літературі педагогічній, включивши до розділу «Педагогіка» праці Ушинського, Пирогова, Спенсера, Каменського, Лесгафта.

З українських авторів увела Шевченка, Глібова, Драгоманова, Конiського, Куліша, Марка Вовчка, Котляревського та ін. Додала етнографічні збірники Комарова, Рудченка, Драгоманова, Чубинського, альманахи «Степ», «Рада», «Складка», «Нива», «Основа».

В каталог включила твори Данте, Боккаччо, Сервантеса, Шекспіра, Мольєра, Лессінга, Шиллера, Вольтера, Руссо, Бальзака, Беранже, Флобера, Золя, Пруса, Ожешко» [9, с. 32].

Каталог був настільки детально, зі знанням справи, складений, що прислужився самоосвіті багатьох співвітчизників. Згодом ним користувався Михайло Михайлович Коцюбинський при складанні каталогу для розсилки сільським кореспондентам.

У меморіальній бібліотеці музею М. Коцюбинського зберігається цей каталог, в якому рукою Віри Устимівни зроблені додатки та помітки на полях.

Коли в 1893 році за поширення марксистської літератури Віра Устимівна була заарештована, жандарми насамперед зробили обшук у приміщенні Чернігівської громадської бібліотеки [10, с. 86].

В. У. Дейшу взяли під домашній арешт, а після смерті матері негайно ув'язнили. Коли з приміщення єпархіального училища виносили труну з тілом померлої, водночас поліцейські везли у в'язницю Віру, не дозволивши їй навіть провести матір в останню путь.

Не добившись від заарештованої жодних відомостей, чернігівська жандармерія через три місяці відправила її до Варшави, де вона була ув'язнена в цитаделі, в одиночній камері. Їй інкримінували зв'язки з підпільником Ф. Свідерським, через якого вона отримувала заборонену літературу.

Звільнившись із в'язниці в травні 1894 р., Віра Устимівна через деякий час повернулась у Чернігів і знову приступила до роботи в громадській бібліотеці.

З Михайлом Михайловичем Віра познайомилася в Києві на першому з'їзді «Громади» наприкінці 1894 року. Через деякий час він приїхав до Чернігова на запрошення В. Андрієвського, з яким працював у Молдавії у філоксерній комісії. Під час своїх

гостин у Бориса Грінченка познайомився з учасниками чернігівських молодіжних зібрань та зустрівся з Вірою Дейшею. З першої ж зустрічі він захопився непересічною особистістю дівчини. Між М. Коцюбинським і В. Дейшею виникла симпатія, яка у наступному взаємному листуванні переросла у палке почуття. 24 січня 1896 року Михайло Коцюбинський і Віра Дейша повінчалися у Вінниці в Преображенському соборі.

Після одруження Віра Устимівна на деякий час покинула рідне місто. І тільки у лютому 1898 року родина Коцюбинських остаточно переїхала до Чернігова. Чому вибір випав на Чернігів? Насамперед це місто, де жила родина дружини. Але цього замало. Адже письменник шукав ще і духовне оточення, духовну ауру, а Чернігів якраз йому імпонував. Кінець XIX – початок XX ст. був одним із яскравих і плідних періодів у розвитку культури Чернігова. Він ніби увібрав у себе все те краще, що робилося до цього прогресивно настроєними діячами. Якщо в економічному розвитку місто залишилося центром лише ремісничо-кустарних промислів, то у культурному сенсі воно мало провідне значення і поруч з Києвом, Харковом, Одесою відігравало визначальну роль у розвитку культури України. Тут діяв потужний літературний осередок, жили Л. Глібов, Б. Грінченко, В. Самійленко, М. Загірня та ін. Була тут українська громада, на чолі якої стояв Ілля Шраг, адвокат, людина енергійна і поважна. Працювала в Чернігові солідна учена архівна комісія, що видавала наукові збірники. Важливе місце в житті міста займала Чернігівська громадська бібліотека [13, с. 38]. Коли додати до цього гурту родину самого М. Коцюбинського, то побачимо, що середовище тут склалося якраз те, якого потребував Михайло Михайлович, у цьому товаристві він почувався вільно. Віра Устимівна завжди поруч зі своїм чоловіком. Ставши йому другом, порадником і товаришем, народивши чотирьох дітей, маючи постійні нестатки

й борючись із тяжкою хворобою чоловіка, Віра Устимівна не полишила громадської діяльності. Ставши членами «Громади», подружжя Коцюбинських відразу включилося до активної діяльності за національне відродження, культурне і політичне самовизначення.

Члени «Громади» проявляли активність у всьому, використовували будь-яку можливість для пропаганди українського слова, для підняття духовного рівня населення, звеличення діячів культури України. Громадівці боролися за право навчати в школах дітей рідною мовою, користуватися українськомовними підручниками та художньою літературою. Незважаючи на переслідування, члени «Громади» намагались використати для своєї роботи різні організації, з якими вони якось були пов'язані: земство, архівну комісію, губернську комісію по народній освіті, музично-драматичний гурток та ін. Постійну увагу члени «Громади» приділяли громадській бібліотеці.

Останнє десятиріччя Чернігівської громадської бібліотеки було тісно пов'язане з активною діяльністю подружжя Коцюбинських. У 1900–1904 роках Віра Устимівна входить до складу правління бібліотеки [19, с. 117, 135, 136, 148, 156, 159, 166]. У другому номері «Земского сборника Черниговской губернии»за 1904 рік опубліковано нарис історії Чернігівської громадської бібліотеки за 25 років її існування за підписами голови правління О. Свечина, членів правління Й. Дроздова, Г. Дорошенка, В. Коцюбинської [18, с. 163–187].

Цікавим є той факт, що 1902 року в громадській бібліотеці було введено карткову систему реєстрації книг (номери, автор, назва) і передплатників (прізвище, номер читача тощо). За основу взято карткову систему Єлисаветградської (нині

м. Кропивницький) громадської бібліотеки з деякими змінами і доповненнями. До кінця грудня 1902 року остаточно було заведено картковий інвентарний каталог для всіх книжок бібліотеки. Віра Устимівна цього року була серед членів правління бібліотеки [6, с. 23].

Допомогу громадській бібліотеці надавала Чернігівська губернська архівна комісія, в складі якої було багато членів правління бібліотеки. Комісія проводила виховну роботу серед молоді, залучала її до збирання історичних, етнографічних та археологічних матеріалів по Чернігівській губернії. Коли вони їздили збирати архівні матеріали по селах, то В. У. Коцюбинська забезпечувала їх відповідною літературою для селян. [10, с. 87].

Певну допомогу надавала громадській бібліотеці губернська комісія по народній освіті, секретарем якої з 1897 року був М. М. Коцюбинський. Цікаво, що у 1902 році члени цієї комісії та члени бібліотеки звернулися до громадян Чернігова з проханням пожертвувати гроші на створення читальної зали на Лісковиці. На зібрані кошти (1000 крб) було відкрито чайну з читальною залою на Лісковиці та читальну залу в міському парку на Валу. Вхід на читання був безкоштовний [10, с. 87]. У цей період Віра Устимівна була членом правління бібліотеки і брала активну участь в усіх цих справах.

Віра Устимівна у 1905 році керувала громадською бібліотекою [6, с. 25]. Цього року вийшов з друку «Каталогъ книгъ Черниговской общественной библіотеки». Це фундаментальне видання з чітким описом творів друку, які на той час були на балансі бібліотеки. Існує думка, що укладачем була Віра Устимівна. Але, я вважаю, що це твердження вимагає додаткового вивчення. [8].

У січні 1905 р. на загальних зборах членів бібліотеки М. Коцюбинський виступив з палкою промовою, наголосивши,

що повинна бути відмінена цензура для всіх творів без огляду на мову. Адже українська книга поставлена в жахливі умови. [9, с. 34].

Збори одноголосно ухвалили подати клопотання про відміну цензури на твори письменників, які пишуть не російською мовою. На той час це був великий громадянський подвиг, зокрема і Віри Устимівни, адже в родині було четверо дітей, а після такого відкритого виступу на захист української мови можна було потрапити до в'язниці.

18 листопада 1906 р. в Чернігові утворилося товариство «Просвіта», яке очолив М. М. Коцюбинський. Віра Устимівна допомагала організовувати «Просвіту» і активно працювала в ній. Її підпис на всіх зверненнях, вимогах, листах, які надсилалися з Чернігова в різні урядові інстанції. Віра Устимівна організовувала літературно-музичні вечори для дітей, концерти і лекції від «Просвіти». Ще на одному з перших засідань товариства, яке відбулося 27 грудня 1906 р., М. М. Коцюбинський подав пропозицію відкрити в Чернігівській губернії українські школи, організувати народні бібліотеки й читання. Дякуючи «Просвіті» пожвавилася робота Чернігівської громадської бібліотеки.

Жандармерія постійно слідкувала за діяльністю громадської бібліотеки. У 1909 році після виявлення заборонених видань бібліотеку закрили. Увесь її книжковий фонд передали бібліотеці Чернігівського земства. [6, с. 26].

Коли 1913-го помер Михайло Михайлович Коцюбинський, Віра Устимівна працювала коректором у губернському земстві, потім служила в статистичному бюро та не припиняла громадської роботи. Вона створила першу українську школу ім. Б. Грінченка, турбувалася про збереження спадщини Михайла

Михайловича, передавши її в музей В. Тарновського з умовою, щоб нічого й ніколи не вивозили за межі Чернігова.

Ім'я Віри Устимівни згадується в зв'язку з діяльністю Чернігівської міської бібліотеки. В 1918 році вона працювала бібліотекарем. [19, с. 185]. 22 травня 1919 року відбулися перші збори невеликої кількості передплатників міської бібліотеки. Віра Устимівна виступила з доповіддю про стан поповнення фондів Чернігівської міської бібліотеки. [19, с. 185].

На жаль, ця мужня і прекрасна жінка дуже рано пішла з життя. Повертаючись з евакуації у 1921 році вона захворіла на тиф, і вже вдома в рідних стінах померла. 31 грудня 1921 року її поховали поруч з чоловіком на Болдиній горі у Чернігові.

Чернігівська преса так писала про цю сумну подію: «29 грудня о 10 год. вечора померла від тифу Віра Устимівна Коцюбинська. Родина, революційні кола і українська громадськість запрошує всіх, хто шанує світлу пам'ять померлої, прийняти участь у громадянських похоронах, які відбудуться на Болдиній горі (Троїцький монастир) 31 грудня о 3-й год. дня. Жалібний похід на кладовище почнеться з дому (вул. Коцюбинського № 3) о 2 год. дня.». [2].

Безумовно, що внесок В. У. Дейші (Коцюбинської) в становлення та розвиток Чернігівської громадської бібліотеки неоціненний, але вивчений недостатньо.

Список використаних джерел:

1. Грищенко П. В. Головна книгозбірня області: історія, розвиток, перспективи / Грищенко П. В. // Невичерпне джерело знань : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю з часу заснування Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка / упоряд. Л. В. Феофілова. – Чернігів, 2004. – С. 13–20.

2. [Некролог Вірі Устимівні Коцюбинській] // Красное знамя. – 1921. – 31 груд.

3. Духовна скарбниця краю. Вип. 2 : бібліогр. покажч. : до 125-річчя з часу заснування [Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка] / Черніг. ОУНБ ім. В. К. Короленка ; уклад.: Л. В. Студьонова, Н. В. Романчук. – Чернігів, 2002. – 110 с.

4. Єрмоленко О. І. Михайло Коцюбинський (1864–1913). Життя та творчість / Єрмоленко О. І., Коцюбинська Н. М. – Чернігів : Лозовий В. М., 2010. – 104 с.

5. Зайченко І. Листи Олександра та Софії Русових до Михайла і Віри Коцюбинських / Зайченко І., Рахно О. // Київ. старовина. – 1999. – № 5. – С. 191–195.

6. Історія Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : хроніка подій (1877–2016 рр.) / Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. : П. В. Грищенко та ін.]. – Чернігів : [б. в.], 2017. – 127 с. + 4 арк. кольор. фот.

7. Каталогъ систематическаго чтенія. – Второе исправленное и дополнено изданію. – Одесса : Типографія Л. Нитче, ул. Полицийская, 1883.

8. Каталогъ книгъ Черниговской общественной бібліотеки / [сост. В. У. Коцюбинская ?]. – Чернигов, 1905. – 286 с.

9. Коцюбинська Н. М. Родина Коцюбинських і громадська бібліотека / Коцюбинська Н. М. // Невичерпне джерело знань : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю з часу заснування Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка / упоряд. Л. В. Феофілова. – Чернігів, 2004. – С. 31–35.

10. Коцюбинський Ю. Р. Михайло Коцюбинський і Чернігівська громадська бібліотека / Ю. Р. Коцюбинський // Укр. мова і літ. в школі. – 1975. – № 6. – С. 85–87.

11. Леус В. Чернігівська громадська бібліотека / В. Леус // Черніг. відом. – 2002. – 6 груд. – С. 9.

12. Очерк развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет её существования. 1877–1896 // Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – № 5. – С. 93–116.

13. Самойленко Г. В. Громадсько-культурне та літературне життя в Чернігові у кінці XIX – початку XX ст. / Г. В. Самойленко. – Ніжин : Наука-сервіс, 1999. – 109 с.

14. Сікорська І. Роль меценатства та благодійності у становленні бібліотеки / І. Сікорська // Сіверян. літопис. – 1998. – № 3. – С. 119–122.

15. Студьонова Л. В. Духовна скарбниця краю. Вип. 1: Від громадської – до універсальної наукової бібліотеки : іст. нарис / Л. В. Студьонова. – Чернігів : [Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка], 2002. – 56 с.

16. Феофілова Л. В. Історичні дослідження бібліотек Чернігівщини на зламі століть (1997–2002 рр.) / Феофілова Л. В. // Невичерпне джерело знань : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю з часу заснування Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка / упоряд. Л. В. Феофілова. – Чернігів : [Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка], 2004. – С. 64–70.

17. Феофілова Л. Чернігівській обласній універсальній бібліотеці – 120 років / Л. Феофілова // Бібл. планета. – 1998. – № 2. – С. 23–24.

18. Черниговская общественная библиотека // Зем. сб. Черниг. губ. – 1904. – № 2. – Приложение. – С. 163–187.

19. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка у документах та матеріалах. Вип. 1. (1877–1945) / Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [уклад.: І. М. Аліференко, Л. М. Дубовик, О. Б. Коваленко, О. Я. Рахно]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2017. – 267 с. : табл.

Олена Герасименко, Вікторія Солонікова

ПРОСКРИПЦІЙНІ СПИСКИ СПЕЦФОНДУ ОУНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА 20–90-х років XX ст.

Тема проскрипційних списків не є новою і вже знаходила своє висвітлення на сторінках українських історичних журналів. Так, наприклад, С. Білоконю [1] належить одна з перших спроб проаналізувати проскрипції відповідно до історичних етапів розвитку країни та скласти їх перелік. Значно доповнив цю тему Ю. Шаповал [2], уточнивши проскрипційні списки та механізм їх контролю на різних етапах радянської влади. Започаткуванню та впровадженню органами політичної цензури проскрипційних матеріалів присвячена спільна робота О. Федотової та Ю. Шаповала [3], в якій ґрунтовно проаналізовано основні тенденції здійснення ідеологічного контролю друкованих видань упродовж радянського періоду, вперше зроблено огляд списків і покажчиків заборонених видань, а також переліків осіб, чиї твори підлягали вилученню з бібліотечної та книготорговельної мережі.

Метою нашої роботи є на прикладі Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка дослідити еволюцію проскрипційних списків у 20–90-х рр. XX ст.

Неможливо уявити сучасній людині ті трагічні душевні муки, що випали тоді на долю творчих людей. Адже серце письменника – сумлінного послушника слова – це чутлива мембрана, яка навіть мимоволі мусить відгукуватися на все, що завдає болю, або приносить радість людині. Цензурні утиски, які розпочалися майже відразу після жовтневого перевороту 1917 р., набрали централізованого та всеохоплюючого масштабу з 1919 р., коли у «структурі Наркомосу УСРР почали функціонувати відділи постачання та розповсюдження, завданнями яких окреслювалися перегляд і складання загальних

списків дозволеної й забороненої літератури, що надалі надходили до управління справами Всевидава» [3, с. 143].

З 1922 р. проскрипційні списки складалися новою структурою – Головлітом, і були направлені на тотальний контроль над інтелектом нації та на його знищення взагалі. Перші чистки бібліотечного фонду в Чернігівській обласній бібліотеці зафіксовані у 1923 р., коли «за наказом Головполітосвіти вилучалася релігійна література, брошури опозиційних партій, книги про окультизм, спіритизм, теологію, сонники, історичні матеріали» [4, с. 34].

Наступні чистки бібліотечних фондів відбулися у 1926 р. [4, с. 35] та 1929 р. під час яких, на цей раз, вилучалися книги діячів науки, освіти, культури, українських письменників [4, с. 36].

Під пильною увагою перебували не тільки книги, але і керівники та працівники бібліотек. Так, 7 квітня 1938 р. «Григоренко Володимир Якович, який раніше очолював колектив бібліотеки, рішенням трійки УНКВС як активний учасник контрреволюційної української націоналістичної організації був засуджений до розстрілу з конфіскацією майна» [4, с. 40].

Проскрипційні списки стосувалися бібліотеки й у роки окупації Чернігова нацистськими військами. «Більшість бібліотечних закладів області відновила свою роботу лише у 1942 р. Причиною такої затримки став тривалий процес вилучення «більшовицької літератури». На думку окупаційної адміністрації, бібліотеки повинні пропагувати «новий порядок, возвеличувати фюрера». Під заборону підпадала пропагандистська література, книги керівників СРСР тощо» [5, с. 34]. У квітні 1942 р. «30 тис. видань були віднесені до більшовицьких за змістом і відокремлені в кімнаті, ключ від якої під розписку

зберігався у другому відділені української поліції на вул. Є. Коновальця» [4, с. 43]. До Чернігова з інспекцією прибув представник Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга, якому доручалося досліджувати державні бібліотеки, архіви, канцелярії вищих церковних установ та масонських лож на предмет цінних для Німеччини видань і матеріалів, направлених проти неї політичних документів та конфісковувати заслуговуючий на увагу матеріал [6]. Цей представник 30 липня 1942 р. відвідав бібліотеку та надав друковану та усну інструкції підготовки до ревізії та упорядкування книжкових фондів для видачі літератури читачам. Бібліотекарі переглянули літературу довідкового відділу, твори художньої літератури російською мовою, частково літературознавчі видання, а також книги, видані до 1917 р., 2 тис. з яких було відокремлено. За вказівками представника штабу Розенберга, бібліотека замовила для таких книг штампи із написом «не видавати» [4, с. 43]. До переліку потрапили публікації єврейських авторів та антинімецькі видання часів Першої світової війни [3, с. 145].

В умовах німецько-радянської війни 1941–1945 рр. союзний цензурний комітет підготував і 3 липня 1942 р. випустив «Алфавітний список книжок, що ввійшли до наказів уповноваженого РНК СРСР з охорони військових таємниць у друці й начальника Головліту на вилучення та списання в макулатуру з бібліотек громадського користування за 1938–1941 рр. включно», керуватися яким приписувалося всім уповноваженим особам [3, с. 145].

Накази Уповноваженого Ради Міністрів СРСР з охорони військових і державних таємниць у пресі продовжували надходити й після завершення нацистської окупації та Другої світової війни зокрема. Так, лише за 1950 р. ми нарахували 8 таких наказів про вилучення 30 книг: № 184 від 23 лютого

[7, арк. 84–85]; № 247 від 17 березня [8, арк. 93]; № 285 від 30 березня [9, арк. 87]; № 348 від 18 квітня [10, арк. 88]; № 769 від 07 серпня [11, арк. 161]; № 1138 від 28 листопада [12, арк. 31]; № 1162 від 2 грудня [13, арк. 30]; № 107 15 грудня [14, арк. 26]. Наприклад, вилученню підлягала книга «Жабров А. А. Парашютизм и планеризм на войне. – Москва : Редиздат ЦС Союза Осоавиахима СССР, 1946. – 88 с. Тираж 20000 экз.» [13, арк. 30].

Існували накази, в яких на відміну від попередніх наказів Уповноваженого Ради Міністрів СРСР по збереженню військових і державних таємниць у пресі, не пояснювалися причини вилучення тієї чи іншої літератури. Наприклад, за наказом начальника Головного управління у справах літератури і видавництв при Раді Міністрів УРСР № 98 від 16 листопада 1949 р. «вилучалися із бібліотек суспільного користування та книготорговельної мережі УРСР книги проф. Яхниса Б. Я. Туберкулёз детей и подростков. – Киев, 1949. – 218 с. Тираж 10000 экз.» [15, арк. 218]. Можна зробити припущення, що автор об'єктивно вказав на зв'язок між причинами виникнення туберкульозу, як соціальної хвороби та якістю харчування і рівнем життя населення. Якби влада залишила вказану книгу читачам, вона мусила б визнати існування цієї проблеми у країні, що призвело б до руйнації міфу про «щасливе, повноцінне» дитинство радянських дітей.

Вражають масштаби тиражів, які необхідно було вилучити. Це могли бути 10, 30, 75 і навіть 100 тисяч екземплярів. Наприклад, за наказом від 27 серпня 1946 р. Уповноваженого Ради Міністрів СРСР у справах охорони військових і державних таємниць, Міністерство освіти УРСР пропонує вилучити із бібліотек загального користування книгу «Зощенко М. М. Избранные произведения. 1923–1945. – Ленинград : Гослитиздат,

1946. – 660 с. Тираж 30000 экз.». За цим же наказом заборонялося виробництво і розповсюдження книг Анни Ахматової «Стихотворения 1909–1945. – Москва ; Ленинград : Гослитиздат, 1946. – 340 с. Тираж 100000 экз.» [16, арк. 37].

Не до кінця зрозумілою та заплутаною, але більше схожою на політичну розправу, виявилася справа про звільнення з посади директорки Чернігівської обласної бібліотеки ім. В. Г. Короленка Е. І. Вілінської у 1948 р. Нам вдалося відшукати у Державному архіві Чернігівської області наказ про звільнення, в якому зазначалося, що «тов. Вілінська допустила розбазарювання книжок, не вела повного їх обліку, не поклала відповідальність за збереження книжок на завідувачів відділів бібліотеки, внаслідок чого протягом всього часу була повна знеосібка і при перевірці виявилася нестача 1252 книжок, вартістю 7210 крб 74 коп. Тов. Вілінська не дбала про очистку книжкових фондів від ворожої літератури. Під час переобліку були виявлені твори під редакцією ворогів народу, які не пройшли відповідної перевірки». За цим же наказом з 28 грудня 1948 р. Е. Вілінська «звільнена і на посаду директора Обласної бібліотеки ім. Короленка була призначена Фрума Ісаївна Амчиславська» [17, арк. 2].

На сумнівні роздуми наводить наступний документ, який датований роком раніше, а саме 1947 р., у якому директорка бібліотеки Е. Вілінська доповідає про відсутність у бібліотеці порушень під час перевірки її комісією Облліту. У доповідній записці завідувачу обласного відділу культурно-освітньої роботи П. Прауту вона зазначала, що «Чернігівська обласна бібліотека ім. Короленка разом із Обллітом проводить із 1945 р. перевірку основних фондів згідно наказів, які надходять від Головліту. Спецфонд у бібліотеці існує з 1945 р. і вся література, яка вилучається з усіх бібліотек Чернігівської області, надходить у

бібліотеку ім. Короленка. У квітні 1947 р. відбулася фронтальна перевірка спеціальною комісією Облліту, при цьому була проведена звірка з інвентарними книгами, читацькими формулярами; проведено перевірку картотек у читальному залі та наявному систематичному каталозі, який перебував весь час у користуванні читачів. Масових вилучень із книжкового фонду, який зберігався у книгосховищах, не було. Після перевірки Обллітом спецфонду в обласну бібліотеку було повернуто 46 книжок, які після проведення додаткової перевірки були повернуті до діючих фондів» [18, арк. 33]. І тут постає питання, в якому документі правда? Там, де директор звітує про відсутність порушень під час перевірки, чи там, де її звинувачують у тому, що бібліотека не пройшла перевірку? На жаль, відповіді немає, але є припущення, що Е. Вілінська потрапила до списку «неблагонадійних», враховуючи тогочасну політичну ситуацію.

Після звільнення з посади директорки обласної бібліотеки ім. Короленка Е. Вілінська почала працювати бібліотекарем у школі № 8 м. Чернігова. Вже у 1951 р. була звинувачена Обллітом у «формальному підході щодо складання актів про перевірку бібліотеки, яку насправді не проводила. Під час перевірки Обллітом 25.10.1951 р. шкільної бібліотеки було виявлено 5 книг, які підлягали вилученню. Комісія визнала книжковий фонд школи засміченим політично шкідливою літературою та макулатурою» [19, арк. 87].

У 1947 р. ЦК КП(б)У дозволив друкувати нову проскрипцію під назвою «Зведений алфавітний список книжок», що увійшли до наказів Головліту УРСР, на вилучення та списання у макулатуру з бібліотек громадського користування за період з 1937 по 01.07.1947 рр. Цей список налічував понад 3 тис. позицій [3, с. 146].

Варто зазначити, що у «Зведений алфавітний список книжок» осіб, твори яких підлягають вилученню з бібліотек та книготорговельної мережі згідно з наказами Головліту УРСР за період з 1938 по 1954 рр. включно, потрапляють імена відомих письменників-земляків: Василя Блакитного, Миколи Вороного, Марка Вороного, Григорія Чупринки, Олександра Оглобліна, Євгена Оппокова, Григорія Саченка. Цензура зачепила не тільки письменників, а й політичних діячів. Так, до списку потрапив Павло Маркітан, який у 1932 р. очолив оргбюро новоутвореної Чернігівської обл. У липні 1937 р. змушений був увійти до складу сумнозвісної «трійки», 29 серпня цього ж року його самого заарештували, а у жовтні розстріляли. У квітні 1956 р. був реабілітований [20, с. 116].

Загалом у різні роки цим відомством «було підготовлено і надіслано бібліотекам 44 списки на вилучення з фондів 30000 назв творів на 1960 р. А чинними залишались ще 23 списки, що містили 12000 назв видань» [3, с. 150].

З 1972 р. нове керівництво КПУ на чолі з В. Щербицьким, що змінив на посту більш-менш ліберального П. Шелеста, закликало до боротьби з «ідеалізацією старовини, князів, гетьманів» [21, с. 9]. Тільки через те, що в бібліографічному покажчику «Література про Чернігівську область за 1970 рік» (1972 р.) фігурувала книга П. Ю. Шелеста «Україно наша Радянська», він також потрапив під санкції – 9-ту сторінку тисячного тиражу покажчика вилучали і вклеювали заново надруковану, вже без зазначеної книги автора. У наступні роки продовжували вилучати із бібліотек всі його твори.

На основі проскрипційних списків складались «Акти на вилучення та передачу літератури у спецфонди на знищення і передачу в макулатуру». Ми опрацювали щонайменше 30 актів з

1959 по 1989 рр. У них фігурує 83 прізвища авторів – письменників, поетів, істориків, мовознавців. Всього книг у цих актах налічується 683 примірники. Наявні документи підтверджують, що за наказом Головліту СРСР можна прослідкувати, як змінювалась влада та номенклатура при ній, її пріоритети, як працювала репресивна машина. Наприклад, згідно з наказом Головліту СРСР № 17 від 10.01.1959 р. бібліотека актом № 229 від 09.03.1959 р. вилучає зі своїх фондів усі видання книг соратників Й. Сталіна: В. Молотова, Г. Маленкова, Н. Булганіна, Л. Кагановича, Т. Шепилова, всього 186 книг. А через місяць – 02.04.1959 р. актом № 230 з фондів було вилучено ще 116 книг цих же лідерів КПРС.

У 1973 р. Державний комітет Ради Міністрів УРСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі підняв питання про необхідність вилучення з бібліотечних фондів і книготоргівлі творів авторів, які «допустили ідейне збочення та націоналістичні настрої або скомпрометували себе в суспільно-політичному відношенні, відбувають покарання за антирадянську, націоналістичну діяльність, та таких, що зрадили Батьківщині» [3, с. 148].

За участь у Гельсінській спілці (1971 р.) були заборонені до друку твори поета Миколи Горбаня, а сам він репресований. Твір Івана Білика «Меч Арея» (1972 р.) у 1973 році був заборонений та відправлений у бібліотечний спецфонд. Усі твори Олеся Бердника: «Зоряний корсар», «Серце Всесвіту», «Марсіанські зайці», «Шляхи титанів», «Привид іде по землі» та інші були вилучені з фондів бібліотеки актом № 464 від 18.12.1974 р., та актом № 511 від 28.04.1976 р. Цими ж актами з фондів були вилучені всі видання книги Романа Іваничука «Мальви». Актом № 610 від 31.10.1978 р. почалося вилучення всіх видань творів

письменника Миколи Руденка: 35 книг, виданих з 1947 по 1971 рр. Продовжилось вилучення його праць у 1979 р. актом № 634 від 11.10.1979 р.

У 1973–1974 рр. у видавництвах розсипали набір 600 художніх та наукових книжок через українську мову [22, с. 12]. Під ніж потрапили книги істориків, зокрема монографія О. Апанович «Збройні сили України першої половини XVIII ст.», науково-популярна книга М. Киценка «Хортиця в легендах і переказах» [21, с. 9].

Під заборону і вилучення із фондів бібліотеки потрапили й платівки співаків Вадима Мулермана та Лариси Мондрус, щоправда після їхньої еміграції (зі слів бібліотекаря відділу краєзнавства Н. В. Романчук – авт.).

З другої половини 80-х років XX ст. в українську літературу було повернуто імена репресованих і незаслужено замовчуваних письменників. Тепер уже відомо, що «з 259 письменників, знаних у 20-х роках, 223 у 30-х зникли – були розстріляні, замордовані, вислані у концтабори, а випадково вцілілі змушені були наглухо замовкнути» [23, с. 3].

15 січня 1990 р. спецфонд у бібліотеці був ліквідований на основі наказу Головліту УРСР, за яким належало повернути до фонду відкритого користування всі твори, що підлягали вилученню з бібліотечної та книготорговельної мережі за списками за всі роки діяльності радянської цензури.

Здавалося, що нарешті можна у вільному доступі користуватися будь-якою літературою без зайвих перепон, але загадкова ситуація із III томом збірки творів Ольги Берггольц, який листом від обласного управління культури № 215/2 від 06.06.1991 р. було наказано вилучити із бібліотеки, залишається досі нерозгаданою. Та це вже буде темою наступної нашої розвідки.

Загалом за роки діяльності радянської репресивної машини до проскрипційних списків потрапляла різноманітна література: художня, літературознавча, суспільно-політична, історична, воєнна, наукова, релігійна, мистецтвознавча, технічна, природознавча тощо. Із деяких архівних справ гриф «таємно» був знятий лише 2011 р., а це говорить про те, що багато чого залишається у цій темі ще не дослідженим. Тому вона потребує подальшого вивчення, що дасть можливість доповнити сторінки історії Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, однієї з найстаріших бібліотек Наддніпрянської України.

Список використаних джерел:

1. Білокінь С. На полицях спецфондів у різні роки / С. Білокінь // Слово і час. – 1990. – № 1. – С. 69–76.

2. Шаповал Ю. Комуністична цензура в Україні: штрихи до портрета // Україна XX століття (Особи та події в контексті важкої історії). – Київ, 2001. – С. 158–207.

3. Федотова О. О. Проскрипції як цінне джерело з історії цензури в радянській Україні / О. О. Федотова, Ю. І. Шаповал // Укр. іст. журн. – 2017. – № 2. – С. 142 – 159.

4. Історія Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка: хроніка подій (1877–2016) / Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: П. В. Грищенко [та ін.]; редкол.: І. М. Аліференко [та ін.]. – Чернігів, 2017. – 147 с. – (до 140-річчя з часу заснування).

5. Чернігівщина в роки нацистської окупації : док. і матеріали / упоряд.: О. Б. Коваленко, Р. Ю. Подкур, О. В. Лисенко. – Чернігів : Лозовий В. М., 2013. – 496 с.

6. Себта Т. М. Оперативний штаб рейхсляйтера Розенберга та його бібліотечна діяльність в Україні: джерелознавчий аналіз [Електронний ресурс] / Т. Себта // Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941–1943) : Дослідження. Анотований покажчик. Публікації документів. – Київ, 2004. – С. 114–148. – Режим доступу: https://www.archives.gov.ua

7. Державний архів Чернігівської області (ДАЧО). Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 84–85.

8. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 93.

9. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 87.

10. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 88.

11. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 161.

12. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 83. Арк. 31.

13. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 83. Арк. 30.

14. ДАЧО. Ф. Р. 5065. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 26.

15. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 218.

16. ДАЧО. Ф. Р. 5065. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 37.

17. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 52. Арк. 2.

18. ДАЧО. Ф. Р. 4918. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 33.

19. ДАЧО. Ф. Р. 5065. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 87.

20. Студьонова Л. В. Чернігівські князі, полковники, губернатори / Людмила Студьонова. – Чернігів : Деснянська правда, 1998. – 148 с.

21. Мицик Ю. Спомин про козацьку мати : до 100 річчя від дня народження О. М. Апанович // Слово Просвіти. – 2019. – Ч. 34 (22–28 серп.). – С. 7–9.

22. Фалько Я. Портрет історика в інтер'єрі часу та довгої «битви за київську спадщину» / Я. Фалько // Голос України. – 2019. – № 101 (31 трав.). – С. 12–13.

23. Петрук В. Від Лесі Українки до Миколи Гоголя / В. Петрук // Укр. літ. газ. – 2019. – № 1 (8 січ.). – С. 3.

Ірина Каганова

СЕРІЯ БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ «ІСТОРИКИ ТА КРАЄЗНАВЦІ ЧЕРНІГІВЩИНИ» ЯК ДЖЕРЕЛО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Краєзнавчо-видавнича діяльність є одним з пріоритетних напрямів діяльності Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. Саме це спрямування забезпечує підготовку, поширення та використання краєзнавчої бібліографічної інформації.

Одним із засобів представлення наукової діяльності бібліотеки та просування у суспільстві наукових досліджень вчених, творчої діяльності письменників та інших достойників може служити біобібліографія, яка є одним із найстаріших і традиційних напрямів бібліографії.

Біобібліографічний покажчик є різновидом бібліографічної продукції, в якому інформація про твори друку певної особи поєднана з біографічними даними про їх автора та літературою, йому присвяченою. Поєднуючи в собі певні історичні дані з ретроспективною інформацією, ці покажчики служать розвиткові сучасної науки.

Моніторинг сайтів обласних бібліотек України засвідчив, що біобібліографічні посібники є дуже популярними у видавничій діяльності цих закладів. Здебільшого це окремі видання, присвячені видатним землякам – діячам науки, культури, літератури, дослідникам краю тощо. Але є обласні бібліотеки, які протягом багатьох років займаються укладанням та виданням серій біобібліографічних покажчиків краєзнавчої тематики. Так, у 1995 р. Сумська ОУНБ започаткувала серію біобібліографічних

покажчиків «Краєзнавці Сумщини», у Дніпрі є серія «Дослідники рідного краю», у Полтаві – «Видатні краєзнавці Полтавщини» (з 2017 р.), у Рівному – «Дослідники Рівненського краю» (з 2002 р.), а у Тернополі – «Родом з України».

Персональну бібліографію Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка представляють дві серії – «Письменники Чернігівщини» й «Історики та краєзнавці Чернігівщини». Предметом сьогоднішнього повідомлення є серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини», адже створення саме цих видань вважається по-справжньому науковим доробком нашої бібліотеки.

Видання серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини» було започатковано 2003 року за ініціативи голови Правління Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, директора Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, професора Олександра Коваленка та за підтримки адміністрації бібліотеки. Завданням серії ми визначили створення цілісного образу вченого-краєзнавця з метою представити основні результати його наукової, науково-організаційної, державної, громадської та популяризаторської діяльності, його внеску у розвиток вітчизняної науки.

Минуло майже 16 років. За цей період побачило світ 25 випусків посібників серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини». Першою ж «ластівкою» став покажчик, присвячений українському історику, археографу і архівісту, керівнику Чернігівського історичного архіву 1920–1930 років Павлу Федоренку (1880–1962) [12].

Наступний посібник познайомив широкий загал науковців і шанувальників старовини з біографією, науковою та громадсько-

політичною діяльністю, багатющою спадщиною одного з фундаторів української статистичної науки, філолога та історика, етнографа і фольклориста Олександра Русова (1847–1915) [11], який певний час жив і працював на Чернігівщині. Понад 50 його праць присвячено минувшині й актуальним проблемам життя регіону.

Випуски 3–6 серії містять відомості про науковий доробок сучасних істориків та краєзнавців: визнаного фахівця аграрної історії України XIX – початку XX ст., доктора історичних наук Віктора Шевченка (1952–2013) [4], кандидата історичних наук, викладача Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка Михайла Чуприни (1924–2000), доктора історичних наук, професора, народного депутата України V скликання Володимира Ткаченка [6], мистецтвознавця, історика, кандидата мистецтвознавства Анатолія Адруга [1].

У 2005 році серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини» була відзначена на республіканському конкурсі методично-бібліографічних матеріалів (III місце), який провела Державна (нині Національна) історична бібліотека України. [14, с. 24]. Ми зрозуміли, що йдемо правильною дорогою, і це спонукало до подальшої роботи над серією.

З часом визначились дві категорії осіб, яким присвячені покажчики. Це видатні особистості минулого та історики і краєзнавці – наші сучасники.

Особливістю покажчиків про видатних діячів минулого є повернення із забуття творчої спадщини науковців, несправедливо забутих, замовчуваних або репресованих за часів тоталітарного режиму. Саме такими є посібники: «Павло Костянтинович Федоренко», «Олександр Олександрович Русов», «Петро Іванович Смолічев» [13], «Юрій Степанович

Виноградський» [19], «Аркадій Васильович Верзилов» [3], «Василь Михайлович Хижняков» [2], «Микола Олександрович Константинович» [10].

Робота над укладанням та редагуванням цих випусків має свою специфіку. Прикладом цього є покажчик «Василь Михайлович Хижняков (1842–1917)», присвячений громадському діячеві, педагогу, публіцисту та краєзнавцю, який до того ж був одним із засновників Чернігівської громадської бібліотеки, що розпочала свою діяльність 15 березня 1877 р., входив до складу правління і чотири роки очолював його, своїми пожертвами допомагав становленню закладу.

Укладачами посібника є відомі чернігівські науковці-історики Олександр Коваленко, Андрій Курданов, Олександр Рахно.

В. М. Хижняков залишив значну творчу спадщину. Його доробок складає понад 120 творів. Значна їх частина представлена публікаціями з різних галузей земської життєдіяльності – повідомленнями, промовами, заявами, доповідями, звітами, записками, виступами, які оприлюднювалися на сторінках «Земского сборника Черниговской губернии», «Черниговских губернских ведомстей», «Черниговской газеты», журналів засідань та стенографічних звітів Чернігівського губернського земського зібрання та ін. І саме ці рідкісні видання потребували ретельного бібліографічного опрацювання. За допомогою колег із відділів зберігання і формування фондів та каталогізування ми гідно впоралися з цим непростим завданням.

Робота над випусками, що присвячені сучасним історикам та краєзнавцям примітна тим, що укладач безпосередньо співпрацює з самими персонами – об'єктами посібників. Це гарантує максимальну повноту і точність зібраної бібліографії, враховуючи, що статті краєзнавців публікувались і під

псевдонімами. Дати життя і діяльності, біографічні відомості також надаються самими персонами, що сприяє запобіганню фактичних помилок. Таким чином побачили світ посібники: «Володимир Володимирович Ткаченко», «Анатолій Кіндратович Адруг», «Сергій Олегович Павленко» [16], «Володимир Михайлович Половець» [7], «Григорій Михайлович Курас» [9], «Тамара Павлівна Демченко» [18], «Світлана Олександрівна Половнікова» [15], «Юрій Миколайович Ситий» [17], «Віра Володимирівна Зайченко» [5], «Володимир Якович Руденок» [8] та ін. Триває робота і з укладання майбутніх випусків серії. Сподіваємось, що незабаром вийдуть друком покажчики «Володимир Петрович Коваленко», «Олександр Амфіанович Тищинський» та ін.

Варто зауважити, що укладачами покажчиків серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини» поряд з бібліотекарями є провідні науковці Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського та інших закладів області. Назвемо тільки декількох: Тамара Демченко, Олександр Коваленко, Сергій Лаєвський, Людмила Линюк, Олександр Рахно, Світлана Половнікова, Любов Шара, Людмила Ясновська та ін.

Як правило, структуру біобібліографічних посібників складають такі основні розділи: передмова (вступна стаття); публікації історика-краєзнавця; література про історика-краєзнавця; допоміжні покажчики. Але залежно від діапазону наукової діяльності та долі особи можуть з’являтися й інші рубрики: неопубліковані праці історика-краєзнавця; вибрані праці, опубліковані у часописах США; алфавітний покажчик

праць діяча тощо. Необхідним елементом посібника є фото історика-краєзнавця. Зазначимо, що останнім часом рівень поліграфічного виконання посібників значно зріс. Також оптимальною сьогодні є практика існування видання як в друкованому вигляді, так і в електронному варіанті, тобто всі випуски серії представлені на сайті бібліотеки.

Отже, серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини» Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка є унікальним явищем для Поліського регіону та й усього Північного Лівобережжя. Кожний посібник – це данина шани і поваги дослідникам нашої малої батьківщини, наполегливій і самовідданій праці краєзнавців, істориків, археологів, музейників нашого краю. А копітка праця бібліотекарів відділу краєзнавства, ретельне опрацювання інформації дозволяє вводити у науковий обіг цінні історичні джерела, рідкісні видання з історії краю стають доступними майбутнім поколінням науковців, адже вони – основа подальших досліджень, зокрема, при укладанні словників, написанні статей енциклопедичного, довідкового характеру, монографій тощо. Покажчики, присвячені видатним діячам, є необхідною умовою і складовою розвитку наукових досліджень з історії, науки, культури.

Список використаних джерел:

1. Анатолій Кіндратович Адруг : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [упоряд. : І. Я. Каганова, В. І. Солонікова, Л. В. Студьонова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2005. – 34 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 6).

2. Василь Михайлович Хижняков (1842–1917) : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧНПУ ім. Т. Г. Шев-

ченка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [упоряд. і вступ. стаття О. Б. Коваленка, О. Я. Рахна, А. Л. Курданова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2016. – 176 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 22).

3. Верзилов Аркадій Васильович (1867–1931) : біобібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [уклад. : О. Б. Коваленко, О. Я. Рахно, С. Г. Скоренок ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2015. – 79 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 21).

4. Віктор Миколайович Шевченко : біобібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. Л. В. Студьонова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2003. – 19 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 3).

5. Віра Володимирівна Зайченко : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧІМ ім. В. В. Тарновського, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [уклад. : І. Я. Каганова, Л. П. Линюк, С. О. Половнікова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2017. – 35 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини»; Вип. 23).

6. Володимир Володимирович Ткаченко : біобібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. : І. Я. Каганова, Л. В. Студьонова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип. П. В. Грищенко. – Чернігів, 2004. – 20 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 5).

7. Володимир Михайлович Половець : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. : Л. В. Студьонова, І. Я. Каганова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2007. – 35 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 10).

8. Володимир Якович Руденок : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Нац. ун-т «Черніг. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [упоряд. : Н. Ф. Гонза, І. Я. Каганова ; вступ. стаття О. Б. Коваленка та Л. В. Ясновської ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2018. – 68 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 25).

9. Григорій Михайлович Курас : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. : Т. П. Демченко та ін. ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2007. – 75 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 12).

10. Микола Олександрович Константинович (1844–1886) : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Нац. ун-т «Черніг. колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [упоряд. і вступ. ст. О. Б. Коваленка, О. Я. Рахна ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова; відп. за вип. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2017. – 78 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 24).

11. Олександр Олександрович Русов : біобібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. О. Я. Рахно ; наук. ред. О. Б. Коваленко; ред. : Л. В. Студьонова, І. Я. Каганова ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2004. –

116 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 2).

12. Павло Костянтинович Федоренко : біобібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. : О. Б. Коваленко, Л. В. Студьонова, І. Я. Каганова ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2003. – 24 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 1).

13. Петро Іванович Смолічев : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців, ЧІМ ім. В. В. Тарновського ; [уклад. : В. Г. Мудрицька, О. Є. Черненко ; ред. І. Я. Каганова ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2007. – 14 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 9).

14. [Підсумки огляду-конкурсу краєзнавчих методичних посібників, оголошеного Державною історичною бібліотекою у 2005 р. серед регіональних бібліотек] // Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюлетень. – Київ, 2005. – Вип. 16. – С. 3–37.

15. Світлана Олександрівна Половнікова : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧІМ ім. В. В. Тарновського, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [уклад. : І. Я. Каганова, С. Л. Лаєвський, Л. П. Линюк ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2014. – 32 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 19).

16. Сергій Олегович Павленко : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [уклад. І. Я. Каганова ; наук.ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип.

П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2006. – 30 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини»; Вип. 8).

17. Ситий Юрій Миколайович : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка [та ін.] ; [упоряд. : Н. В. Романчук, Л. В. Ясновська]. – Чернігів, 2015. – 55 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 20).

18. Тамара Павлівна Демченко : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [уклад. : Л. В. Студьонова, Л. В. Ясновська ; авт. вступ. ст. і наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2010. – 39 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 16).

19. Юрій Степанович Виноградський : (біобібліогр. покажч.) / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; [уклад. : В. М. Пригоровський, П. В. Грищенко ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип. П. В. Грищенко]. – Чернігів, 2010. – 21 с. – («Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; Вип. 15).

Людмила Студьонова

ЗВЕДЕНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ КАТАЛОГ ОУНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Понад півстоліття тому в Чернігівській обласній бібліотеці імені В. Г. Короленка почали створювати зведений краєзнавчий каталог. Це було пов’язано із виконанням постанови ЦК КПУ «Про видання “Історії міст і сіл Української РСР”». Така робота здійснювалася вперше в одній із республік колишнього СРСР. Один із запланованих двадцяти шести томів

мав бути Чернігівський. Фахівцям був відомий досвід видання 1931–1938 рр. «История фабрик и заводов», присвяченого промисловим підприємствам Радянського Союзу. Тоді за допомогою партійних і громадських організацій проводився відбір авторських колективів, збір документів і спогадів людей, обговорення рукописів. За таким принципом відбувалася і робота над виданням «Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область».

Після оприлюднення постанови пройшло кілька років, перш ніж відбулося наступне: створено редколегію чернігівського тому у складі секретаря обкому компартії з ідеології (головний редактор), ректора педінституту імені Т. Г. Шевченка, директора історичного музею, директора обласного архіву, кандидатів і докторів історичних наук, відомих журналістів, старшого наукового співробітника Інституту історії АН України О. П. Лоли.

Редколегія чернігівського тому зобов'язала ОУНБ ім. В. Г. Короленка бути координатором роботи районних і сільських бібліотек у збиранні матеріалів для написання нарисів про міста і села області, оскільки в обласній бібліотеці найбільш повно зосереджено краєзнавчу літературу. Така діяльність здійснювалася під керівництвом заступника директора з наукової роботи Олександра Степановича Клименка, людини, яка давно займалася бібліотечним краєзнавством. У машинописному варіанті він підготував до друку рукопис бібліографічного покажчика з історії Чернігівщини з давніх-давен до початку XX ст., який, на жаль, так і не був виданий. Державна історична бібліотека УРСР передала йому методичні рекомендації щодо організації роботи обласних бібліотек з надання допомоги авторам «Історії міст і сіл…», підготовлену спільно з Інститутом історії АН України.

На той час в обласній бібліотеці імені В. Г. Короленка, яка мала статус масової і невеликий штат, не було відділу, який би займався краєзнавством. Ольга Михайлівна Літошко, яка працювала бібліотекарем з квітня 1949 р., з травня цього ж року була призначена на єдину за штатом посаду бібліографа у бібліотеці й області. Їй доводилося виконувати різноманітні запити читачів, вести систематичну картотеку статей, складати невеликі за розміром рекомендаційні бібліографічні покажчики з різної тематики. На свій розсуд Ольга Михайлівна завела картотеку краєзнавчих статей без роздільників. В її розпорядженні були центральні, обласна і двадцять дві районні газети, які вона розписувала. Книги загального змісту з історії, культури, мистецтва, літературознавства, економіки не проглядалися з об'єктивних причин. Ольга Михайлівна зосереджувала свою увагу на газетних матеріалах, які мали історичне значення. На жаль, їх було небагато. На момент зарахування у штат бібліотеки автора цих рядків краєзнавча картотека мала обсяг півтора каталожних ящика.

У 1967 році, коли перед бібліотекою постало завдання розпочати надання допомоги авторам нарисів з історії міст і сіл Чернігівської області, Ольга Михайлівна Літошко отримала посаду старшого бібліографа і стала керівником подальшої роботи над поповненням краєзнавчої картотеки. З часом дійшли висновку, що цього замало. Від авторів вимагалося відтворити історію населених пунктів з глибокої старовини до наших днів. Для цього необхідно було розширити пошуки літературних джерел. Тому О. С. Клименко пояснив обласній редколегії, що необхідно організувати групу бібліотекарів міста для розшуку у фондах обласної бібліотеки літературних джерел, перегляду їх de vizu і описання на каталожних картках з детальною анотацією.

Такий колектив бібліотекарів із бібліотек педінституту, Чернігівської міської бібліотеки імені М. Коцюбинського та інших бібліотек міста, працівників читального залу і двох бібліографів обласної бібліотеки розпочав роботу. Двічі на тиждень О. М. Літошко працювала у бібліотеці історичного музею, автор цих рядків – в обласному архіві. Поступово накопичувалися каталожні картки. Їх дублювали для Державної (тепер Національної) історичної бібліотеки України. І сьогодні на сайті цієї книгозбірні міститься бібліографічна база видання – «Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл Української РСР» та краєзнавчих бібліографічних посібників, до якої включені картки, написані чернігівськими бібліотекарями. Рецензував ці картки Д. С. Альохін – фахівець НІБУ, який зробив великий внесок у розвиток історичної бібліографії. Особливі зауваження у нього викликали анотації. Завдяки різкій критиці Д. С. Альохіна бібліотекарі навчалися їх складати за принципом що, де, коли. Внаслідок накопичення бібліографічних матеріалів стало зрозуміло, що необхідно переходити від краєзнавчої картотеки до створення зведеного краєзнавчого каталогу. Річ у тім, що чернігівські матеріали розшукувалися не лише у бібліотеках і музеях Чернігова. Бібліотекарі з міст і сіл надсилали на адресу обласної бібліотеки свої знахідки. Важлива інформація щодо літературних джерел, розписаних на картках, надходила з Ніжина, Прилук, сільських бібліотек, від окремих читачів. Обласна бібліотека ім. В. Г. Короленка виписувала видання по МБА з бібліотек Москви, Ленінграда, Ташкента, Києва, Львова, Харкова та інших міст. Навколо бібліотеки об’єдналися краєзнавці Чернігова, Мени, Добрянки, Новгорода-Сіверського, Коропа, Варви, сіл Мощенка Городнянського, Займище Щорського (Сновського) районів та інших. Від них також

надходили цінні матеріали краєзнавчого характеру, описані на каталожних картках.

Все це необхідно було систематизувати за розділами історії. На той час існувало «Положення про краєзнавчу роботу обласних, крайових та республіканських бібліотек» (1959) і вузівський підручник доцента Московського державного бібліотечного інституту В. О. Ніколаєва «Краеведческая библиография» (1961) – єдиний методичний посібник того часу, в якому рекомендувалася типова схема зведеного краєзнавчого каталогу для обласних бібліотек. Цю схему було взято за основу. Так утворилася систематична частина каталогу (за галузями знань), топографічна (історія населених пунктів Чернігівщини по районах), персоналії (видатні діячі області). У ЗКК відображалися наступні типи і види документів: книги повністю або частково присвячені Чернігівщині; статті із журналів, газет, збірників і видань, що продовжувалися; автореферати дисертацій; буклети; видання образотворчого мистецтва. Бібліографічні описи здійснювалися незалежно від місця, часу і мови видання. Як довідковий апарат складено алфавітний каталог краєзнавчих видань; картотека переглянутих і розписаних джерел. Після виходу друком чернігівського тому українською мовою у 1972 році робота над удосконаленням ЗКК тривала з додержанням методичних рекомендацій Державної республіканської бібліотеки УРСР імені КПРС (нині Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) і Державної історичної бібліотеки УРСР (Національна історична бібліотека України). Йшла підготовка до видання історії міст і сіл Чернігівщини російською мовою.

Зауважимо, що наприкінці 1980-х рр. нам вдалося врятувати топографічну частину від злиття із систематичною за рекомендаціями Державної бібліотеки імені Леніна у Москві.

На сьогодні зведений краєзнавчий каталог Чернігівської ОУНБ імені В. Г. Короленка налічує понад 100 тисяч карток з бібліографічним описом різних літературних джерел. Для прикладу навантаження на одного з працівників відділу краєзнавства наведемо цифри за 2018 рік. Було переглянуто 482 газети, 220 книжок, 31 журнал, написано 1969 карток. ЗКК у картковому варіанті ретельно зберігається, удосконалюється і поповнюється. Адже він вміщує описи документів з XIX ст. до наших днів, ксерокопії цінних видань, які відсутні у книгозбірнях нашого краю. В електронному варіанті безліч з них просто відсутні. Без карткового ЗКК неможливо скласти жодного бібліографічного покажчика, відповісти на читацькі запити, знайти місцезнаходження краєзнавчого видання. Картковий зведений краєзнавчий каталог – це справжня енциклопедія краю, яку треба зберігати і вдосконалювати.

Попереду у нас важлива робота над топографічною частиною каталогу. Це пов'язано зі змінами в адміністративно-територіальному поділі Чернігівської області, перейменуванням населених пунктів. На жаль, на сьогодні немає єдиних чітких підходів до вирішення методики ведення ЗКК, залишається багато нез'ясованих проблем та дискусійних питань.

Лариса Поліщук

ВІДДІЛ МИСТЕЦТВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОУНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА ТА ТВОРЧІ ОСЕРЕДКИ ЧЕРНІГІВСЬКИХ МИТЦІВ: ГРАНІ СПІВПРАЦІ

Однією з прогресивних форм взаємодії бібліотеки з різними організаціями є співробітництво. Бібліотека – це громадський центр культурного життя, спілкування й дозвілля та вигідний

партнер для різних установ і закладів щодо проведення спільних заходів. Це той майданчик, що об'єднує людей.

Відділ мистецтв Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка співпрацює з різними творчими осередками: Національною спілкою художників України, Чернігівським народним аматорським об'єднанням художників «Деснянська палітра», Чернігівською обласною організацією Національної спілки фотохудожників України, обласним фотоклубом «Чернігів», клубами творчої інтелігенції «Оберіг-Чернігів», авторської пісні та поезії «Трамонтана» та ін.

Результатом творчої співпраці з художниками Чернігівщини стало створення галереї подарованих картин, з якою відвідувачі бібліотеки можуть ознайомлюватися на постійно діючій експозиції. Цікавими були виставки картин *«Україна в моєму серці»* заслуженого художника України, члена НСХУ Леоніда Заборовського, *«Простір настрою: живопис Тетяни Федоритенко»*, відповідального секретаря Чернігівської обласної організації Національної спілки художників України, *«Симфонія пейзажу»* молодого чернігівського художника Романа Найдьона, *«Живописні барви творчості»* талановитого седнівського художника Андрія Черниша. «У кожній людині є сонце, тільки дайте йому світити», – ці слова видатного давньогрецького філософа Сократа влучно охарактеризували відкриття виставки випускників *артстудії «Колібрі»*, що відбулося у межах проєкту «Відкриваємо нові імена». Керівниця студії – художниця й мистецтвознавець, член Національної спілки художників України Лілія Ібрагімова.

Ми маємо дружні відносини з Чернігівським народним аматорським об'єднанням художників *«Деснянська палітра»*, бо співпрацюємо з ним із часу його заснування та проводимо не тільки звітні виставки об'єднання, а й презентуємо творчість

окремих художників. Виставка картин *«Художниця з поетичною душею»* чернігівської художниці та поетеси Тетяни Тимошенко була яскравою і сонячною, а відвідувачі отримали радість та приємні емоції. У 2019 році при відділі мистецтв був створений Центр творчого спілкування *«Позитив»*, організаторами якого стали Тетяна Тимошенко та письменниця Наталія Мелуа. Жити у позитиві, бачити світ у яскравих кольорах, дарувати людям радість, лікувати душі мистецтвом та любов'ю – ось основні тези Центру творчого спілкування.

Подією для нашого міста стало проведення виставки малюнків *«Італія очима дітей Чернігівщини»* за участю Надзвичайного та Повноважного Посла Італії в Україні Давіде Ла Чечіліа. Захід відбувся за сприяння Чернігівського обласного відділення Дитячого фонду України.

Бібліотека є багаторічним партнером Чернігівської обласної організації Національної спілки фотохудожників України і на початку кожного року у читальній залі талановиті митці звітують про свою діяльність за минулий рік. Кожна світлина – витвір мистецтва, кожен кадр – збережена назавжди мить чийогось життя.

Неординарною подією у житті бібліотеки стало відкриття у партнерстві з обласною організацією фотохудожників унікальної виставки світлин «Антарктида: життя крижаного континенту» відомого українського біолога та дослідника підводного світу Андрія Утєвського (м. Харків). Скайп-спілкування з автором експозиції доповнювалося переглядом відео краєвидів Антарктиди, зокрема була показана підводна зйомка, зроблена самим дослідником.

Наша бібліотека є одним із головних виставкових майданчиків для чернігівських фотомитців. А останнім часом ми

реалізуємо ще й ***міжнародні проєкти*** у межах партнерських відносин Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Чернігівської обласної організації Національної спілки фотохудожників України та міського фотоклубу «Прекрасне поруч». Це численні виставки світлин: з колекції міжнародного фотоконкурсу «4383 дні дитинства» у партнерстві з розподіленою галереєю «Фотомистецтво» (Мінськ, Білорусь); з колекції Міжнародного фотосалону *«Планета дітей»*, організатором якого є Київська міська організація НСФХУ під патронатом Національної спілки фотохудожників України та Міжнародного фотографічного руху «Зображення без кордонів» ISF – Image sans Frontiere; з колекції XII Міжнародного салону художньої фотографії «Фотовернісаж на Покрову» за підтримки Рівненської обласної організації НСФХУ.

Відділ мистецтв разом з чернігівським фотографом та мистецтвознавцем Віктором Величком за підтримки чернігівських митців у межах проєкту «Пам'ятаємо імена славетних земляків» проводить години-спогади про талановитих чернігівських фотографів: Володимира Зиму, Валерія Інютіна, Анатолія Чорноівана та ін. Присутні на заходах ознайомлюються з архівними документами, каталогами виставок, публікаціями та іншими матеріалами із творчої спадщини відомих особистостей Чернігівщини.

Збереження та популяризація пам'яток історії та культури – обов'язок кожного свідомого громадянина. На Чернігівщині завжди були дуже активні захисники духовного надбання краю. У рамках співпраці Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка та клубу «Шанувальники старого Чернігова» відбулося спільне засідання на тему *«Андрій Карнабед: життя, творчість, пам'ятки»* до Міжнародного дня пам'яток і визначних місць.

Андрій Антонович Карнабед – відомий архітектор, художник, краєзнавець, дослідник чернігівських старожитностей, автор та співавтор близько 300 проєктів будівництва та відновлення споруд нашого міста.

Співпрацюючи з національно-культурними товариствами, бібліотека сприяє формуванню толерантності у суспільстві. Результатом співробітництва є цікаві заходи, під час яких представники різних народів спілкуються, знайомляться зі звичаями одне одного, демонструють національні костюми, співають пісні. Усі люди, що проживають на території нашої країни хоч і різного національного походження, але є єдиною українською родиною.

Відкриття мобільної виставки світлин та документів *«Німці в Україні: історія і культура»* відбулося за сприяння Міжнародної громадської організації «Товариство німців України – «"Відергебурт"» і його голови Володимира Піньковського за підтримки Ради німців в Україні та Благодійного фонду «Товариство розвитку».

Точка перетину інтересів бібліотеки і театру – популяризація класичної спадщини та кращих зразків сучасної літератури і мистецтва. Акторська гра може захопити людину, яка не дуже любить читати, та зацікавити її літературою. Співпрацюючи з чернігівськими театрами, ми допомагаємо популяризувати твори світових, українських та місцевих письменників. Зі свого боку ми надаємо театральним колективам тексти класичних та сучасних п'єс, інформуємо про надходження літературних новинок.

У культурно-дозвіллєвому центрі «Мистецька вітальня» у межах проєкту *«Театр у бібліотеці»* відбуваються творчі зустрічі з чернігівськими акторами та режисерами, зокрема, відбулися

зустрічі з Євгеном Бондарем, талановитим актором Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка та Валентином Макаром, провідним майстром сцени Чернігівського молодіжного театру.

Відділ мистецтв організовує перегляди вистав і в стінах бібліотеки. Зацікавила глядачів музично-поетична моновистава *«Українське альфреско»* за поезією Ліни Костенко у виконанні провідної артистки та однієї з фундаторів Чернігівського обласного молодіжного театру Юлії Матросової.

Дуже важливим став спільний проєкт бібліотеки і Чернігівського молодіжного театру щодо популяризації української прози, привернення уваги читача і глядача до сучасної української літератури. Головному режисеру та директору Чернігівського молодіжного театру, заслуженому діячеві мистецтв України Геннадію Касьянову з успіхом вдалося втілити свій творчий задум постановок вистав за творами сучасної української прози на сцені театру. Вагомий внесок у підготовку режисера до постановки вистав зробили співробітники нашої бібліотеки. Першим прем'єрним автором став Юрко Іздрик і його роман «Воццек». Другою прем'єрою сезону «Сучасної української прози» на сцені театру була вистава «Повернення придурків» за романом молодого автора Петра Яценка. Наступним твором для постановки став роман «Вечірній мед» лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка Костянтина Москальця.

До 160-річчя від дня народження українського актора та режисера Панаса Саксаганського відділ мистецтв провів комбінований захід *«Корифей українського театру»*. Першою частиною заходу став короткий огляд літератури та ознайомлення поціновувачів прекрасного з цікавими фактами із творчого й

життєвого шляху цього українського театрального діяча. Другою частиною – відвідини Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка та перегляд вистави *«Пошились у дурні»* за п'єсою Марка Кропивницького у постановці заслуженого діяча мистецтв України Віри Тимченко.

До 155-річчя від дня народження письменника Михайла Коцюбинського в читальній залі бібліотеки відбувся перегляд фільму *«Таємниця»*, знятого за п'єсою чернігівського літератора, драматурга, лауреата міжнародної літературної премії ім. М. Гоголя «Тріумф» Анатолія Покришня *«Беатріче Коцюбинського»*. Фільм створений за допомогою громадської організації «Творча ініціатива "Teatrum mundi"». Режисер стрічки Євгеній Сидоренко, режисер-постановник Чернігівського молодіжного театру. Продюсер та виконавець головної ролі Михайла Коцюбинського – актор Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка Микола Бичук. Автору сценарію та акторам під час роботи над фільмом допомагали бібліотекарі обласної бібліотеки. Символічно, що перегляд фільму про Михайла Коцюбинського був включений до списку заходів, присвячених Всеукраїнському дню бібліотек, адже сам письменник та його дружина Віра Устимівна Коцюбинська були одними з членів правління нашої бібліотеки, яка на той час називалася Громадською.

Цікаві спільні проєкти відділ мистецтв здійснив разом з мистецтвознавцем, заслуженим діячем мистецтв України Олегом Васютою, Національним університетом «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка та студентським літературно-поетичним театром «Словотвір». Під керівництвом Олега

Васюти відбулася низка літературно-поетичних та музично-хорових імпрез, зокрема, присвячених композитору, поету і викладачеві Петру Зубу, славетному українському Кобзарю Тарасу Шевченку та чернігівському поету Василю Буденному.

Партнерство з музичними навчальними закладами сприяє творчому розвитку мешканців громади. Під час спільних заходів наші читачі долучаються до класичної музики, дізнаються про тісний зв'язок музики з літературою, а студенти музичного коледжу та учні музичних шкіл вдосконалюють навички виступу перед аудиторією.

Традиційно наприкінці весни відділ мистецтв проводить день спеціаліста *«Година вокальної музики»* за участю студенток III-IV курсів Чернігівського музичного коледжу ім. Л. Ревуцького під керівництвом народної артистки України Лариси Роговець. А напередодні новорічних та різдвяних свят відбувається концерт *«Мереживо музичної зими»* студентів I-IV курсів відділу хорового диригування коледжу. Ці проєкти були створені в рамках співпраці музичного коледжу та обласної бібліотеки для підтримки талановитої молоді Чернігівщини.

Давнім партнером нашої бібліотеки є обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм. У переддень Міжнародного дня сім'ї та Дня вишиванки пройшли святкові вечорниці *«Душа Сіверщини»* з академічним ансамблем пісні і танцю «Сіверські клейноди». Чернігівці та гості міста мали змогу доторкнутися до культурного коду українців, що зашифрований у візерунках вишиванки та мелодійних переливах народної пісні.

Відділ мистецтв тісно співпрацює з народними майстрами. Відбуваються різноманітні майстер-класи та виставки виробів майстрів декоративно-прикладного мистецтва. Незабутньою була презентація виставки картин та виробів *«І оберіг, і символ*

долі…» чернігівських майстринь, членів громадської організації «Спілка жінок Чернігівщини» Лариси Ганненко, Наталії Дорошенко, Ірини Лепехи, Галини Близнюк та Олени Мічкової. Велику зацікавленість і захоплення викликала виставка картин у стилі *«печворк»* (текстильна мозаїка) «Дар віддавати людям все прекрасне» чернігівської майстрині, заслуженого майстра народної творчості Тетяни Баженової.

Освітній проєкт *«Надія – своїми руками»* / «Handmade hope» був реалізований Чернігівським Клубом «Soroptimist» (голова Клубу – Валентина Меленівська) для жінок – вимушених переселенок зі Сходу України та Криму в партнерстві з Чернігівською ОУНБ ім. В. Г. Короленка. Були проведені майстер-класи і тренінги для внутрішньо переміщених осіб та їхніх дітей.

Сьогодні дуже важливо сформувати в суспільній свідомості позитивний образ бібліотеки як головного культурного та інформаційного центру. Адже саме вона стає основним каналом, через який усе більше представників різних верств населення приєднується до процесу співпраці. Зв'язок із засобами масової інформації відіграє значну роль у формуванні іміджу бібліотеки загалом.

Як відзначила чернігівська майстриня Олена Мічкова, наша обласна бібліотека – це «храм мистецтва та творчості, де виникає й акумулюється творча сила, яка наповнює все місто».

Валерій Помаз

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЮНАЦЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Verba volant, scripta manent.
Слова відлітають, написане залишається.
Латинське прислів'я

Кожна країна у свій спосіб намагається розповісти про власні здобутки й досягнення іншим: активна діяльність таких культурно-освітніх установ як Goethe-Institut та Британська Рада тепер відомі всьому світові.

Важливо: у часи Української революції урядом Симона Петлюри (до речі, головний отаман – літературний критик за фахом) було створено Українську республіканську хорову капелу, усі 34 (на початку – 100, далі – 82) співаки якої мали статус держслужбовців. Нашим артистам надавалися найкращі зали у Берні (Швейцарія) та Парижі (Франція), вони виступали в Алжирі й Тунісі (Африка), навіть на Кубі (Латинська Америка).

Неймовірно, але саме завдяки культурній дипломатії нашої республіканської хорової капели українська народна пісня «Щедрик» в аранжуванні Миколи Леонтовича перетворилася на відому різдвяну пісню Carol of the Bells.

Вже в наш час для просування своїх матеріалів, зокрема краєзнавчих, юнацька бібліотека послуговується чотирма шляхами. Залежить це від того, кому належить ресурс (*внутрішній* чи *зовнішній*) та від його типу (*паперовий* чи *електронний*).

Розглянемо 1-й шлях. Цей напрям започатковано статтями Лободи Ганни Василівни, методиста Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва, що друкувалися в журналі «Бібліосвіт» у 2015–2018 рр. Часопис є інформаційним вісником Державної

бібліотеки України для юнацтва, тому його можна розглядати як *внутрішній паперовий* ресурс. Переваги: конструктивний обмін думками на фаховому рівні. Недоліком цього шляху є обмежений наклад видання – лише 60 пр.

Другий шлях – *внутрішній електронний* ресурс: блог «Криголам "Україна"» (Valeri Pomaz): https://libri4youth.blogspot.com .

За статистикою від 18 січня 2017 р. до 18 серпня 2019 р. на борту криголама – 97 публікацій та майже 11 тис. переглядів з 67 країн світу.

До переваг цього шляху варто зарахувати широту аудиторії та можливість постійного редагування матеріалів автором.

Третій шлях – *зовнішній електронний* ресурс PenAll (www.penall.net) . Сайт створено у листопаді 2017 р. львівськими журналістами для підтримки колег-початківців. Інформаційний простір поділено на 15 категорій, як-от: «Культура», «Наука і техніка», «Особистості», «Роздуми» та ін. Кожен дописувач обирає свій регіон: від Автономної республіки Крим до Чернігівської обл. (за абеткою).

Читачам PenAll надано можливість оцінювання кожної публікації, загальний результат потрапляє до розділу «Топ 25 авторів». Станом на 19 серпня 2019 р.: Valeri Pomaz (Валерій Помаз): рейтинг – 1359, публікацій – 51.

Редакція сайту формує рубрики «Топ публікації» та «PenAll рекомендує», і якщо вашу публікацію переміщено до них, її оцінка стрімко зростає (а з нею і ваш рейтинг).

Недоліки цього шляху: термін очікування на розміщення публікації – 1-2 дні (за умови її схвалення), неможливість подальшого редагування.

4-й шлях – *зовнішній паперовий* ресурс. Це звичні нам з дитинства друковані ЗМІ. Упродовж 15 місяців (червень 2018 р.

– серпень 2019 р.) 10 статей з екології, історії та літератури побачили світ на шпальтах таких 6 газет: «Слово Просвіти», тижневик Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка» (1), «Світ-інфо: Чернігівська обласна інформаційно-аналітична газета» (2 статті, з них краєзнавча [1]), «Єврейські вісті. Газета Товариства єврейської культури України» (2), «Наш край. Чернігівська районна газета» (3 статті, краєзнавча [2]), «Урядовий кур'єр» (1), «Тхія (Відродження). Щомісячна газета Чернігівської єврейської громади» (1).

Наклад цих видань дуже різний: від 16 тис. пр. для «Урядового кур'єра» та 12 тис. для «Слова «Просвіти» до 1 тис. для «Світ-інфо» та 600 пр. для «Тхії». Проте щомісячник Чернігівської єврейської громади надсилається також на 60 електронних адрес, а серед них, зокрема, є читач з Австралії, дитинство і юність якого минули в Чернігові.

Ось чому вкрай важливо розвивати й підтримувати усі 4 напрямки поширення публікацій, адже важко передбачити, кого, де й коли зацікавить запропонована Вами стаття.

Джерела

1. Помаз В. Ісаак Мазепа: головний історик доби Української революції / В. Помаз // Світ-інфо – 2018. – 6 верес. – С. 13.

2. Помаз В. Чернігівська пустеля, або Як осушувалися болота / В. Помаз // Наш край. – 2019. – 8 серп. – С. 14.

Надія Яременко

МЕДИЧНО-КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ (ПОСТАТІ)

Історія чернігівської землі сягає сивої давнини. Чернігівське та Новгород-Сіверське князівства були чи не найстарішими і найпотужнішими в древній Русі. Немає галузі в історії України, де б Чернігівщина не залишила яскравий слід і особливо в особистостях будь-якої галузі. Не виняток і медицина.

У січні 2018 року Іванівська сільська рада Чернігівського району Чернігівської області почала клопотання на найвищому рівні про відзначення 275-річчя від дня народження всесвітньо відомого епідеміолога, засновника епідеміологічної служби в Російській імперії, вченого, уродженця с. Янівка Чернігівської губернії (нині с. Іванівка Чернігівського району), Данила Самойловича.

Згідно з листом Іванівської сільської ради Чернігівського району від 05 січня 2010 року до Прем'єр-міністра В. Б. Гройсмана та з прийняттям рішення «Про підготовку та відзначення 275-річчя з дня народження Д. С. Самойловича» Чернігівська обласна наукова медична бібліотека підтримала всі заходи на державному рівні на відзначення цієї події.

Протягом року в бібліотеці діє книжкова виставка, де висвітлено життєвий шлях великого медика, його праці.

Бібліотека готова надати бібліотечно-бібліографічну інформацію про життя і діяльність Д. С. Самойловича до Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області.

Самойлович Данило Самійлович (1744–1805)

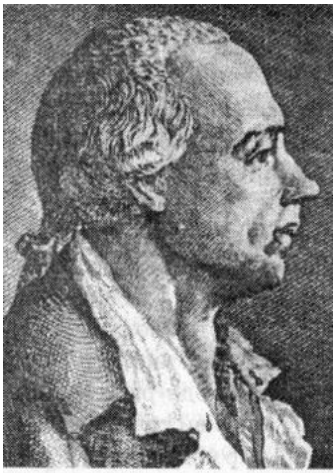

Данило Самойлович

Всесвітньо відомий чумолог, основоположник епідеміології в Україні і Росії народився в с. Янівка (Іванівка) у сім'ї бідного сільського священника Самійла Сушковського. Після засвоєння елементарної грамоти у місцевій янівській школі Данило Сушковський вступає до Київської академії (під час вступу мати запише його під прізвищем Самойлович). В академії на той час навчалися Нестор Максимович-Амбодик та Андрій Італинський, надалі всесвітньо відомі медики (перший основоположник наукового акушерства, другий – доктор медицини). Іноді деякі історики та і ми допускали помилки, вважаючи, що Данило Самойлович після школи навчався у Чернігівському колегіумі. Архівні дані не підтверджують цього. А Київська академія на той час мала неабиякий авторитет. Тривалий час вона була єдиним вищим загальноосвітнім центром в Україні і Східній Європі. Сюди тягнулася молодь не тільки з Лівобережної, але і з Правобережної України, що знаходилася під владою Польщі. В академії навчалися вихідці з Росії – Михайло Ломоносов та видатний медик К. І. Щепін. Зі стін цього уславленого закладу вийшло покоління прогресивних державних діячів. Тому не дивно, що талановитий хлопець відразу продовжив навчання у цьому закладі. За 12 років навчання тут надавали ґрунтовні знання, не була винятком медицина, особливо знання з латини та анатомії

людини. Як здібний випускник, Данило Самойлович продовжив навчання у медичній школі при Петербурзькому адміралтейському шпиталі. По закінченню школи як полковий лікар брав участь у російсько-турецькій війні (1768–1774). А потім медичну освіту продовжив у Страсбурзькому та Лейденському університетах, де вивчав акушерство. Після захисту в 1780 р. докторської дисертації «О повивальном искусстве двух операций» протягом трьох років вивчав організацію медичної справи в Англії, Німеччині, Австрії і Франції [1].

Однак здебільшого практична діяльність Д. С. Самойловича була спрямована на боротьбу з епідеміями чуми. Він керував ліквідацією чуми в Москві (1771–1772), проявивши при цьому самовідданість і мужність. Приїхавши до Москви, Данило Самойлович побачив страшну картину: вимирали цілі сім'ї, тільки за два місяці полишили світ 40 тис. населення [3].

Більшість лікарів у тогочасній Росії були іноземці, які, боячись за своє життя, остерігалися підходити до чумних хворих, оглядаючи їх на відстані. Самойлович підходив до кожного недужого, дивився в повні страждань очі, з великою уважністю вислуховував скарги, перевіряв голими руками пульс. Говорив обнадійливі і заспокійливі слова [3].

Почалися найтяжчі дні пошуків та експериментів, які вчений проводив також і на собі. Д. С. Самойлович був переконаним прихильником контагіозної теорії поширення чуми і довів, що зараження відбувається при безпосередньому контакті з предметами і речами, до яких торкався хворий. Прагнучи розпізнати хворобу, знайти її причину, вчений робив розтини трупів, розробив оригінальну і сміливу на той час систему протичумних заходів, у дослідах на собі опробував ефективність

деяких дезинфікуючих засобів, уперше застосував (разом з К. Й Ягельським) обкурювання. При випробуванні цього методу Самойлович ледве не загинув. У нього випало все волосся на голові, бровах, бороді, а обличчя стало жовтим, як віск. Але незважаючи на все це, він носив знезаражений одяг спочатку сам, і тільки потім випробував на добровольцях, які відбували термін за злочини. Так було розпочато дезінфекцію одягу (тоді такого слова не було), а також запропоновано щеплення (за типом варіоляції) для медичного персоналу та осіб, які доглядали хворих [1].

Бувши головним лікарем Півдня Росії (Криму, Херсона, Катеринослава), активно проводив протиепідемічну роботу. З 1801 р. по 1805 р. займав посаду інспектора Чорноморської лікарської управи (м. Миколаїв).

Під час епідемії чуми (моровиці) в Україні навколо міст і сіл чергувала охорона та облаштовувались шибениці для тих, хто прагнув утекти із зараженої місцевості.

Не обминула чума і Чернігова. Церковні дзвони нашого міста збирали прихожан, яким зачитували застережливі заходи перед чумою. А влада Чернігова дала незвичне розпорядження про відкриття вогню зі всіх гармат на Валу, щоб не допустити чуми. Звісно, що це рішення було продиктовано безсиллям і почуттям страху перед смертоносною хворобою [3].

Данило Самойлович був учасником ліквідації дев'яти епідемій чуми. Тричі перехворів, був смертельно побитий бунтівниками (сільські люди, знаючи, що після хвороби хоча б одного члена сім'ї все спалювалося, не хотіли видавати хворого, влаштовували бунти).

Під час перебування головним доктором Таврійської губернії він привів у порядок шпиталі та полкові лазарети,

організував карантин та новий шпиталь. Тільки за період 1788–1790 років, як писав сам Самойлович, «перебувало на руках моїх 16 тис. хворих…» [2].

Найважливішою заслугою Данила Самойловича є те, що він уперше зробив висновок, що, захворівши на чуму, людина має шанс на одужання, тим самим подарувавши мільйонам людей надію [2].

Результати вивчення чуми Д. С. Самойлович узагальнив у капітальних працях («Короткий опис мікроскопічних досліджень про суть отрути пошесної», Санкт-Петербург, 1792; «Міркування про щеплення чуми», Страсбург, 1782 та ін.), які дістали широке визнання не лише в Росії, а й у європейських країнах [1].

Але як лікар-новатор він займався не тільки епідеміологією. Велику увагу приділяв акушерству, захистивши у Страсбурзі дисертацію на цю тему. Крім того, великий внесок зробив у розвиток медичної освіти, підготовку медичних кадрів. На його думку, юнак (дівчат тоді ще не приймали на навчання в медичні заклади), який бажає опанувати медицину, має бути здоровим, бездоганним у поведінці, милосердним, співчутливим, прислужливим. Дуже важливо, підкреслював він, не бути скупим і жадібним у грошових справах, тому що це ганьбить звання лікаря [3].

Міжнародним визнанням заслуг Д. С. Самойловича було обрання його почесним членом усіх 12 зарубіжних академій та наукових товариств, і лише Петербурзька академія вважала неможливим обрання в академіки вихідця з «нижчих верств».

Помер Д. С. Самойлович з великою мрією про те, що «збудеться сподівання моє, і побачимо ми всі, що морова пошесть смертоносна, заразоносна чума так само в народі не буде небезпечна, як і сама віспа, тим паче віспа щеплена». Помер у Миколаєві.

Список використаних джерел:

1. Грандо О. Визначні імена в історії української медицини / О. Грандо. – Київ : Тріумф, 1997. – С. 61, 69, 98.

2. Кузьмин М. К. История медицины : очерки / М. Кузьмин. – Москва : Медицина, 1978. – С. 69–71.

3. Воронцовська І. Жертовне життя Данила Самойловича. Данило Самойлович – видатний епідеміолог / І. Воронцовська // Воронцовська І. Прошу слова: публ. в пресі. – Чернігів, 2010. – С. 23–25.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Герасименко Олена Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету.

Горбань Ніна Іванівна, головний бібліотекар Прилуцької міської центральної бібліотеки імені Любові Забашти.

Гусєва Любов Григорівна, провідний бібліограф Ніжинської міської централізованої бібліотечної системи.

Демченко Тамара Павлівна, кандидат історичних наук.

Іваненко Ольга Іванівна, завідувач відділу наукової інформації та бібліографії Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Каганова Ірина Яківна, завідувач відділу краєзнавства Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Казакова Лариса Миколаївна, головний бібліограф Чернігівської обласної бібліотеки для дітей.

Карбовська Наталія Вікторівна, завідувач відділу документів з економічних, технічних, природничих та сільськогосподарських наук Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка ім. В. Г. Короленка.

Конопля Юрій Михайлович, краєзнавець.

Котельницький Назар Анатолійович, кандидат історичних наук, член-кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН.

Кривець Наталія Іванівна, завідувач Оленівської сільської бібліотеки-філіалу Борзнянської централізованої бібліотечної системи.

Мокросноп Ніна Павлівна, директор Сновської централізованої бібліотечної системи.

Морозов Олександр Сергійович, директор бібліотеки імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені М. В. Гоголя.

Пиріг Петро Володимирович, доктор історичних наук.

Покропивна Ольга Володимирівна, головний бібліограф науково-методичного відділу Національної історичної бібліотеки України.

Поліщук Лариса Миколаївна, завідувач відділу мистецтв Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Половець Володимир Михайлович, доктор історичних наук, професор кафедри екологічної психології та соціології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Помаз Валерій Леонідович, бібліограф Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва.

Прочай Надія Володимирівна, бібліотекар краєзнавчого відділу Ічнянської центральної районної бібліотеки.

Прядко Марина Володимирівна, завідувач бібліотеки та викладач комунального вищого навчального закладу «Ніжинський коледж культури і мистецтв імені Марії Заньковецької».

Рахно Олександр Якович, кандидат історичних наук, завідувач кафедри історії України Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Смілянець Світлана Іванівна, заступник генерального директора з наукової роботи Національної історичної бібліотеки України.

Солонікова Вікторія Іванівна, бібліотекар відділу краєзнавства Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Студьонова Людмила Валентинівна, бібліотекар відділу краєзнавства Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Шара Любов Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Шекун Вікторія Олександрівна, пошукувач кафедри археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи Навчально-наукового Інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Яременко Надія Дмитрівна, директор Чернігівської обласної наукової медичної бібліотеки.

Наукове видання

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЧЕРНІГІВЩИНИ

Збірник матеріалів ІІ обласної науково-практичної конференції
м. Чернігів, 9–10 жовтня 2019 р.

Упорядники: А. М. Мальована, І. Я. Каганова
Відповідальна за випуск І. М. Аліференко
Комп'ютерне верстання А. О. Ширманова

Ризограф ОУНБ ім. В. Г. Короленка
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач
КЗ «Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. В. Г. Короленка»
проспект Миру, 41, м. Чернігів, 14000
e-mail: korolenkolib@ukr.net

Адреса бібліотеки:
14000
м. Чернігів,
просп. Миру, 41

Контакти:
тел. / факс: (0462) 77-45-63
E-mail: korolenkolib@ukr.net
Адреса сайта: libkor.com.ua